

**Univerzita Palackého v Olomouci**  
**Cyriometodějská teologická fakulta**

**Katedra křesťanské sociální práce**  
*Mezinárodní humanitární a sociální práce*

Bc. Štěpánka Neničková, DiS.

*Postoje majoritní společnosti k integraci cizinců  
žijících na území České republiky*

Diplomová práce

vedoucí práce: Mgr. Agnieszka Zogata Kusz, Ph. D.

**2015**

## **Prohlášení**

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

---

Datum

---

Podpis

## **Poděkování**

Na tomto místě bych ráda vyjádřila své poděkování vedoucí diplomové práce Mgr. Agnieszce Zogatě Kusz za poskytování cenných rad a připomínek. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům zapojeným do výzkumu za jejich čas a hodnotné podněty a názory. A v neposlední řadě chci poděkovat své rodině za neutuchající podporu po celou délku mého studia.

# Obsah

Úvod.....	5
<b>I. TEORETICKÁ ČÁST .....</b>	<b>6</b>
<b>1 POSTOJE .....</b>	<b>6</b>
1.1 Vymezení termínu a jeho souvislosti .....	6
1.2 Vznik a utváření postojů .....	10
1.3 Základní funkce a charakteristika postojů.....	12
1.4 Možnosti změny postojů.....	14
<b>2 INTEGRAČNÍ POLITIKA ČESKÉ REPUBLIKY.....</b>	<b>18</b>
2.1 Historický vývoj migračních a integračních politik v České republice.....	19
2.2 Zdroj integrační politiky ČR v klíčových dokumentech .....	21
2.3 Aktéři integrační politiky České republiky .....	26
2.4 Legislativní rámec sociální integrace cizinců na území ČR .....	29
<b>3 CIZINCI V ČESKÉ REPUBLICE .....</b>	<b>33</b>
3.1 Vybrané aspekty života cizinců v ČR.....	33
3.2 Sociální integrace cizinců v ČR .....	35
3.2.1 Strukturální dimenze sociální integrace.....	36
3.2.2 Kulturní dimenze sociální integrace.....	41
3.2.3 Interaktivní dimenze sociální integrace .....	44
3.2.4 Identifikační dimenze sociální integrace .....	48
<b>II. EMPIRICKÁ ČÁST .....</b>	<b>51</b>
<b>4 METODOLOGIE VÝZKUMU.....</b>	<b>51</b>
4.1 Cíl výzkumu .....	51
4.2 Výzkumná otázka .....	51
4.3 Popis použitých metod .....	51
4.4 Popis výzkumného souboru.....	52
4.5 Způsob zpracování dat.....	53
4.6 Interpretace výsledků výzkumu .....	54
<b>5 DISKUZE .....</b>	<b>71</b>
<b>Závěr .....</b>	<b>85</b>
<b>Seznam literatury .....</b>	<b>86</b>

# Úvod

Tato diplomová práce se zabývá tématem postojů příslušníků majoritní společnosti k cizincům pocházejícím z tzv. třetích zemí a žijícím v České republice dlouhodobě a jejich integrací. Problematika migrace a cizinců je v současné době velmi aktuální a neustále se měnící fenomén, který má navíc v ČR poměrně krátkou historii. V současné době je pak možné pozorovat celkem se ne příliš měnící počty cizinců pobývajících na našem území, kdy většina z nich zde žije více než jeden rok, což znamená, že je třeba bezodkladně reagovat na jejich potřebu integrace do společnosti. Proces integrace cizinců je velmi komplexní a zasahující do mnoha sfér života společnosti, kde se jako nezbytná ukazuje také pomoc sociálních pracovníků. Ti pomáhají nejen jednotlivcům a rodinám s aktuálními životními situacemi týkající se práce, bydlení, nebo jazykových kurzů, ale zároveň intenzivně pracují na podpoře vzniku vzájemně obohacujícího a nekonfliktního vztahu mezi cizinci a majoritou.

Hlavním cílem práce je zjistit, jaké jsou postoje majoritní společnosti k uskutečňování integrační politiky státu ve vztahu k cizincům žijícím v České republice. Jinými slovy v práci zkoumám to, jak občané pojmají možnosti integrace cizích státních příslušníků v ČR a jaké konkrétní strategie úspěšné integrace vnímají jako významné pro zlepšování vzájemného soužití mezi cizinci a majoritou. Z toho vyplývá i empirická povaha diplomové práce, kdy je dané téma zpracováno v rámci kvalitativního přístupu a pro sběr dat byla použita metoda individuálního hloubkového rozhovoru. Výzkumný vzorek se skládá z dvanácti respondentů rozdělených nerovnoměrně do dvou skupin podle míry jejich zainteresování ve zkoumané problematice. Výsledky jsou následně analyzovány metodou zakotvené teorie, konkrétně pomocí otevřeného a axiálního kódování, což umožňuje lepší porozumění tématu.

Struktura diplomové práce vychází z její základní povahy a zahrnuje část teoretickou a praktickou. Teoretická část obsahuje tři kapitoly, první se věnuje tématu postojů, popisuje jejich vznik, základní funkce a možnosti změny, druhá kapitola objasňuje integrační politiku v ČR, konkrétně historii migračních a integračních politik, hlavní dokumenty a aktéry na poli integrace a v závěru definuje legislativní rámec integrační politiky. Poslední kapitola teoretické části je věnována sociální integraci cizinců v ČR, konkrétně tomu, co ji podporuje, ale i brání. Praktická část pak zahrnuje kapitolu věnovanou metodologii výzkumu s interpretací jeho výsledků a diskuzi nad těmito výsledky.

# I. TEORETICKÁ ČÁST

## 1 POSTOJE

Vzhledem k cíli práce považuji za nezbytné teoreticky vymezit koncept postojů a to za účelem snadnější orientace čtenáře v jednotlivých oddílech práce. Následující kapitola se bude proto věnovat základnímu vymezení tohoto termínu, dále bude popisovat vznik a utváření postojů, jejich funkce a charakteristiku a v závěru objasní, jak je možné v oblasti postojů dosáhnout změny.

### 1.1 Vymezení termínu a jeho souvislosti

Pojem postoj je jedním z klasických a také původních konceptů sociální psychologie, který byl poprvé použit v oblasti vědy Charlesem Darwinem v 2. pol. 19. stol. prostřednictvím jeho práce nazvané *Výraz emocí u člověka a zvířat* a dále byl také používán výzkumníky Wurzburské experimentální školy při objasňování tělesných reaktivních pohotovostí člověka. Základní význam tohoto termínu, který mu na počátku dvacátého století propůjčili W. J. Thomas a F. Znaniecki publikováním své rozsáhlé práce o polském rolníkovi v Evropě a v Americe je platný dodnes. Z historického vývoje sociální psychologie je patrné, že postoje se staly ústřední kategorií této vědní disciplíny a přispěly k vymezení jejího předmětu (Musil, 2005, s. 76).

V další části textu považuji za nezbytné uvést několik definic postojů podle různých autorů s cílem zpracování vlastního vymezení tohoto termínu níže, ze kterého budu nadále vycházet. Podle zmiňovaných autorů, W. J. Thomase a F. Znanieckého, vyjadřuje termín postoj vztah člověka k hodnotám demonstrovány hodnocením určitého objektu, kterým může být cokoliv. Toto pojetí bylo později zpřesněno G. W. Allportem (1954 in Nakonečný, 2009a, s. 239), který popisuje postoj jako mentální stav připravenosti, organizovaný zkušeností a vytvářející usměrňující či dynamický vliv na reakce jednotlivce ve vztahu ke všem objektům a situacím, s nimiž se dostává do styku. Avšak ani tato definice nebyla úplně přesná, neboť v sobě obsahuje rozpor v podobě směšování postojů s motivy, kdy bylo prokázáno, že ne vždy postoje jednotlivce odpovídají jeho chování. Základním rozdílem mezi postoji a motivy je podle Th. M. Newcomba skutečnost, že motiv je příčinou jednání a naproti tomu postoj určuje jeho způsob (1950 in Nakonečný, 2009a, s. 239).

Postupně se tento termín v odborné literatuře rozšířil natolik, že byl používán autory v různých významech. Nejčastěji byl pojem postoje přejímán ve významu pohotovosti

k jednání. Například podle H. B. Englishe a A. Ch. Englishové (1958 in Nakonečný, 1997, s. 217) odpovídá správnému pojetí postoje takové jeho vymezení, kdy je vnímán jako „*setrvávající naučená predispozice chovat se konzistentním způsobem vůči daným třídám objektů neboli perzistentní mentální či nervový stav pohotovosti reagovat na určitý objekt, nebo třídy objektů nikoli na takové, jaké jsou, nýbrž na takové, jak jsou pojímány, že jsou...stav pohotovosti má direktivní efekt na citění a akci vztahující se k objektu.*”

Další z autorů G. D. Wilson (1987 in Nakonečný, 1997, s. 217) charakterizuje postoje jako takové, které se liší na základě individuálních zkušeností a jsou ovlivněny působením určitého kulturního prostředí, vztahují se ke konkrétním hodnotám, jsou zvýrazněny emocemi a nemohou být přímo pozorovány, neboť se jedná spíše o hypotetické konstrukty, které můžeme z chování a mínění lidí pouze odvozovat. Následně také D. Krech, R. S. Crutchfield a E. L. Ballachey poskytují další definici postojů, když je chápou jako „*trvalé soustavy pozitivních nebo negativních hodnocení, emocionálního citění a tendencí jednání pro nebo proti společenským objektům*” (1968 in Nakonečný, 2009a, s. 240).

Podle výše uvedeného lze říci, že postoje jsou výsledkem komplexního procesu označovaného jako hodnocení. **Hodnocení** je důležitým aspektem vztahu člověka ke světu a je výsledkem komplementarity poznávání a citění. Může být vyjadřováno slovy i neverbálně a je odrazem jak subjektivního prožívání významu objektů (osob, věcí, jevů, idejí), tak jejich dílčích vlastností a vztahů mezi nimi. Hodnotou je pak pro člověka to, co pro něj má určitý subjektivní význam, ať už pozitivní, negativní či protichůdný a v užším slova smyslu je možno říci, že hodnotou je vše, co jedinec vnímá jako žádoucí. Zároveň se komplexní charakter procesu vzniku postojů odráží i v pojetí postoje jako jevu zahrnujícího **tři základní složky**: kognitivní, emocionální a konativní či snahovou složku. Kognitivní složka vyjadřuje skutečnost, že subjekt má o objektu postoje nějaké informace, emoční složka je založena na pocitech, které pociťuje subjekt vůči objektu a složka konativní vyjadřuje potřebu subjektu chovat se určitým způsobem vůči objektu postoje. Hodnocení získaných informací v souvislosti s jejich emocionální úrovní je významnou součástí regulace chování a dává tak vzniknout třem hlavním behaviorálně-emocionálním vztahům, mezi něž patří averze, lhostejnost a apetence (Nakonečný, 2009b, s. 234 - 235).

V souvislosti s uvedenými skutečnostmi vnímám postoje jako jev, který odráží získanou schopnost člověka reagovat na určité věci, osoby či situace konzistentním způsobem, a to na základě osobního pozitivního či negativního hodnocení těchto objektů. Postoje jsou

formovány individuálními zkušenostmi, ovlivněny kulturním prostředím a zvýrazněny emocemi. Tato definice bude relevantní i pro výzkumnou část práce.

V důsledku teorie chápající postoje jako připravenost jedince určitým způsobem jednat, zkoumali vědci také tu skutečnost, do jaké míry odpovídá **chování člověka** jeho postojům a naopak. Z obecného hlediska je možno říci, že postoje určují způsob jednání člověka, čili že existuje vztah mezi postoji a chováním, kdy způsob chování je v souladu s postoji pokud to situace dovoluje. Typickým příkladem může být situace, kdy se osoba, vůči níž subjekt pociťuje pozitivní vztah, dostane do potíží a subjekt je adekvátně motivován zajistit této osobě pomoc, kterou potřebuje, můžeme očekávat, že se bude tuto pomoc snažit poskytnout. Naproti tomu jsou známy situace, kdy projevená pomoc je politicky či jinak riskantní a člověku může hrozit například potrestání tak nechává své přátele „na holičkách”. Je tedy patrné, že uskutečnění dané konativní pohotovosti vyvolané impulsem postoje je závislé na podmínkách konkrétní situace (Nakonečný, 2009a, s. 242).

Vidíme, že chování je tedy často adaptivní, účelné, situačně podmíněné a proto ne vždy je odrazem skutečného postoje jedince. Chování člověka se odvíjí nejen od konkrétní situace, ale i od jejích očekávaných důsledků, kdy tím méně odráží skutečný postoj jedince, čím větší sankce hrozí za jeho projevení. W. Herkner (1991 in Nakonečný, 2009b, s. 238) tvrdí, že *„velmi často je uskutečňováno postojově diskrepantní chování, tj. chování, které je v rozporu s postoji, protože je zpevňováno nebo protože jsou očekávány pozitivní konsekvence”* a dodává, že i přesto mohou být postoje a chování v souladu díky faktoru sebezpevnování, neboli navozování příjemného pocitu v případě konzistentního jednání. Vzhledem k tomu, že cílem práce je zjistit, jaké jsou postoje k integraci cizinců v ČR, bude pro čtenáře zajímavé sledovat, nakolik jsou tato tvrzení pravdivá v souvislosti se zpracováním výzkumné otázky v empirické části práce týkající se identifikace různých strategií úspěšné integrace cizinců v ČR.

Mezi zvláštní kategorie postojů patří **stereotypy a předsudky**. Sociální psychologie chápe předsudky v užším smyslu jako nepřátelské postoje k určitým etnickým, náboženským a dalším skupinám, které nemají racionální původ, a proto nejsou ani plně oprávněné. G. W. Allport (1954 in Nakonečný, 1997, s. 223), který publikoval rozsáhlou práci o předsudcích, je definuje jako *„antipatii na základě falešného a nepružného zobecnění, které může být pociťováno a také vyjádřeno. Tato antipatie se může zaměřovat proti skupině jako celku, nebo proti individu, protože k této skupině náleží.”* Předsudky jako druh postoje zakládají i tendenci k negativnímu jednání k objektu předsudku a jako iracionální, či převzaté jsou velmi odolné vůči případné změně i rozumné argumentaci. Nakonečný za podstatné znaky předsudků považuje skutečnost, že se



jedná o emočně silně akcentované postoje a ty jsou značně rezistentní, co se týká jejich případné změny (2009a, s. 277).

Krech, Crutchfield a Ballachey (1968 in Nakonečný, 2009a, s. 277) dále objasňují, jakou mohou mít předsudky v životě člověka funkci. Jednak mohou sloužit k ospravedlnění chronického nepřátelství hraničícího již s patologií, nebo odůvodňovat určité potřeby, které se stávají kulturně nepřijatelné, pomáhají vyrovnávat se s potlačenými potřebami, chrání před ztrátou sebeúcty, nebo zajišťují rozumné argumenty pro vysvětlení vlastní chudoby či neštěstí. Autoři také přicházejí s tezí, že agrese vzniká v důsledku chronické ekonomické či sociální frustrace je podporována rasovými předsudky.

Příčinou vzniku předsudků může být podle Allporta zkreslené vnímání a hodnocení různých jevů v souvislosti s etnickými menšinami. Přičemž dalšími působícími činiteli v tomto procesu jsou historie, sociokulturní faktory, kontext situace, lidská psychika a objekt předsudku. Avšak dvěma hlavními kognitivními procesy, které mají klíčový vliv na vznik předsudku, jsou **kategorizace**, jejímž prostřednictvím poznáváme svět skrze zjednodušující kategorie a **generalizace**, která to, co je nám zřejmé u malé skupiny lidí automaticky převede jako znak celé kategorie. Na základě toho pak Allport definuje etnický předsudek jako „*antipatii založenou na chybné a strnulé generalizaci.*” Nicméně jako jednu z možností, jak tyto předsudky zmírňovat, vidí autor pravidelný kontakt mezi oběma skupinami, majoritou i minoritou. Což může vést k vyvracení nepravd a mylných informací a v čím větší frekvenci bude kontakt jedince s cizí skupinou probíhat, tím rychleji může dojít k postupnému odbourávání jeho předsudků (1992 in Dvořáková, 2007, s. 48).

Toto je také jedním ze základních předpokladů **tzv. kontaktní hypotézy**, která tvrdí, že neznalost způsobuje často zjednodušující a negativní myšlení vyvolávající nepřátelství a diskriminaci, avšak setkávání mezi odlišnými skupinami za odpovídajících podmínek může napětí, úzkost i nepřátelství zmírňovat. V rámci kontaktu mezi skupinami dochází především k výměně spolehlivějších informací a k získávání nových znalostí, jejichž prostřednictvím mohou lidé jinak pohlížet na vlastní hodnoty a normy. Třebaže kontakt může za určitých okolností bezesporu ovlivňovat vztahy mezi lidmi má kontaktní hypotéza řadu kritiků. Teorii je vyčítán zjednodušující charakter jejích východisek, navíc opomíjení velkého množství zejména makrosociálních faktorů společnosti a také vysvětlování vzniku předsudků jako důsledku neznalosti lidí. Avšak nelze ji zavrhnout zcela, spíše je potřeba orientovat se na výzkum vztahů i v rámci širších struktur, institucí a různých praktik, které dovolují trvání předsudků i jejich reprodukci (Dvořáková, 2007, s. 47, 52, 55 - 56). Význam osobního

setkávání a kontaktů s cizinci bude blíže tematizován v rámci empirické části práce, kde je přínos pozitivní zkušenosti s cizinci hodnocen oslovenými respondenty v rámci výzkumu.

Stereotyp je pak označován jako kognitivní složka předsudku. **Stereotypy** vyjadřují mínění člověka o třídách individuí, o skupinách, nebo objektech, která jsou předem dána na základě šablonovitého způsobu vnímání a hodnocení toho, k čemu se vztahují. Nevznikly na základě přímé zkušenosti jedince, ale jsou neustále přebírány a udržovány pomocí tradice (Nakonečný, 1997, s. 223). Hnilica ve své publikaci popisuje základní případ stereotypu na příkladu skupiny Mongolů, u nichž nás upoutala pouze jejich neobvyklá výška, a protože jsme se v průběhu života už nikdy s žádným Mongolem osobně nesetkali, mohl v nás přetrvat dojem, že všichni Mongolové jsou vysocí. Hlavní síla a zároveň slabost předsudků i stereotypů spočívá v tendenci charakterizovat pomocí těchto atributů i ty jedince, kteří nejsou příčinou našeho zobecnění. Popisované atributy nejsou přirozenými znaky dané kategorie, jelikož nevznikly z logické úvahy, ale byly vytvořeny v závislosti na konkrétní zkušenosti. Autor následně definuje stereotypy jako paměťové struktury se zakódovanými informacemi o znacích dané kategorie a vzájemných vztazích mezi nimi. Stereotyp existuje pouze jako stereotyp osobní, kdy nositelem paměťového schématu je vždy konkrétní jedinec, kterému tato struktura slouží k rozeznávání příslušníků určité sociální kategorie. (2010, s. 12-13 a 17).

Předsudky a stereotypy většinové společnosti jsou často příčinou toho, že cizinci, kteří k nám přicházejí za účelem získání lepší životní úrovně pro sebe i svou rodinu, zůstávají spíše na okraji společnosti s omezenými možnostmi pro své plné začlenění. Cílem práce je zjistit, jaké jsou postoje většinové společnosti k integraci cizinců, ale také jaké jsou možné strategie pro jejich úspěšnou integraci. To znamená, že jak negativní stereotypy jako jedna z příčin nepříznivých postojů české majority k cizincům zmiňované výše, tak možná řešení v podobě realizace různých akcí s cílem propojení české majority s menšinou cizinců budou specifikovány v další části práce.

## 1.2 Vznik a utváření postojů

V předchozí části došlo k základnímu vymezení postojů, uvedení vlastní definice, popisu vzniku předsudků a stereotypů v souvislosti s možnou odpovědí na ně v podobě tzv. kontaktní hypotézy. Následující text se bude věnovat tématu vzniku postojů.

Postoje jsou produktem učení, neboť jako hodnotové vztahy předpokládají určitou míru základní orientace ve světě hodnot, která je založena na zkušenosti. Tyto hodnotové orientace jsou pak produktem **primární socializace člověka** v raném věku, kdy se začíná postupně

zajímat o hodnoty svého sociálního prostředí. Každý jedinec se v průběhu dospívání a následně dospělosti učí rozlišovat věci na dobré a špatné jednak na rovině společensko-normativní, kde se seznamuje s tím, co za dobré a špatné pokládá jeho kulturní a sociální prostředí a v rovině subjektivní, kde rozlišuje dobré a špatné na základě vlastní subjektivní zkušenosti (Nakonečný, 2009a, s. 259).

Zdrojem formování postojů jsou tedy **osobní zkušenosti** s výjimkou předsudků, které jsou převzaté, nebo také individuální kontakty a **interakce mezi lidmi**, které již hotové postoje zpětně ovlivňují v závislosti na kulturně odlišných normách. Dále mají na utváření postojů vliv i různé modely (napodobování) a institucionální faktory (ideje a normy) prezentované církvemi, politickými stranami, kluby nebo jinými organizacemi. V procesu učení se postojům může jedinec uplatnit všechny tři tradiční způsoby učení, mezi něž patří, **klasické podmiňování**, **operantní podmiňování**, kdy se jedinec učí důsledkům vlastního jednání a **imitační učení** vznikající na základě osobní identifikace a modelu (Nakonečný, 2009b, s. 242 - 243).

Klasické determinanty učení, odměny a tresty, odpovídají pojetí dobrého a špatného, které je funkcí především emocionální zkušenosti, neboť jako dobré je vnímáno to, co přináší odměny a naopak špatné to, co slibuje přinést trest. Chování se následně orientuje tak, aby se subjekt vyhýbal trestům a aby získával odměny. Vlivem učení na základě interakce s různými objekty si subjekt vytváří osobní systém apetencí a averzí, to znamená, že jej určité objekty přitahují a jiné odpuzují v závislosti na tom, zda v kontaktu s nimi zakouší odměny či tresty. Postupně pak vzniká vnitřní síť předpokladů k hodnocení objektu, kde subjekt využívá i principy zobecňování a rozlišování. Každý člověk má tedy svůj **kognitivní obraz světa** a zároveň s ním také **systém subjektivních významů objektů** a vlastních činností, mezi nimiž jsou vzájemné vztahy doplněné emočními a snahovými složkami postojů, proto lze hovořit o systému apetencí a averzí. Obraz světa závisí na subjektivním uspořádání významů, ne na jejich hierarchizaci z toho důvodu, že některé objekty z vnějšího světa a jejich vzájemné vztahy význam pro subjekt mají, ale jiné už ne a to v různé míře, protože jednotlivé interakce mohou být různě intenzivní z hlediska prožívaných emocí (Nakonečný, 2009a, s. 259 - 260).

Postoje lze podle M. Sherifa a H. Cantrila jinak charakterizovat jako stavy pohotovosti k reakcím setrvávající více či méně dlouho a odvíjející se od aktuálního stavu organismu nebo konkrétní situace v čase. Důvodem jsou kognitivní komponenty ve strukturách postoje a také jejich naučený charakter, neboť vše, co je naučené, více či méně dlouho, ale podmíněně zůstává. Rozsah stimulů, k nimž se jedinci ve svých postojích vztahují, je různorodý a často se

mění podle povahy zdroje postoje, nebo dle vztahu postoje a stimulující situace, které jedinec čelí. Některé postoje mohou být vyvolány pouhým znovu vystavením stejné situaci a jiné zobecněny na různé podněty. Sociální postoje bývají usuzovány z verbálních projevů osob, naopak obecné postoje se projevují v rozličných situacích (Nakonečný, 2009a, s. 262-263).

Zároveň badatelé Krech, Crutchfield a Ballachey přicházejí s tezí, že postoje se utvářejí v procesu uspokojování potřeb a dále rozvíjí tuto tezi tak, že pozitivní postoje vznikají ve vztahu k těm objektům a lidem, kteří jsou zodpovědní za uspokojování konkrétních potřeb jedinců. Ale následně jsou pozitivně hodnoceny i prostředky sloužící k dosažení cíle a naopak nepříznivé postoje se vyvíjejí k předmětům a lidem stojícím v cestě k naplnění cílů jedince (1968 in Nakonečný, 2009a, s. 263).

Z výše uvedeného vyplývá, že poměrná část postojů se vytváří v rámci socializace v dětství, kde je silný vliv rodiny, vrstevníků a celkově prostředí, dále jsou postoje formovány zkušeností, nebo předávány prostřednictvím silných idejí institucí či významných osobností a učení je zde základní proces, jímž přejímáme postoje do svého vědomí. Aspekt výchovy a vzdělávání či osobních zkušeností bude podrobněji zkoumán v empirické části práce v souvislosti s postoji majority k integraci cizinců v ČR.

### 1.3 Základní funkce a charakteristika postojů

Postoje definované jako vztahy k hodnotám organizované zkušeností mají také své základní funkce, které popisuje D. Katz jako následující. Subjekt si vytváří pozitivní postoje vůči objektu, se kterým jsou spojeny odměny, nebo je tento objekt postoje vnímán, jako aktuální zdroj odměn a naopak negativní postoje vznikají vůči objektu spojovanému s tresty. Tato funkce se nazývá **instrumentální či utilitární** a vyjadřuje určitou zobecněnou zkušenost. Dále mají postoje **ego-defenzivní** funkci, což vyjadřuje schopnost postojů zachovávat integritu osobnosti pomocí redukce úzkosti nebo kompenzací negativní části sebepojetí podceňováním negativních vlastností, které si subjekt připisuje. **Hodnotově-expresivní** funkce spočívá v tom, že subjekt uspokojuje vyjadřování vlastních postojů a jejich realizace, kdy se subjekt například demonstrativně hlásí ke svým politickým či náboženským postojům, čímž vyjadřuje své sebehodnocení, nebo tím může uvolňovat určité afekty. **Kognitivní funkce** vyjadřuje potřebu člověka mít ve světě řád a pořádek, chápat jeho smysl, uspořádávat své poznatky, strukturovat svou zkušenost, což se projevuje i při utváření postojů spojujících znalosti i emoce v jeden hodnotový systém se subjektivním významem (1960 in Nakonečný, 2009a, s. 248-249).

Dále můžeme jednotlivé postoje označovat za **centrální a periferní** či okrajové. Centrální postoje mají subjektivní význam pro člověka a týkají se jeho vztahu k významným objektům, jako je rodina, zaměstnání, nebo k hodnotám jako přátelství, láska a svoboda. Okrajové postoje pak vyjadřují vztah k objektům již méně významným. Určující je tedy v každém případě **subjektivní významnost objektů**, kdy je zřejmé, že majitel činžovního domu bude mít významnější vztah k politice nájemného než majitel rodinného domu. Tento subjektivní význam postojů zakládá jejich funkce zmíněné výše (Nakonečný, 2009a, s. 249).

Smith, Bruner a White (1964 in Hayesová, 2011, s. 97-98) identifikovali tři další specifické funkce postojů, mezi něž patří: hodnocení objektů, sociální přizpůsobení a externalizace. Prostřednictvím funkce **hodnocení objektů** postoje řídí reakce člověka na určitou událost či předmět, tak aby při dalším setkání nebylo třeba znovu hledat odpovídající způsob jednání. Nástrojem **sociálního přizpůsobení** jsou názory, které přispívají k posilování sociálních vztahů a skupinové soudržnosti. Pokud má jedinec stejný názor jako příslušníci skupiny, jíž je členem, nebo má naopak jiný názor než většina, pomáhá to jeho sociální identifikaci. Třetí funkce **externalizace** vyjadřuje proces propojování nevědomých motivů s realitou odehrávající se v blízkém okolí jedince, což následně vede k utvoření postoje k danému objektu. Vzájemná propojenost těchto tří funkcí má za následek silnou odolnost jedince vůči změně svých postojů. O tom, jak lze případné změny postoje dosáhnout bude pojednáno níže.

Charakterizovat postoje z hlediska jejich vlastností je možné podle autorů D. Kretche, R. S. Crutchfielda a E. L. Ballacheye. Postoje mohou nabývat určité intenzity, a to od zcela pozitivního až po zcela negativní hodnocení, kdy hovoříme o **extrémnosti postoje**, která zajišťuje odolnost vůči změnám. Postoje mohou být dále jednoduché, založené na jediném faktu, které snadněji podléhají změnám anebo naopak **mnohovrstevnaté**, skládající se z většího množství poznatků. **Vnitřní soudržnost** jednotlivých složek postoje vyjadřuje jeho konzistentnost, čili do jaké míry jsou tři základní složky postoje v souladu. Dalším znakem je **vzájemná propojenost** postojů, jejich interkonexe, kdy jsou postoje na sobě různě závislé a zde opět platí, že čím více jsou postoje propojeny, tím víc odolávají změnám. **Konsonance a disonance postoje** vyjadřuje shodnost nebo naopak nejednotnost postojů. Když se pak vrátím k jedné ze základních funkcí postojů, kterou je podpora vnitřní integrity a stability osobnosti můžeme zde charakterizovat postoje také z hlediska síly a množství uspokojovaných potřeb, neboť čím více pro člověka významných potřeb zabezpečují, tím stoupá jejich rezistence vůči případným změnám (1962 in Nakonečný, 2009a, s. 252-253).

V neposlední řadě může být mezi hlavní charakteristiky postojů zařazena i obtížnost jejich měření. Jak ve svém příspěvku píše Vávra, validita výzkumů zkoumajících postoje je značně problematická, nejenže nelze prokázat v definicích deklarovanou souvislost mezi postoji člověka a jeho chováním, ale nelze se spoléhat ani na to, že respondenti chápou otázky stejně jako výzkumník a navíc nesnadná je také samotná interpretace zjištěných výsledků. Podle autora jsou postoje závislé na konkrétní situaci, úmyslech těch, kdo je vyjadřují a chápání těch, kteří tato vyjádření přijímají. Nicméně jedná se především o metodologické problémy výzkumu postojů, a pokud budou použity dostatečně propracované metody, je možné se na výsledky spolehnout (2006, s. 9 – 12).

Vzhledem k výše popsanému je patrné že postoje jsou pro člověka v mnoha ohledech nenahraditelné, plní celou řadu funkcí, z nichž jako nejpodstatnější vnímám udržování vnitřní integrity a usnadňování sociální identifikace jedince. Navíc jsou postoje i určitým nástrojem pro lepší porozumění vlastnímu chování, které jak už bylo uvedeno výše, může i nemusí být s postoji v souladu. Specifickou charakteristikou postojů je pak problematika týkající se jejich měření výzkumnými metodami. Navíc s ohledem na specifické vlastnosti postojů lze říci, že čím více jsou postoje intenzivní, vnitřně konzistentní, vzájemně propojené a čím více potřeb člověku zajišťují, tím více odolávají změnám. Okolnosti možné změny postojů objasňuje poslední část kapitoly.

#### 1.4 Možnosti změny postojů

Člověk se během svého života setkává poměrně často s pokusy o změnu svých postojů, kdy je ovlivňován veřejným šířením myšlenek různých institucí, zejména politických stran či církví, nebo když jsou mu skrze média prezentovány různé názory a úvahy. Postoje jako produkty učení se mohou za určitých podmínek měnit, avšak pro člověka **významné postoje jsou většinou stabilní** a mění se jen v závislosti na výrazné korektivní zkušenosti jako je životní krize či jiný psychický otřes. Pokusům o změnu svých postojů lidé nepodléhají příliš snadno také z toho důvodu, že pro člověka plní důležitou funkci, když přispívají k jeho psychické integraci, jak bylo uvedeno výše. Velmi nesnadná a komplikovaná je změna extrémních postojů v jejich protiklad, více pravděpodobná je spíše změna intenzity postoje, jeho zesílení či zeslabení (Nakonečný, 2009a, s. 267).

Na následujících řádcích bude uvedeno, za jakých podmínek může být změny postojů dosaženo. Existuje předpoklad, že změnu postoje mohou způsobit pouhá fakta, ale ve skutečnosti je rozhodující **vztah člověka k těmto faktům**, neboť fakta samotná mohou být popírána či nějakým způsobem deformována. Významným způsobem působí také **kontext**,

v kterém jsou fakta uváděna a samozřejmě **důvěryhodnost zdroje**, ze kterého pocházejí, kdy větší vliv mohou mít fakta vyvolávající silné emoce. Podle Kreche, Crutchfielda a Ballacheye (1968 in Nakonečný, 2009a, s. 267-268) existují **sourodé a nesourodé změny** postoje, kdy sourodé změny zahrnují zesilování pozitivního a negativního postoje a nesourodé změny se týkají změny určité míry pozitivního postoje v určitou míru postoje negativního a naopak. Autoři dále zmiňují, že za stejných podmínek je vždy jednodušší dosáhnout změny sourodé, než nesourodé a čím je postoj extrémnější, více multiplexní, konzistentnější a čím je shodnější a propojenější, slouží potřebám a je hodnocený jako centrální, tím snáze může nastat sourodá změna.

Změnu může způsobit i situace, kdy lidé prožívají nesoulad vlastních postojů s jinými postoji označovaný již výše jako **kognitivní disonance**. Tato nerovnováha způsobuje v člověku značnou tenzi, kterou se snaží zmírňovat změnou dané situace, nebo alespoň změnou jejího chápání. Tímto způsobem se jev kognitivní disonance stává významným faktorem změny postojů, neboť se objevuje v okamžiku vzájemného nesouladu našich postojů a přesvědčení, z důvodu jejich nevyváženého stavu, nebo proto, že se nachází v přímém konfliktu (Heider 1944 in Hayesová, 2011, s. 102). Dále na změnu postoje působí prožití dramatického psychického traumatu, kdy například znásilněná žena radikálně změní postoj vůči sexu, nebo vůči mužům určitého typu. Je tedy možno obecně říci, že vlivné jsou především **přímé osobní zkušenosti**, ale závisí také na druhu postoje (Nakonečný, 2009a, s. 270).

Z výše popsaných skutečností vyplývá, že v procesu změny postoje člověka působí velké množství proměnných, které zde ještě zdaleka nebyly vyčerpány. Avšak vzhledem k cíli práce je důležité si uvědomit, že postoje, a především ty centrální, není možno změnit hned, ale vyžaduje to spíše dlouhodobé snažení. Speciálně změna nepříznivých postojů české společnosti k cizincům není krátkodobým procesem a jak bylo již uvedeno, ve výzkumné části bude čtenář seznámen s tím, jaké strategie úspěšné integrace vnímají oslovení respondenti jako významné pro zlepšování vzájemného soužití Čechů a cizinců.

Za hlavní nástroj pro dosažení změny postojů bývá označováno **přesvědčování**. Spolu se stoupajícím zájmem výzkumníků o proces postojové změny se v této oblasti vědy začíná vytvářet další směr zaměření opírající se o předpoklad, že působení na objekt přesvědčování je mnohem méně účinné než práce s jedincem, u kterého je změna způsobena jeho **aktivní participací** na různých sociálních situacích. Tento nový požadavek má vést jednak k lepšímu porozumění jednotlivým vlivům uplatňujících se v procesu změny postoje a

také pro pochopení její samotné podstaty (Výrost, Slaměník, 2008, s. 138). Zvláště účinný pak může být osobní kontakt s cizinci v rámci spolupráce na různých interkulturních akcích blíže popisován v druhé části práce. Přesvědčování opřené o racionální a emocionální argumentaci se používá nejčastěji proti přesvědčení, chápanému jako silný integrovaný postoj, které má být z nějakého důvodu změněn. Emocionální argumentace cílí hlavně na emoce, působí okamžitě a časem se oslabuje, má také sugestivní vliv odvíjející se od přesvědčivosti vzbuzených emocí a spuštění podvědomých tužeb (Nakonečný, 2009, s. 270-271).

Existují tři základní skupiny proměnných, které byly identifikovány na základě výzkumu změny postojů prostřednictvím procesu přesvědčování. První skupinou jsou **proměnné komunikačního procesu** skládající se ze zdroje, obsahu a kanálu informace, příjemce a cíle informace. Druhá skupina obsahuje **proměnné objasňující proces změny** postoje skládající se nejméně z pěti postupných kroků, a to pozornosti, porozumění, přijetí, podržení a konání. **Vnitřní komponenty postoje** jsou pak třetí skupinou proměnných (Výrost a kol., 2008, s. 138).

Zdrojem persvazivní informace není vždy jen konkrétní osoba, ale může se jednat o zprávu z médií, novin, nebo informační letáky, brožury apod. H. C. Triandis (1975 in Nakonečný, 2009a, s. 269) formuloval čtyři základní faktory změn postoje vztahující se ke zdroji informace zahrnující jeho **důvěryhodnost, atraktivitu, moc a styl, strukturu a obsah samotné informace**. Pozornost, co se týká charakteristik komunikátora, se nejvíce zaměřuje na jeho věrohodnost, sílu a atraktivitu, kdy existuje předpoklad přímé úměry mezi věrohodností zdroje a mírou změny postoje příjemce. Atraktivnost zdroje zase zvyšuje emocionální podbarvení a dle obecného názoru přitažlivější zdroj má efektivnější persvazivní komunikaci. Také samotný emocionální obsah informace v persvazivní komunikaci, již zmíněný výše, má docílit změny postoje skrze navození silné emoční odezvy, ať už pozitivní či negativní. Změny některých postojů, například ke zdraví, k dopravě nebo životnímu prostředí je možno dosáhnout snáze vzbuzením spíše negativních emocí (Výrost a kol., 2008, s. 138-139).

Faktory na straně příjemce v rámci persvazivní komunikace zahrnovali jak osobní zainteresovanost, tak věk, pohlaví či vlastní sebeobraz. Těmito faktory se myslí vše, čím je možno definovat **aktuální psychický stav člověka**. V případě, že je příjemce osobně silně zainteresovaný, základním předpokladem je, že postoje se nemění, ale to je platné spíše pro mírné argumenty. Subjekt mění své postoje dříve, pokud se používají silné a úderné argumenty. V souvislosti s věkem se předpokládá, že starší lidé mění své postoje zřídka, neboť



jsou založeny na dlouhodobé zkušenosti. Ve vztahu k pohlaví platí, že muži snáze přijímají persvazivní informaci než ženy. Přímý lineární vztah mezi sebehodnocením a změnou postojů nebylo možné dosud potvrdit či vyvrátit, protože výzkumy zaznamenávají protichůdné výsledky (Výrost a kol., 2008, s. 140).

Podle Musila je možno docílit změny postojů několika způsoby. Významným aspektem je ale **znalost výchozího stavu postoje**, zda se jedná o postoj pozitivní, negativní, neutrální či ambivalentní. Přemlouvání, diskuze, účinek hromadných sdělovacích prostředků je několik z možných variant nástrojů dosažení změny postoje, avšak největší vliv má **referenční skupina jedince**, kdy mínění většiny je účinnější než názory odborníků. Základní podmínkou je, aby ke změně docházelo pozvolna a postupnými kroky přes neutrální postoj až k protikladnému (2005, s. 78).

Podle uvedené teorie hrají významnou roli při změně postojů u člověka jak faktory vnitřní, kam patří osobnost člověka, jeho aktuální psychický stav a charakter postoje, tak faktory vnější jako kontext situace, osobní zkušenost, charakter informace či referenční skupina, přátelé, rodina a známí. O tom, jakým způsobem se tyto faktory uplatňují při změně postojů v praxi, bude pojednáno v empirické části, která, jak už bylo zmíněno, se vztahuje k postojům české majority k cizincům a zároveň k tomu, jak je možné tyto postoje, které jsou spíše negativní měnit.

## 2 INTEGRAČNÍ POLITIKA ČESKÉ REPUBLIKY

Mezinárodní migrace cizích státních příslušníků může být pro danou zemi žádaným přínosem, nicméně je záležitostí státu, jak se k dané problematice postaví a jaká politická opatření přijme, aby tuto příležitost využil ve prospěch svůj i svých občanů. Podle Šiškové je hlavní přínos cizinců spatřován nejen v kulturním a společenském obohacení života společnosti, ale i v jejich tvůrčím potenciálu, který mohou uplatnit v podpoře hospodářské aktivity a tím dosáhnout zvýšení nabídky pracovních sil. Imigrace do ČR je podle autorky přínosem i z hlediska demografické situace, neboť zde v poslední době převládá spíše pokles počtu ekonomicky aktivních obyvatel také v důsledku odchodu kvalifikovaných odborníků do zahraničí. Současně imigrace představuje i určitá rizika týkající se pobytu cizinců v hostitelské zemi. Jedná se zejména o nebezpečí segregace a sociálního vyloučení komunit imigrantů, nebo jejich vykořisťování či snížení tolerance majoritní společnosti. Na tato rizika je třeba reagovat důrazem kladeným na dodržování platných zákonů a zároveň podporou integračního procesu (2008, s. 77).

Integrace cizinců jako hlavní cíl integrační politiky státu je proces představující postupné zapojování cizích státních příslušníků do všech sfér života hostitelské společnosti. Aby tento proces byl úspěšný měl by vykazovat dvě základní charakteristiky, **oboustrannost a komplexnost**. Komplexní integrační procedura začleňuje nově příchozí do hlavních struktur společnosti od trhu práce až po kulturní a politický život. Oboustrannost procesu závisí pak na aktivním přístupu obou zainteresovaných stran, jak cizinců, tak příslušníků majority, k čemuž dochází především ve vzájemné interakci. Obyvatelé hostitelské země mohou přispět a pomoci tomuto procesu zejména prostřednictvím zachování otevřenosti a spolupráce. Úspěšná integrace může následně přispět k větší stabilitě a sociální soudržnosti (Šišková, 2008, s. 77).

Navazující text se bude věnovat jednotlivým aspektům české integrační politiky zahrnující krátký úvod v podobě popisu historického vývoje migračních a integračních politik, dále uvádí základní dokumenty utvářející českou integrační politiku, v třetí části se zaměřuje na hlavní aktéry na poli integrace cizinců a v závěru této kapitoly bude stručně vysvětlen legislativní rámec integrační politiky ČR. Tato kapitola se úzce pojí s kapitolou následující, která se orientuje na dimenze sociální integrace cizinců v České republice a vzhledem k různým ukazatelům popisuje nakolik je jejich začleňování v těchto oblastech úspěšné. Považuji proto uvedení následující části práce za významné, neboť přispěje k větší přehlednosti a čtenáři poskytne ucelenější pohled na danou problematiku.

## 2.1 Historický vývoj migračních a integračních politik v České republice

Migrační a integrační politiky uplatňované vůči cizincům přicházejícím do České republiky je nutné vnímat jako vzájemně navazující. Migrační politika usiluje pomocí zákonů, nařízení a různých praktik o řízení a regulaci pohybu a pobytu mezinárodních migrantů, cílem politiky integrace je pak následné začleňování dlouhodobě usazených migrantů do struktur společnosti. Součástí obou politik jsou také názory a postoje veřejnosti, zaměstnavatelů, politických stran či zástupců neziskových organizací, které významným způsobem přispívají k rozvoji veřejné debaty o tomto tématu (Drbohlav a kol., 2008, s. 69).

Porevoluční období bylo obecně charakteristické svými zásadními politickými a ekonomickými změnami. Země přestala být izolovaná z hlediska migrace i emigrace a pozvolna začaly vznikat nové instituce zabývající se problematikou mezinárodní migrace. Vrcholem tohoto období bylo vypracování nové legislativy v oblasti migrace zavádějící standardní model struktury pobytových režimů. Integrační politika se v devadesátých letech začala vytvářet v souvislosti s problematikou uprchlictví, kdy byly v roce 1991 přijaty českou vládou základní principy týkající se integrace uprchlíků. Významnou událostí pro vztahy mezi Čechy a Slováky bylo rozdělení Československa v roce 1993. Avšak na základě smlouvy o volném pohybu mezi oběma zeměmi mnoho Slováků migrovalo do České republiky, kde dodnes tvoří nejpočetnější skupinu trvale usídlených imigrantů a to i díky mnohem svobodnějším podmínkám na trhu práce. V oblasti české integrační politiky nebyla ani nadále zaznamenána změna týkající se její hlavní cílové skupiny, osob s přiznaným statutem uprchlíka, pro něž byl rovněž určen *Státní asistenční program pro integraci* založený v roce 1994, který se zaměřoval nejprve na poskytování nájemního bydlení a později taky sociálního poradenství a kurzů českého jazyka (Janská, 2002 in Drbohlav, 2008, s. 74). Pokračující ekonomická krize na konci devadesátých let 20. století vedla české zákonodárce k zavádění stále přísnějších podmínek pro zaměstnávání zahraničních pracovníků. Tyto a další nová pravidla byla zpracována a vydána v podobě dvou stěžejních zákonů, které vešly v platnost v roce 2000 a jednalo se o zákon č. 326/1999 (o pobytu cizinců na území Česka) a zákon č. 325/1999 (o azylu). Nový azylový zákon přinesl změnu terminologie a byla rozšířena práva žadatelů o azyl. Důležitým bodem v historii české migrační politiky bylo dále schválení vládního projektu pro nábor kvalifikovaných pracovníků ze zahraničí, který měl řešit zhoršující se demografickou situaci v zemi a zároveň přispět k hospodářskému růstu. Na druhou stranu byla přijata velmi přísná novela azylového zákona, která měla za cíl omezit počet „neoprávněných“ žádostí o azyl z toho důvodu, že azylová procedura byla často

zneužívána k dosažení povolení k pobytu a pracovního povolení zároveň (Drbohlav, 2008, s. 72 – 76).

V oblasti integrační politiky došlo ke vzniku prvního vládního dokumentu, který byl odpovědí na zvyšující se počty cizinců usazujících se na našem území. Tento dokument byl vytvořen v roce 1999 s názvem *Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky* s cílem stanovit základní předpoklady pro utváření a rozvoj příznivých vztahů mezi migranty a majoritou. Jako navazující dokument byla o rok později vypracována už samostatná *Koncepce integrace cizinců na území ČR*, kde se vládní politika integrace zaměřovala na postupné sbližování postavení legálně usazených přistěhovalců s postavením občanů ČR. Dále byl klíčovým prvkem Koncepce integrace také důraz na dodržování a ochranu politických, ekonomických, sociálních a kulturních práv migrantů (Drbohlav, 2008, s. 76 – 77). Blíže bude tento dokument popsán v následující podkapitole.

V souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie (dále EU) v roce 2004 je možno v oblasti integrační politiky sledovat posun k větší koncepčnosti a zaměření také na sociální integraci cizinců, která v tehdejší Koncepci chyběla a orientovala se spíše na zajištění jejich práv. Nejvýznamnější dopad měla tato integrační koncepce v oblasti výuky českého jazyka a zavedení povinné jazykové zkoušky pro přiznání povolení k trvalému pobytu. Za účelem prevence sociálního vyloučení a vzniku uzavřených komunit migrantů na místní úrovni, začaly od roku 2008 vznikat tzv. integrační centra financovaná nově z prostředků *Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí*, která se zaměřují na sociální a právní poradenství pro cizince a pořádání jazykových a sociokulturních kurzů (Drbohlav, 2008, s. 84).

Vývoj v této oblasti pokračoval vydáním novely zákona o pobytu cizinců, která vešla v platnost 1. 1. 2011 a přinesla s sebou změny týkající se například procesu udělování dlouhodobých víz, dále vznikly nové požadavky vztahující se k dokladu o zajištění ubytování a o cestovním zdravotním pojištění, nebo nové nároky na prokázání dostatečného množství finančních prostředků k pobytu. Úpravám se nevyhnul také institut pobytu za účelem podnikání a zároveň byl vytvořen pobytový status pro výkon zaměstnání vyžadující vysokou kvalifikaci tzv. modrá karta (OAMP MV ČR, 2011).

Snahy Ministerstva vnitra o zjednodušení stávající legislativy pro oblast vstupu a pobytu cizince na území České republiky vedly v následujících letech ke zpracování nových cizineckých zákonů, které byly v květnu roku 2013 rozeslány do připomínkového řízení. Tyto tři zákony o pobytu cizinců, o volném pohybu občanů EU a jejich rodinných příslušníků a o

ochraně hranic by do budoucna nahradily stávající zákon č. 326/1999 Sb. Avšak *Konsorciium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR* tento návrh nepřijalo a vypracovalo k němu seznam připomínek. Mezi hlavní překážky, které Konsorciium v dokumentu popisuje, patří skutečnost, že zákon je velmi obsáhlý, jednotlivá ustanovení jsou konstruována složitě s mnoha odkazy a také nedostává svému závazku větší srozumitelnosti a přístupnosti pro laiky. Na základě těchto a množství dalších připomínek nepředložilo Ministerstvo vnitra dosud balíček zákonů vládě ke schválení (migraceonline, 2013a).

Zatím poslední novela zákona o pobytu cizinců se uskutečnila v polovině roku 2014 na základě přijetí směrnice EU o jednotném povolení, která přináší nový druh duálního povolení **tzv. zaměstnaneckou kartu** spojující povolení k pobytu a k výkonu zaměstnání na území ČR. Kartu v současné době vydává Ministerstvo vnitra ČR (dále MV ČR) na volná pracovní místa v evidenci Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (dále MPSV ČR), která nebyla obsazena po dobu 45 dnů ode dne jejich oznámení úřadem práce. Dosavadní specifický druh duálního povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání tzv. zelená karta se ruší (migraceonline, 2013b).

Z popsaného vývoje je patrné, že historie migrace a integrace je v České republice poměrně mladá a proto se stále hledají vhodné nástroje a opatření, které by vyvážili potřeby státu na straně jedné s potřebami imigrantů na straně druhé. Cílem úvodního textu je poskytnout čtenáři základní informace o tom, co utvářelo českou integrační politiku v minulosti a zároveň předložit i to, s jakými tendencemi je možno počítat do budoucna. Dále budou specifikovány klíčové dokumenty utvářející politiku integrace v ČR, čímž dojde k prohloubení některých částí úvodního textu.

## 2.2 Zdroj integrační politiky ČR v klíčových dokumentech

Formulace konkrétních integračních politik je záležitostí jednotlivých států s tím, že na evropské úrovni je vytvářen pouze obecný rámec, který musejí vlády členských států EU při koncipování politik integrace respektovat. Mezi právní dokumenty, které spoluvytvářejí tento evropský rámec, patří mimo jiné *Evropská úmluva o lidských právech*, *Evropská sociální charta*, *Evropská úmluva o právním postavení migrujících pracovníků* či *Evropská úmluva o účasti cizinců v místním veřejném životě*. Tyto základní dokumenty obsahují jak standardy lidských práv, tak stanovený normativní rámec představující odrazový můstek pro tvůrce všech integračních strategií (Cousseyová, 2000, s. 6).

*Evropská úmluva o ochraně lidských práv* z roku 1950 je evropským dokumentem garantujícím výkon základních práv a svobod obsažených v této úmluvě bez ohledu na pohlaví, věk, národnost, rasu, jazyk, náboženství či příslušnost k nějaké sociální skupině. Některá z ustanovení úmluvy se přímo vztahují na cizince, kteří legálně pobývají na území státu a garantují jim určitá práva, jež lze rozdělit do tří kategorií. Jedná se o **tzv. nezrušitelná práva**, kam patří právo na život, právo nebýt vystaven mučení, nelidskému či ponižujícímu jednání, dále **kvalifikovaná práva** umožňují zásah státu při splnění určitých podmínek, například respektování soukromého a rodinného života, svoboda projevu a náboženského vyznání, zatímco právo na spravedlivý proces a osobní bezpečnost jsou vnímána jako **tzv. práva minimální**. V roce 1961 byla Radou Evropy přijata *Evropská sociální charta*, která se zaměřuje spíše na práva sociální a hospodářská a formuluje standardy pro oblast pracovního práva, sociální ochrany a ochrany specifických skupin, kam patří také migranti a jejich rodinní příslušníci. Charta zajišťuje migrujícím osobám právo vykonávat výdělečnou činnost na území smluvních států a spolu s jejich rodinami mají právo na sociální ochranu a pomoc v případě nouze. Dále v souladu s principem rovnosti Charta vyžaduje, aby zacházení s cizími státními příslušníky nebylo horší než přístup k domácímu obyvatelstvu a apeluje na soustavné potírání projevů diskriminace. Cílem *Evropské úmluvy o právním postavení migrujících pracovníků* z roku 1977 je doplnit stávající ochranu migrantů zajišťovanou Evropskou sociální chartou. Vychází ze zásady rovnoprávného postavení migrantů a státních příslušníků hostitelské země a obsahuje základní ustanovení vztahující se ke specifickým aspektům života cizinců, mezi něž patří povolení k pobytu a zaměstnání či podnikání, sloučení rodin, bytová problematika, sociální zabezpečení a možnost návratu do země původu. *Evropská úmluva o účasti cizinců v místním veřejném životě* přijatá v roce 1992, nebo *Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin* z roku 1998 jsou pak dalšími dokumenty regulující občanská a politická práva cizinců trvale usazených v hostitelské zemi, jejichž cílem je stejně jako u všech výše zmíněných listin, poskytnout migrantů taková práva, která jim zaručí, co nejvyšší stupeň integrace do většinové společnosti (Cousseyová, 2000, s. 7 - 8). Zároveň je třeba říci, že výše definované listiny jsou především základními dokumenty stanovující jasná pravidla s tím, že po roce 2000 vznikaly další právní nástroje s ohledem na potřebu chránit práva migrantů, ale vzhledem k rozsahu práce zde o nich nebude řeč.

Avšak i přes jasnou garanci základních lidských práv a práv týkajících se rovnoprávného postavení imigrantů v hostitelských zemích se častokrát není možné projevům xenofobie a někdy až diskriminace ze strany majority vyhnout. Cílem těchto dokumentů je stanovit obecný

rámec, ale to jakým způsobem budou práva zajišťována je záležitostí konkrétních států. Ústřední dokument tvořící českou integrační politiku bude blíže specifikován v textu níže.

Klíčovým dokumentem na poli české integrační politiky definující její hlavní cíle a orientace, jak už bylo krátce zmíněno, je *Koncepce integrace cizinců na území České republiky*, která vznikla v důsledku zvyšujícího se počtu cizinců v ČR. Tento první ucelený vládní dokument vycházel z jiné vládní koncepce vydané v roce 1999, která definovala patnáct hlavních zásad, které se staly základním nástrojem politiky vlády v oblasti integrace cizinců. Jsou založeny na principu rovného přístupu a rovných příležitostí, respektují pozitivní tradici České republiky v této oblasti, zajišťují dodržování a ochranu práv migrantů na území ČR a vytváří předpoklady pro vznik a rozvoj příznivých vztahů mezi komunitami (*Zásady koncepce ...*, 1999). Ústředním zájmem koncepce bylo **zlepšení sociální integrace cizinců** prostřednictvím kladení zvýšeného důrazu na uplatňování principu rovného zacházení zejména v oblastech, jako je trh práce, poskytování zdravotní péče, bydlení, vzdělávání, náboženství a sociální zabezpečení. Tato koncepce byla přijata v roce 2000 a následně aktualizována šest let poté (Trbola, Rákoczyová, 2011a, s. 17).

Modernizovaná Koncepce integrace už později čerpala také z materiálu vydaného Evropskou radou v roce 2004 zvaného *Společné základní principy politiky integrace přistěhovalců v Evropské unii*, jehož cílem bylo poskytnout členským státům návod pro tvorbu svých národních strategií integrace cizinců. Principy obsahují jedenáct klíčových bodů, které mimo jiné zdůrazňují **integraci jako obousměrný proces** vzájemného přizpůsobování, v procesu integrace definují jako klíčovou roli zaměstnání, dále znalost jazyka, vzdělávání a přístup migrantů k institucím popisují jako nezbytnost. Zároveň účast na veřejném životě a styk s majoritou má podle listiny pro integraci zásadní význam a v neposlední řadě také účinná koordinace všech zainteresovaných institucí či osob a promítnutí těchto pravidel do všech sfér života přistěhovalců významně integraci podporuje (Common Basic Principles..., 2004, s. 17 - 18).

Aktualizovaná koncepce v návaznosti na dokument Evropské rady chápe integraci jako vzájemný proces, do kterého musejí být nutně zapojeny obě strany a v jehož průběhu dochází ke slučování domácích obyvatel a migrantů v jednu společnost, což nahrazuje předpoklad, že integrace znamená jednostranné začleňování přistěhovalců do struktur většinové společnosti. Hlavním cílem dosavadní politiky vlády v této oblasti bylo postupné sblížení práv trvale a legálně usazených cizinců s právním postavením občanů ČR a zároveň ochrana jejich ekonomických, sociálních, kulturních a politických práv. Později došlo ke zjištění, že tento cíl

je pro úspěšnou integraci nedostačující, neboť zanedbával problematiku sociální integrace a ani nekladal na proces žádné specifické požadavky a opatření. Z toho důvodu byla nová koncepce obohacena o vymezení prioritních oblastí a zároveň **klíčových předpokladů integrace přistěhovalců**. Další posun je možno spatřovat v **zaměření na jednotlivce** a na jeho vlastní úsilí a odpovědnost, kdy už není vnímán jako součást určité komunity, ale hlavně jako plnohodnotný člen společnosti. Cílem vládní politiky na této úrovni je vznik uceleného rámce integrační strategie, který by měl dlouhodobý charakter (Konceptce integrace cizinců..., 2006, s. 8 - 9).

Cílovou skupinou české integrační politiky jsou podle Aktualizované Konceptce integrace cizinců **Společné soužití** z roku 2011 především cizinci, kteří oprávněně pobývají na území České republiky, jsou občany třetích zemí, tedy zemí mimo Evropskou unii a zároveň nejsou držiteli mezinárodní ochrany či jejími žadateli (s. 18). Nejpočetnějšími skupinami, které spadají pod tuto charakteristiku, jsou v ČR Ukrajinci, Vietnamci a Rusové, jejichž přesnější počty budou uvedeny v úvodu následující kapitoly. Výzkumná část práce se rovněž orientuje na příslušníky těchto menšin, kteří zde dlouhodobě již žijí, nebo plánují žít, konkrétně na postoje české majority k nim a na to, jak Češi vnímají možnosti jejich integrace do společnosti.

Konceptce integrace, jak již bylo zmíněno, definuje jako stěžejní identifikaci klíčových předpokladů integrace, z toho důvodu, že integraci chápe jako komplexní proces zasahující do mnoha oblastí. K naplnění těchto předpokladů byla stanovena specifická integrační opatření rozdělená do dvou skupin. Jedná se o **cílená specifická opatření**, která slouží k přímé regulaci integračního procesu a jsou hlavními legislativními nástroji sloužící k naplnění klíčových předpokladů integrace cizinců, od nichž se odvíjí zdárné začlenění i do jiných sfér života společnosti. Další skupinou jsou **podpůrná opatření**, která zahrnují různé postupy určené ke zmírnění dopadů přijímaných opatření v souvislosti s tvorbou a revizí politik na integraci cizinců. Klíčové předpoklady úspěšné integrace cizinců v České republice jsou čtyři a patří mezi ně znalost českého jazyka, ekonomická soběstačnost, orientace cizince ve společnosti a vztahy cizince se členy majoritní společnosti (Konceptce integrace cizinců..., 2006, s. 16 – 18).

**Znalost jazyka** hostitelské země je podmínkou a zároveň klíčem k úspěšné integraci, neboť vede k získání nových dovedností, porozumění myšlení členů dané společnosti, zvyšuje možnosti účasti na trhu práce, poskytuje příležitost k dalšímu vzdělávání a šanci cítit se více členem kolektivu. Česká republika požaduje dosažení určité úrovně jazykových schopností,



kteřou bude moci cizinec prokázat příslušným certifikátem rozeznatelným pro zaměstnavatele i vzdělávací instituce a na jehož získání bude navázáno i nabytí některých práv. **Ekonomická soběstačnost** pak odráží schopnost jednotlivce zabezpečovat své základní životní potřeby vlastními silami bez pomoci státu. Prostředkem ekonomické soběstačnosti cizinců je jejich účast na trhu práce, a to buď jako účastník zaměstnaneckého poměru, nebo jako osoba samostatně výdělečně činná. Podmínky účasti cizinců na českém trhu práce se poté odvíjí od druhu povolení k pobytu. Úspěšná integrace na trhu práce také značně posiluje vlastní sebehodnocení nově příchozích, kteří pak lépe odolávají i psychickému tlaku. Další důležitou podmínkou integrace je **schopnost cizince porozumět fungování a struktuře společnosti**, ve které žije. Dosáhnout naplnění tohoto předpokladu lze poskytováním základních informací, které jsou pro cizince po jeho příchodu nezbytně nutné a v jazyce, kterému rozumí. Dále by měly být tyto informace předávány různými formami, od informačních příruček a brožur až po úvodní kurzy, tak, aby byly přístupné, co největšímu počtu nově příchozích. Sociální poradenství a asistence by měli pokračovat i v celém dalším průběhu pobytu cizince na území, aby bylo možné řešit náhle vzniklé situace a nedošlo ke ztrátě kontaktu se sociálním prostředím. K přijetí hodnot a norem společnosti je nezbytné, aby cizinec navazoval a rozvíjel také své **vztahy se členy většinové společnosti**, kdy názory a postoje majority významně ovlivňují snahy o integraci cizinců. Cílem koncepce v této oblasti je objektivně informovat a upevňovat dobré vztahy mezi cizinci a státními občany ČR. Pozornost je věnována také záležitostem týkajících se interkulturního vzdělávání a multikulturní výchově, kdy je snaha rozvíjet příslušné kompetence například u pracovníků veřejné správy. Velký potenciál je spatřován ovšem i v nestátním neziskovém sektoru co se týká zvyšování informovanosti a upevňování vztahů mezi migranty a většinovou společností (Koncepce integrace cizinců..., 2006, s. 18 - 26).

Nicméně naposled aktualizovaná Koncepce integrace cizinců Společné soužití z roku 2011 zaznamenává v předchozím pětiletém vývoji značné změny týkající se jak složení cizinecké populace, tak migrační situace v České republice. Jako hlavní oblasti pro zlepšení popisuje **větší dostupnost výuky českého jazyka, rovné příležitosti dětí-cizinců ve vzdělávání, zajištění větší informovanosti cizinců i před příjezdem do země, nebo propojení kurzů češtiny s kurzy socio-kulturní orientace**. Koncepce si dále všímá negativních postojů obyvatelstva v regionech s vyšší koncentrací cizinců a z hlediska koordinace realizace integrační politiky nedostatečného odhodlání jednotlivých rezortů se otázkám integrace věnovat (s. 11 – 14). Právě role majoritní společnosti je v procesu integrace klíčová, neboť, jak už bylo mnohokrát zmíněno, jedná se o oboustranný proces. Koncepce

klade důraz na **zvyšování informovanosti občanů o životních podmínkách cizinců v ČR a významu integrace pro společné soužití, vyvážené informování o cizincích skrze média, zapojení základních a středních škol do systému informování o praxi integrace cizinců u nás** a neméně důležitá je i **podpora rozvoje občanské společnosti**. Stát by se měl podle koncepce zaměřovat na rozšiřování působnosti nestátních neziskových subjektů a podporovat i další instituce v návaznosti na činnost *Center na podporu integrace cizinců* a v neposlední řadě by měl usilovat o prohlubování odborných a interkulturních kompetencí pracovníků ve službě cizincům (s. 21).

Zároveň vládní dokument z roku 2014, který navazuje na koncepci integrace cizinců Společné soužití a je každoročně novelizován podle aktuálního vývoje navrhuje další možná opatření vztahující se k problémovým oblastem popsaným výše. Avšak s respektem k rozsahu práce zde není možné všechna uvedená opatření prezentovat. Vzhledem k cíli práce budou nastíněna pouze některá opatření vztahující se k otázkám **vztahu mezi cizinci a českou populací**. Vládní usnesení navrhuje podporu pořádání formálních i neformálních aktivit společných pro cizince i majoritu, dále zajistit rozvoj webového portálu za účelem zvyšování informovanosti a dobré praxe, zaměřovat se na výzkum vztahů mezi cizinci a majoritou, nebo stejně také podporovat vyváženou mediální prezentaci o postavení cizinců v ČR. V případě zájmu může čtenář získat bližší informace o jednotlivých opatřeních v dokumentu *Postup při realizaci Aktualizované Koncepce integrace cizinců Společné soužití*, který nalezne na stránkách MPSV(2014, s. 12).

Jak je patrné z textu, cílem české integrační politiky je dosáhnout vzájemně obohacujícího a bezproblémového soužití mezi cizinci a majoritou a zároveň pomoci cizincům k soběstačnosti a nezávislosti na státu. Avšak rámec politiky integrace, který tato koncepce a její novelizace předkládají, se může lišit od toho, jakým způsobem je vnímána tato problematika v rámci české společnosti. Právě poznatky získané a zpracované v rámci empirické části práce pomohou čtenáři k získání reálného pohledu na současnou situaci.

### **2.3 Aktéři integrační politiky České republiky**

Ústřední roli při tvorbě a realizaci integrační a migrační politiky má především MV ČR a jeho *Odbor azylové a migrační politiky* (dále OAMP). Hlavní odpovědnost má OAMP za migrační politiku týkající se vstupu a pobytu cizinců na území, azylu a ochrany cizinců, dále odpovídá za vyřizování žádostí o udělení či neudělení azylu a za integraci azylantů a držitelů doplňkové ochrany. Kromě OAMP se na tvorbě migrační legislativy podílí také další odbory, mezi nimi například *Odbor legislativy a koordinace předpisů MV*, nebo *Odbor bezpečnostní politiky* a *Odbor prevence*

*kriminality*, který řeší méně příznivé dopady migrace, či *Odbor všeobecné správy* s oddělením rozhodujícím o udělení státního občanství. Od činnosti Ministerstva vnitra je pak třeba rozlišovat službu cizinecké policie působící v rámci Policie ČR, která zajišťuje jednak civilně-správní úkony zahrnující rozhodování o vstupu a pobytu cizinců až do nabytí státního občanství, tak i policejní práci samotnou (Čížinský, 2009, s. 5). *Správa uprchlických zařízení* je orgánem MV ČR, který zajišťuje služby pro migranty a azylanty a nově také odpovídá za integraci přistěhovalců prostřednictvím specializovaných integračních center, o kterých bude řeč níže. Tento úřad vznikl v důsledku svého odtržení od Odboru pro uprchlíky s cílem oddělit výkon státní správy a správního řízení od zabezpečování služeb cizincům (Trbola, Rakoczyová, 2011a, s. 22).

*Centra na podporu integrace cizinců* (dále CPIC) byla zřízena v roce 2009 z podnětu existujících finančních zdrojů z *Evropského fondu pro integraci občanů třetích zemí*, které získalo MV ČR. Plánem ministerstva bylo zřídit v každém kraji jedno Centrum, které bude koordinovat lokální integraci cizinců a bude ústředním zdrojem informací o této problematice. Konkrétní náplní činnosti těchto Center má být zajišťování preventivních programů, kam patří sociálně-právní poradenství, výuka českého jazyka a sociokulturních kurzů, sledování dané lokality, pořádání kulturních akcí pro veřejnost a podpora rozvoje občanské společnosti (Tošnerová, 2009, s. 1 – 7).

Dalším významným aktérem na poli integrační politiky je Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV ČR), pod které spadají v rámci *Správy služeb zaměstnanosti* úřady práce. Úřady práce zodpovídají za vydávání zaměstnaneckých karet migrantům, vedou evidenci ostatních cizinců a kontrolují dodržování pracovně-právních předpisů ve vztahu k cizincům a pomáhají nezaměstnaným migrantům s hledáním práce. *Správa sociálního zabezpečení* pak vybírá příspěvky na sociální pojištění jak od zaměstnaných, ale také od samostatně výdělečně činných cizinců a sleduje dodržování povinností. *Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky* řídí živnostenské úřady a je proto odpovědné za podnikání cizinců na území ČR, kdy vydává živnostenská oprávnění a sleduje činnost podnikatelů. Posledním stěžejním úřadem je *Konzulární odbor Ministerstva zahraničních věcí ČR*, který řídí činnost zastupitelských úřadů, které jsou odpovědné za vydávání krátkodobých víz a vyřizují žádosti o dlouhodobá víza, bez nichž nemůže žádný cizinec z třetí země oprávněně přicestovat do ČR (Čížinský, 2009, s. 6).

Integrace cizinců se netýká pouze těchto zmiňovaných ministerstev, ale i ostatní rezorty jsou navíc odpovědné za realizaci politiky v rozsahu své působnosti proto je dle posledního vládního usnesení stanovujícího konkrétní opatření v oblasti integrace cizinců

nutné zajistit odpovídající **komunikaci a koordinaci mezi těmito institucemi**. V rámci jednotlivých odborů je poté kladen důraz zejména na kvalitní výměnu informací a vzájemnou provázanost činností. Ministr každého z rezortů jmenuje příslušného koordinátora integrace a udělí mu odpovídající pravomoci (Postup při realizaci Aktualizované Koncepce..., 2014, s. 14). Správně nastavená státní politika je předpokladem úspěšné integrace cizinců na území hostitelského státu, avšak ani promyšlené působení státní moci nemůže ovlivnit integrační proces ve všech jeho oblastech. Za tímto účelem je třeba zapojit další aktivní účastníky jako především **kraje a obce**, neboť proces integrace probíhá hlavně na místní úrovni, kde mohou také pomoci nestátní neziskové organizace či odbory. Avšak míra zapojení jednotlivých útvarů se vždy odvíjí od jejich vlastní iniciativy, z toho důvodu, že zákon jim dosud nepřikazuje zabývat se touto problematikou cíleně (Šišková, 2008, s. 85). Nicméně s podporou tvorby a realizace regionální strategie integrace cizinců včetně ukotvení spolupráce krajů a obcí při uskutečňování integrační politiky státu v zákoně do budoucna počítá právě výše popisovaná Koncepce integrace cizinců z roku 2011 (s. 21).

Z textu je zřejmé, že aktérů na poli integrace cizinců v ČR je mnoho a proto je nezbytné zajištění jejich efektivní spolupráce. Na nejvyšších místech je vytvářen specifický rámec integrace, který musí být distribuován do menších pater celého procesu až na úroveň místní, kde fungují zejména instituce občanského sektoru. Právě tyto organizace jsou pak nejvíce schopny zjišťovat aktuální potřeby cizinců a podporovat jejich začleňování do většinové společnosti. Mezi nejviditelněji působící nevládní organizace v oblasti migrace a integrace cizinců v ČR patří například *SLOVO 21*, *Člověk v tísni – Program migrace*, *Multikulturální centrum Praha*, *SOZE*, *Nesebnutí*, nebo *META a Občanské sdružení InBáze*. Tyto organizace se podílejí nejenom na realizaci Koncepce integrace cizinců, ale také na tvorbě její každoroční aktualizace, nebo připomínkují návrhy zákonů vztahující se k dané problematice. Z hlediska cíle práce považují za významnou samozřejmě i činnost *Center na podporu integrace cizinců*, které jsou vládními institucemi, ale mohou skrze své interkulturní akce zprostředkovávat kontakt cizinců s českou společností a redukovat tímto negativní postoje některých příslušníků majority. O některých z těchto organizací ať vládních či neziskových bude ještě řeč v praktické části práce.

## 2.4 Legislativní rámec sociální integrace cizinců na území ČR

Právní rámec dává sociální integraci cizinců v České republice podoblast správního práva, nazývaná se právo cizinecké, které upravuje podmínky vstupu a pobytu osob na území státu, jehož nejsou občany. **Cizinecké právo** stanovuje specifická práva a povinnosti jednak cizinců vůči státu a na straně druhé i jednotlivá oprávnění státu vůči cizincům. V užším pojetí lze cizinecké právo vnímat jako právo pobytu, avšak v širším pohledu zahrnuje všechny další právní oblasti zajišťující specifická práva cizinců (Trbola, Rákoczyová, 2011a, s. 95). Mezi tyto oblasti patří přístup cizinců na trh práce, dostupnost sociálního zabezpečení či školství, postavení cizinců při uzavírání manželství, nebo ve sféře politických práv, přístup ke zdravotní péči a opatření týkající se integrace cizinců a jejich ochrany před diskriminací (Čižinský, 2012, s. 15). Následující text se bude zabývat některými z nich blíže.

Základem legislativního rámce sociální integrace cizinců je již zmiňované právo pobytu, jemuž lze rozumět v rozsahu dvou dimenzí. Tou první je skutečnost, zda konkrétní jedinec právo pobývat na daném území má, či nikoli. Avšak pro cizince je mnohem významnější, zda mu toto právo poskytne určité právní jistoty do budoucna, což je z psychologického hlediska důležitější než samotná existence práva. Cizinecké právo do značné míry předurčuje tento výhled, neboť stanovuje možnosti prodloužení či skončení povolení k pobytu, upravuje sankce za porušení povinností a definuje možnost jak dosáhnout na některou z pobytových kategorií. Důvodem, proč je tedy právo pobytu ústředním bodem sociální integrace, je jednak skutečný vliv působení cizineckého práva na život cizinců, a to fyzický i psychologický, tak skutečnost, že český právní řád s pobytovými kategoriemi spojuje další práva v jiných oblastech (Trbola, Rákoczyová, 2011a, s. 96 - 97).

Jednou z předních oblastí sociální integrace cizinců, které se zde budu věnovat, je **trh práce**. Obecně podle principu rovného zacházení mají cizinci na pracovním trhu stejná práva a povinnosti jako čeští občané. Stejně tak kategorie cizinců v postavení naroveň českým státním občanům, kam spadají občané EU a Evropského hospodářského prostoru se svými rodinnými příslušníky, poté rodinní příslušníci občanů ČR, cizinci s trvalým pobytem a azylanti či držitelé doplňkové ochrany. Všichni zmínění mohou na území České republiky pracovat a mají oprávnění čerpat všechny výhody, jako například podporu v nezaměstnanosti. Druhá kategorie jsou cizinci s omezeným přístupem na pracovní trh, kteří k výkonu svého zaměstnání potřebují povolení a mohou pracovat jen tehdy, pokud mají platné jak povolení k zaměstnání, tak k pobytu. Tato povinnost byla nově převedena do formátu tzv. zaměstnanecké karty krátce zmiňované v části týkající se historického vývoje v oblasti migrace

a integrace. Zvláštní kategorií jsou v této oblasti žadatelé o azyl, kteří po dobu jednoho roku od podání žádosti o udělení mezinárodní ochrany nemohou povolení k zaměstnání získat (Trbala, Rákoczyová, 2011a, s. 135 - 140). Zaměstnanec karta vešla v platnost minulý rok a podle zákona o pobytu cizinců se jedná o povolení k dlouhodobému pobytu navíc opravňující cizince k výkonu zaměstnání na pracovní pozici, pro kterou byla karta vydána. Žádost může cizinec podat buď na příslušném zastupitelském úřadě, nebo na Ministerstvu vnitra, pokud zde pobývá na základě víza nad 90 dnů, anebo má povolení k dlouhodobému pobytu (42g zák. č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců).

Zásada rovnosti platí ve stejné míře, i co se týká oblasti **podnikání cizinců**, kde je právo cizinců podnikat na území ČR cizineckým právem ovlivňováno jen velmi málo. Nicméně získat povolení k pobytu za účelem podnikání je pro cizince ze třetích zemí stále složitější, neboť změnit svůj účel pobytu na podnikání může cizinec až po dvou letech pobytu na území. Mezi základními povinnostmi cizinců – živnostníků je legální pobyt a prokázání beztrestnosti na základě dokladů ze země původu. V případě, že se podnikání váže na povolení k pobytu, jsou pro získání živnostenského oprávnění a povolení k pobytu stanoveny konkrétní podmínky (Čižinský, 2012, s. 222 – 226).

Neméně důležitou oblastí jsou **sociální práva cizinců** a způsob jejich uspokojování prostřednictvím systému sociálního zabezpečení v České republice. Systém je možno z hlediska cizineckého statusu rozdělit na sociální pojištění, které je vůči cizincům neutrální a neklade žádné podmínky jejich zapojení. Jediným kritériem pro účast na nemocenském a důchodovém pojištění je výdělečná činnost. Oproti tomu přiznání některých dávek sociálního zabezpečení cizinci se odvíjí od jeho konkrétního pobytového statutu. Dávky, které se pojí s určitým pobytovým statutem, jsou *dávky státní sociální podpory, podpora v nezaměstnanosti a podpora při rekvizifikaci, příspěvek na péči a dávky pomoci v hmotné nouzi*. Dále je třeba z právního pohledu rozlišovat, zda nárok vzniká dle českého právního řádu, anebo na základě nařízení EU. Status, který opravňuje nárok cizince ze třetích zemí na dávky ze systému sociálního zabezpečení je trvalý pobyt na území ČR. Výjimku z tohoto přísně nastaveného zákonného opatření představují sociální dávky ze systému státní sociální podpory, na něž mají nárok i cizinci hlášení k pobytu podle zákona o pobytu cizinců a dle zákona o azylu. Tak mohou pracovní migranti získat finanční pomoc v případě, že se dostanou do pobytových problémů, avšak znalost tohoto nastavení není příliš rozšířena. Každému cizinci je pak možno poskytnout ještě *dávku mimořádné okamžité pomoci*, podle zákona o pomoci v hmotné nouzi, v situaci, kdy mu hrozí vážná újma na zdraví, byl postižen mimořádnou událostí, nemá

prostředky k zaplacení správního poplatku či byl propuštěn z vězení (Trbola, Rákoczyová, 2011a, s. 141 - 143).

**Zdravotní pojištění cizinců** je stále více diskutovanou oblastí migrační reality v České republice. Existují zde dva hlavní způsoby úhrady poplatků za zdravotní péči, a to buď prostřednictvím systému veřejného zdravotního pojištění, anebo systému zdravotního pojištění smluvního, či soukromého. Systém veřejného zdravotního pojištění je charakterizován především svou veřejnoprávností, komplexností, solidaritou a všeobecností. Cílem tohoto systému je garantovat veškerou potřebnou zdravotní péči občanům ČR, což se ovšem velké části cizinců pobývajících zde dlouhodobě netýká. Podle zákona o veřejném zdravotním pojištění do systému spadají všechny osoby, které mají na území ČR trvalý pobyt, zaměstnanci zaměstnavatele se sídlem v ČR, všichni cizinci v režimu zákona o azylu a podle Nařízení Evropského parlamentu a Rady o koordinaci systémů sociálního zabezpečení také osoby zaměstnané a vykonávající samostatnou výdělečnou činnost na území ČR, závislí rodinní příslušníci živatele a osoby, které mají v ČR bydliště. Naproti tomu zdravotní pojištění smluvní (komerční) nemá veřejnoprávní povahu a z právního hlediska se vždy jedná o soukromoprávní vztah mezi pojistitelem – pojišťovnou a cizincem – pojištěným. Zákon o pobytu cizinců však tuto povahu narušuje, když ukládá cizinci nespádajícímu do systému veřejného zdravotního pojištění povinnost uzavřít pojištění komerční. V zákoně je následně přesně uvedeno, se kterými pojišťovnami může být smlouva uzavřena, jaká rizika mají být pojištěním kryta, pojistný limit 60. 000 EUR na jednu pojistnou událost a zákaz vyžadování spoluúčasti pojištěnce. Mezi imigranty, jimž je povinnost smluvního pojištění ukládána, patří cizinci pobývající v ČR na základě povolení k dlouhodobému pobytu za účelem podnikání, ekonomicky neaktivní rodinní příslušníci cizinců bez povolení k trvalému pobytu, nezaměstnaní studenti bez povolení k trvalému pobytu a bez občanství EU, nebo cizinci s vízem za účelem strpění a nelegálně pobývajícím cizincům bez zaměstnání. Smluvní zdravotní pojištění je v mnoha ohledech pro cizince nevýhodné, protože dle českého právního řádu jsou do veřejného systému vybíráni jen žitelé rodin a závislí rodinní příslušníci odkázáni na pojištění smluvní, zákon dále vylučuje velkou skupinu cizinců v produktivním věku a nekontroluje obsah smluvního pojištění. Bez uzavřeného komerčního pojištění není cizinci vydáno povolení k pobytu, nebo může být zrušeno a navíc udělena pokuta. Zároveň rozsah hrazené péče komerčními pojišťovnami neodpovídá standardnímu rozsahu hrazenému z veřejného pojištění, z důvodu různých výjimek a výluk v pojistných podmínkách soukromých pojišťoven. Komplikací jsou také platební podmínky, kdy cizinec musí uhradit pojistné dopředu na celou dobu platnosti pojistné smlouvy a nevyčerpané pojistné se mu

nevrací. V neposlední řadě je to také nepovinný charakter uzavírání pojistných smluv pro cizince, neboť v případě, že je konkrétní osoba pro pojišťovnu ekonomicky neperspektivní nemusí smlouvu uzavřít. Z uvedeného textu vyplývá, že současná situace na poli soukromého zdravotního pojištění je značně problematická i z perspektivy budoucí sociální integrace cizinců do české společnosti (Trbola, Rákoczyová, 2011a, s. 144 - 154).

Dalším z aspektů sociální integrace cizinců v České republice je **vzdělávání**. Přístup ke vzdělání upravuje v ČR školský zákon, který mimo jiné zajišťuje uplatňování rovného přístupu k žákům plnicím povinnou školní docházku v základních školách, nižších stupních gymnázií a odpovídajících stupních konzervatoře. Dále také garantuje přístup nejen k základnímu vzdělání, ale i ke školnímu stravování a ostatním školským službám. Zákon zaručuje rovný přístup ke všem dětem bez ohledu na jejich zemi původu a základní školy navíc nemají oprávnění zkoumat legálnost pobytu dětí cizinců na území. Z toho vyplývá, že každé dítě ve věku povinné školní docházky má právo navštěvovat základní školu. Avšak na základě stejných podmínek existuje předpoklad schopnosti cizince vzdělávat se v českém jazyce, neboť zákon nezajišťuje právo cizince vzdělávat se ve svém rodném jazyku. Oproti základnímu je středoškolské studium podmíněno oprávněností pobytu cizince na území ČR, které je nutné doložit při zahájení školního roku. Podmínkou je také předchozí získání povinné školní docházky a prokázání znalosti českého jazyka, většinou ústním pohovorem. Přijetí ke studiu na vysoké škole závisí na dokončení středního, nebo středního odborného vzdělání a zvládnutí studia v českém jazyce (Čižinský, 2012, s. 243 – 249).

Vzájemná provázanost obou po sobě následujících kapitol zmiňovaná v úvodu je nejvíce patrná právě v této závěrečné části, kde jsou objasněna opatření státu v konkrétních oblastech jako je trh práce, zdravotní pojištění, vzdělání či sociální oblast ovlivňující do značné míry úroveň začlenění migrantů do české společnosti. Legislativní nástroje spolu s klíčovými dokumenty vlády tvoří rámec a prostor, kde je česká integrační politika uplatňována. Tomu, jakým způsobem se odráží tato opatření, a koncepce ve skutečném životě cizinců u nás a jaké strategie volí pro to, aby tyto situace překonaly, se bude věnovat třetí kapitola teoretické části práce.



### 3 CIZINCI V ČESKÉ REPUBLICE

V návaznosti na předchozí kapitoly se poslední část teoretického oddílu podrobněji věnuje životním podmínkám cizinců dlouhodobě pobývajících v České republice. Zaměřuje se především na proces sociální integrace cizinců, který rozděluje na čtyři specifické dimenze; a to dimenzi **strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační**. Úvodní část pak poskytuje základní informace o počtech a aktivitách cizinců na území ČR. Vzhledem k cíli práce považuji tuto část za stěžejní, neboť čtenáře informuje o tom, jak u nás probíhá integrace cizinců a jaké překážky úspěšnosti tohoto procesu se z pohledu cizinců zde nejčastěji objevují.

#### 3.1 Vybrané aspekty života cizinců v ČR

Následující část textu se bude věnovat popisu populace cizinců žijících v České republice, kdy se zaměří na skutečnosti, odkud cizinci pocházejí, kde žijí a co dělají z kvantitativního pohledu. Česká republika je cílovou destinací migrantů zatím velmi krátce, neboť dříve byla migrace spíše centrálně řízená a za účelem studia či získání pracovních zkušeností k nám přijížděli v největší míře občané zemí východního bloku. Po revoluci v roce 1989 se situace změnila a nyní u nás můžeme spatřovat postupně se zvyšující počty lidí z nejrůznějších částí světa. Největší nárůst byl zaznamenán v druhé polovině devadesátých let a byl doprovázen také postupným zvyšováním počtu trvale usazených přistěhovalců. Proces integrace a usídlení byl pak u mnohých dovršen získáním českého občanství, z nichž většina byla původem ze Slovenska (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 16).

Podle údajů Českého statistického úřadu se v roce 2013 zvýšil počet legálně usazených cizinců o téměř 3 250 na celkových **439, 2 tisíc osob**, kdy naprostá většina (98%) z nich zde pobývá déle než jeden rok. Zároveň z celkového počtu téměř 440 tisíc žije v ČR zhruba **240 tisíc cizinců trvale** a došlo tak poprvé v roce 2013 k převýšení počtu cizinců s povolením k trvalému pobytu nad cizinci s přechodným pobytém. Obecně lze konstatovat, že migranti k nám přicházejí nejčastěji ze zemí na evropském kontinentu, které následně dělíme na státy, které jsou členy Evropské unie a ty nečlenské. Za příslušníky tzv. třetích zemí pak považujeme jednak cizince pocházející z nečlenských zemí EU a ze zemí nacházejících se mimo evropský kontinent, nejčastěji z Asie. Podle statistického úřadu u nás v populaci cizinců **převažují příslušníci tzv. třetích zemí**, kde mezi tři nejpočetnější skupiny podle státního občanství patří **Ukrajinci** (105 tis.), kde byl oproti roku 2012 zaznamenán pokles o více jak 7 tisíc, **Vietnamci** (57 tis.) a **občané Ruské federace** (33 tis.). Zároveň procentní zastoupení osob ze zemí EU každoročně vzrůstá, kdy v roce 2013 dosáhlo 39, 5 % z celkového počtu migrantů a mezi nejpočetnější skupiny zde patří Slováci (90 tis.), Poláci (19, 5 tis.) a Němci (18, 5 tis.).

Z dalších údajů vyplývá přetrvávající trend převahy mužů nad ženami-migrantkami (43 %), který se v průběhu let výrazněji nemění. Ekonomické motivy migrace mají následně vliv na věkové složení populace cizinců, které se výrazně liší od věkové struktury českého obyvatelstva. Téměř čtyřicet procent legálně pobývajících migrantů se v roce 2013 nacházelo **v rozmezí věkové kategorie od 25 do 39 let** tedy v mladším produktivním věku. Jen čtyři procenta pak představovala kategorie nad 65 let. Dále lze ze statistik vyčíst, jak je cizinecká populace rozmístěna v regionech ČR. Tradičně je **nejvíce přistěhovalců soustředěno v hlavním městě Praze a ve Středočeském kraji**, které následuje kraj Jihomoravský a Ústecký. Nízké procento zastoupení má pak kraj Zlínský, Olomoucký a Vysočina (ČSÚ, 2014, s. 5).

Převážná většina cizinců přichází do České republiky za účelem provozování ekonomické aktivity, a to buď na základě získání zaměstnání, nebo založení živnosti. Týká se to především cizinců, kteří do Česka míří z evropských zemí či z Asie (Vietnam, Mongolsko). Občané afrických a amerických států jsou motivováni spíše sloučením rodiny (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 22). Podle oficiální zprávy MV ČR bylo do června roku 2013 evidováno úřady práce asi **250 tisíc zahraničních pracovníků** v postavení zaměstnanců a vydáno zhruba 24 tisíc pracovních povolení. Největší zastoupení na trhu práce mají podle zprávy tradičně Ukrajinci, Vietnamci a Rusové, ale také státní příslušníci Mongolska či Moldavska (MV ČR, 2014, s. 67). Významnou část představují také migranti provozující na území ČR samostatně výdělečnou činnost. Podle statistického úřadu bylo na konci roku 2013 **více než 85 tisíc držitelů živnostenského oprávnění**, z toho většina (téměř 62 tisíc) patřila cizincům ze třetích zemí (ČSÚ, 2014).

Z výše uvedeného vyplývá, že v České republice můžeme najít převážně ekonomicky motivované migranty původem ze třetích zemí přicházející za účelem zlepšení své životní úrovně. Zároveň statistická data ukazují, že pouze malá část z nich zde neplánuje pobývat dlouhodobě a už více jak polovina cizinců získala v ČR trvalý pobyt. Navíc, jak se čtenář dozví později, v souvislosti se změnou zákona o státním občanství se zvyšují i počty žadatelů z řad migrantů. A proto je nezbytné uvažovat o cestách integrace cizinců do naší společnosti, tak, aby toto soužití bylo nekonfliktní, ale vzájemně přínosné. Za tímto účelem je důležité porozumět tomu, s jakými problémy se v rámci své integrace v ČR cizinci setkávají a jak tyto řeší. Téma popisuje část níže.

### 3.2 Sociální integrace cizinců v ČR

Pojem integrace je tradičně mnohými lidmi chápán různě. Průcha charakterizuje **integraci** jako jeden ze způsobů adaptace imigrantů v cizí zemi, která vyjadřuje jejich snahu porozumět a přijmout kulturu hostitelské společnosti, ale zároveň si také uchovat svou kulturu původní. V důsledku toho pak migranti disponují dvěma kulturními identitami, svou vlastní a nově nabytou. Další strategií adaptace cizinců v nové zemi je **asimilace**, která oproti integraci předpokládá zřeknutí se své původní kultury a přijetí kultury přijímací země v podobě osvojení jazyka a základních hodnot, norem a zvyklostí dané společnosti. **Separace** pak vyjadřuje izolaci skupiny imigrantů od obyvatelstva nové země, vznikající v důsledku přetrvávajících bariér komunikace mezi nimi a majoritou. Absence potřeby dostávat se do pravidelného kontaktu s dominantní kulturou a zároveň uchovávat svou kulturu původní staví imigranty do pozice **marginalizované** skupiny obyvatel (Berry, 1997 in Průcha, 2004, s. 97 - 98). Na základě mnoha provedených výzkumů Průcha konstatuje, že integrační strategie je uplatňována v přijímajících zemích většinou přistěhovalců, avšak příslušníci hostitelských společností upřednostňují ve vztahu k nově příchozím spíše strategii asimilace (2004, s. 98 – 107). Což potvrzuje i výzkumná část práce, kde většina zainteresovaných respondentů vyjadřuje souhlas s pobytem cizinců u nás, ovšem za určitých podmínek, kam patří přijetí naší kultury a dodržování našich zákonů a pravidel.

Následující text se bude konceptem sociální integrace zabývat z pohledu několika odlišných dimenzí, neboť sociální integraci je třeba vnímat jako multidimenzionální proces včleňování přistěhovalců do majoritní společnosti. Dle Bosswicka a Heckmanna znamená sociální integrace inkluzi a přijetí migrantů do stěžejních institucí, vztahů a pozic hostitelské společnosti a je třeba ji chápat jako vzájemný proces sblížení mezi cizinci a většinovou společností. Jedná se o proces, který klade požadavky na obě strany. Přistěhovalci se musejí *brzo zorientovat v kultuře hostitelské společnosti, porozumět nově nabytým právům a povinnostem, řídit se jimi a současně navazovat osobní kontakty se členy majoritní společnosti*. Zatímco základním požadavkem v procesu integrace je na straně hostitelské společnosti *otevřený přístup a zabezpečení rovných příležitostí pro migranty*. Autoři dále definují dílčí mechanismy ovlivňující proces sociální integrace, které rozdělují do čtyř hlavních dimenzí; na strukturální, kulturní, identifikační a interaktivní dimenzi. Procedura nabývání práv a povinností či otevřenost klíčových institucí společnosti patří pod dimenzi strukturální, osvojení potřebných znalostí a dovedností pro základní orientaci v nové kultuře obsahuje dimenze kulturní, dimenze identifikační charakterizuje úroveň pocitu sounáležitosti s hostitelskou společností a nakonec interaktivní

dimenze představuje sociální kapitál přistěhovalců neboli množství kontaktů s příslušníky majoritní společnosti (2006 in Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 23 - 24).

Jednotlivé dimenze sociální integrace cizinců budou individuálně popsány v následující části textu v souvislosti se specifickými bariérami a problémy, kterým musejí přistěhovalci po svém příchodu čelit. Zároveň se tato kapitola bude také věnovat konkrétním strategiím cizinců pro překonání překážek souvisejících s jejich pobytem a integrací v České republice.

### **3.2.1 Strukturální dimenze sociální integrace**

Cílem strukturální dimenze sociální integrace je především začlenění nově příchozích na trhu práce a zajištění jejich ekonomické soběstačnosti. Většina migrantů pocházejících ze třetích zemí přichází do ČR za účelem zaměstnání a následného zvýšení životní úrovně své i své rodiny. Dvě třetiny registrovaných migrantů jsou v současné době skutečně ekonomicky aktivní, avšak tato realita je výsledkem určitého procesu, kterým musejí všichni nově příchozí projít. Jak uvádí S. Castles a M. J. Miller i přesto, že můžeme dnes najít imigranty ve všech odvětvích ekonomiky, převážná většina z nich stále nachází své zastoupení ve výrobních sektorech či stavebnictví, na místech charakteristických vysokými požadavky a nízkou kvalitou (2009, s. 225). Což vyplývá i ze skutečnosti, že jsou tyto místa hůře obsaditelná českými pracovníky. Jsou to nejčastěji pracovníci z Mongolska a Ukrajiny, kteří vykonávají manuální práce v oblastech zpracovatelského průmyslu, nebo stavebnictví jako zedníci, malíři-natěrači či dělníci. Ženy pracují často v pohostinství jako servírky, pomocné síly v restauracích, nebo vykonávají úklid, jsou zaměstnány také v textilní výrobě, nebo na montážní lince. Ovšem zahraniční zaměstnanci vykonávají i kvalifikované práce, které mají charakter duševní či administrativní činnosti. Nicméně tyto pozice často obsazují mladší migranti, kteří buď studují, nebo již ukončili vzdělání na českých školách (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 125 - 126).

U zahraničních pracovníků z Mongolska trvá až jeden rok než se přizpůsobí těžké manuální práci, která je navíc přísně normovaná a vyžaduje přesčasové hodiny, jinak by si zaměstnanci stěží vydělali na své životní náklady. Zároveň výdělky často neodpovídají slibům zprostředkovatelů o vysokých mzdách v České republice, které jim stačí jen na nejnútnejší rezervy pro případy nouze. Problémem je pro Mongolce také orientace v české legislativě, kde mají výhodu spíše ukrajínští pracovníci, kteří po čase v manuálních zaměstnáních mají příležitost postoupit v kariéře dále (Topinka a kol., 2010, s. 34). Náročné pracovní podmínky jako nutnost pracovat přesčas, práce za každého počasí a pod širým nebem, nebo porušování zásad bezpečnosti práce provázejí zaměstnávání zahraničních pracovníků a mohou vést k výskytu pracovních úrazů. Hlavní komplikací v takové situaci je skutečnost, kdy postižený

zaměstnanec není účastníkem systému veřejného zdravotního pojištění a nemá ani pojištění komerční (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 126 - 127).

Možností jak dosáhnout integrace na trhu práce a zajistit si ekonomickou soběstačnost je několik. Jednou z možných variant je předem dohodnutá práce, kdy pracovní migranti nastoupí do zaměstnání ihned po svém příchodu do ČR a nejsou tak vystaveni komplikacím s hledáním práce. Avšak zahraniční pracovníci si většinou práci nedomlouvají v předstihu, ale až přímo na území. Cizinci s vyšším vzděláním a kvalifikací hledají zaměstnání většinou pomocí inzerátů a také oficiálních agentur práce, ostatní často spoléhají spíše na krajanské sítě a známé z předchozích zaměstnání (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 127). Zatímco autoři Bommes a Kolb vidí jako možnou variantu ekonomické integrace cizinců v hostitelské společnosti jejich účast na tzv. etnickém podnikání, které se vyznačuje tím, že jak zaměstnavatelé, zaměstnanci, tak i zákazníci jsou příslušníky stejného etnika. Neméně významně působí i neplacené zaměstnávání členů vlastní rodiny. Z tohoto pohledu může dle autorů podnikání v rámci vlastního etnika podpořit rychlejší začlenění na trhu práce (2006, s. 115 - 116). Mezi další strategie patří registrace na úřadu práce, která je ovšem v mnoha ohledech neúčinná, neboť nejsou dostatečně využívána podpůrná opatření na zvýšení zaměstnanosti cizinců. Nejvíce motivovaní pracovní migranti, kteří už lépe ovládají češtinu, se pak věnují aktivnímu hledání práce individuálně (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 203 - 205).

Komplikace při hledání práce představuje především neochota zaměstnavatelů jednak zabývat se administrativou nezbytnou pro zajištění oprávnění cizince pracovat na českém trhu práce a navíc vůbec přijímat zahraniční pracovníky, i přes to, že mají v pořádku potřebné doklady. Důvodem může být nedůvěra a možné předsudky zaměstnavatelů vůči cizincům, které způsobí nepřijetí i kvalifikovaného migranta. Další faktory ztěžující proces hledání práce mohou být shodné s těmi, které problematizují úspěšné získání práce i domácím obyvatelstvem. Jedná se o hlídání dětí, nedostatečnou kvalifikaci, dopravní dostupnost či nedostatek pracovních zkušeností. Specifickou bariérou pro přistěhovalce je znalost českého jazyka (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 127 a 205 - 206).

Oproti tomu snazší může být pro některé cizince zřízení živnostenského podnikání na území České republiky. Tento typ ekonomické aktivity poskytuje na první pohled řadu výhod. Zahraniční pracovník není natolik závislý na svém zaměstnavateli a může měnit práci dle potřeby, čili je více flexibilní a podnikatelská činnost navíc není tak přísně spojena s povolením k pobytu jako zaměstnanecký poměr. Avšak při podnikání je nutno na druhou stranu počítat s vyššími výdaji, neboť zdravotní a sociální pojištění si hradí podnikatel sám, bez ohledu na to,

zda má výdělků, či ne. Zřízení živnostenského oprávnění je rovněž jednou z cest, jak mohou přistěhovalci legalizovat svůj pobyt a změnit účel pobytu bez nutnosti opustit zemi, nebo získat nezávislost na klientských strukturách popisovaných výše. Nevýhodou je řada nových povinností, které dříve nebyly a zároveň potřeba aktivně vyhledávat zakázky (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 131 - 132).

Negativním jevem ve společnosti je poté zaměstnávání zahraničních pracovníků přes tzv. klientský systém neboli zprostředkovatele. Ve skutečnosti tento termín představuje určitou zprostředkovatelskou firmu, která pracovníkům ze zahraničí poskytuje veškerý servis v podobě zajištění potřebných dokladů, bydlení a dalších služeb. Tyto firmy jsou oficiálními zaměstnavateli, anebo hledají pro cizince pracovní zakázky. Základem tohoto systému jsou krajanské sítě a smlouvy mají často charakter ústní domluvy mezi „klientem“ a migrantem. Zprostředkovatel si následně za své služby opakovaně strhává část platu cizince po celou dobu jeho zaměstnání. Vystoupení z tohoto nerovného vztahu není jednoduché, neboť zde vzniká velký prostor pro zneužívání přistěhovalce ve formě zapírání zdravotního pojištění, nedodržení podmínek pracovního poměru a nezřídka dochází i k výhrůzkám a organizovanému zločinu. Fungování tohoto systému umožňuje především fakt, že zahraniční pracovníci se nedokážou tak rychle zorientovat v neznámém prostředí (Nekorjak, 2006 in Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 129 - 130).

Zároveň v souvislosti se zapojením zahraničních pracovníků na českém trhu práce a jejich následnou integrací do hostitelské společnosti není možno opomenout koncept nelegální či neregulérní migrace. Tento negativní fenomén dnešní doby nelze jednoznačně definovat, neboť v sobě shrnuje široké spektrum procesů a aktivit ve spojitosti s mezinárodní migrací. Drbohlav ve své publikaci popisuje nelegálního migranta podle příručky OSN jako osobu vstupující či pobývající na území, jehož občanství nenesou a zároveň porušující zákony dané země. Do svého popisu zahrnuje dále ty, kteří nejsou oprávněni pobývat na území, jsou převáděni přes hranice, uskutečnili falešný sňatek anebo se vyhnuli deportaci po neúspěšné žádosti o azyl (2008, s. 31).

Hlavní příčinnou nelegálního zaměstnávání je rostoucí poptávka po levné a flexibilní pracovní síle a navíc také demografická situace mnoha vyspělých zemí Evropy. Navíc i globalizace zajišťující samotný pohyb imigrantů a nízká ekonomická produkce v rozvojových zemích hrají roli. Avšak je nutné říci, že většina migrantů přichází do hostitelských zemí legálně a až po nějaké době často v souvislosti s administrativními překážkami a se zdoluhavostí tohoto procesu získávají pozici neoprávněného cizince. Klasickým příkladem je

situace, kdy cizinec začne pracovat i bez příslušných povolení, nebo překročí dobu pobytového povolení a zůstane na území déle (Drbohlav, 2008, s. 34 – 35).

Dalším aspektem strukturální dimenze sociální integrace přistěhovalců v České republice je oblast vzdělávání, která zahrnuje jednak vzdělání a kvalifikaci samotných migrantů, ale také možnost vzdělávat se v zemi pobytu. Výzkumná data týkající se míry využití dosaženého vzdělání migrantů na trhu práce a úspěšnosti zaměstnávání ve svém oboru nejsou dosud plně dostupná (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 134 – 135). Naposledy v roce 2001 bylo provedeno empirické šetření *Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí*, kde autorky Horáková s Čerňanskou došly k závěru, že základní vzdělání mělo v té době 16% respondentů, necelá polovina byla vyučena v oboru (46%), středoškolské vzdělání s maturitou mělo 26% dotázaných a pouze 12% získalo vysokoškolský titul. Dále bylo zjištěno, že nadpoloviční většina získala kvalifikaci v některém z technických oborů (53 %), v oboru služeb se kvalifikovalo asi 7% dotázaných s tím, že ostatní obory byly již zastoupeny méně (2001, s. 7).

Odlíšnou skupinu poté tvoří migranti ze třetích zemí, kteří buď studovali, nebo dosud studují na českých středních a vysokých školách, u nichž je větší předpoklad využití dosažené kvalifikace a získání pracovního uplatnění ve studovaném oboru. Kvalita vzdělání, jeho relativní cenová dostupnost, nebo i pozitivní zkušenosti příbuzných jsou hlavními složkami utvářející „pull“faktor imigrace do ČR. I přesto, že někteří studium na vysoké škole nedokončili, dokázali se na trhu práci uplatnit například v profesích vyžadující kulturně specifické znalosti a dovednosti. Nicméně studium na českých školách je pro cizince významným integračním činitelem, neboť zde dochází jednak k vytváření a rozvíjení sociálních sítí, tak k získávání jazykových kompetencí. Absolvování studia v češtině představuje pro cizince značnou výhodu při následném vstupu na pracovní trh. Vyššího stupně integrace dosahují pak děti imigrantů navštěvující základní a střední školy, kde si osvojují především jazyk a získávají potřebné kontakty (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 212 – 214).

Například děti rodičů z Mongolska se na českých školách s pomocí učitelů a speciálního jazykového vzdělávání dokážou adaptovat zhruba do jednoho roku. Problémem je v některých případech uplatnění v novém kolektivu, kde se děti setkávají z počátku s nepřijetím a stigmatizací, ale na druhou stranu i se zájmem a zvědavostí spolužáků. Učitelé se snaží dětem vycházet vstříc a vše vysvětlovat, protože rodiče jim v tomto pomoci nemohou, avšak ve vzdělávání je podporují, aby dosáhli na lepší budoucnost. Oproti tomu ukrajinské

děti se adaptují na nové prostředí dříve a mohou být klasifikovány do dvou měsíců (Topinka a kol., 2010, s. 38 – 40).

Specifickou kategorií je taktéž mimoškolní vzdělávání cizinců, jehož cílem je získávání kompetencí nezbytných pro život a uplatnění v hostitelské společnosti. Jedná se v mnoha případech o jazykové kurzy pořádané různými subjekty mimo jiné neziskovými organizacemi, uskutečňované v rámci integračních programů Ministerstva vnitra ČR, nebo poskytované zaměstnavatelem. Jako největší překážky v přístupu k těmto jazykovým kurzům se ukázali, místní dostupnost, kdy otevření kurzu závisí na množství zájemců, intenzita kurzů a časová bariéra, kde je určující zejména pracovní doba, ale i potřeby rodiny (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 138 a 215).

Neméně důležitou součástí strukturální dimenze sociální integrace je také oblast zdraví a zdravotní péče. Zatímco problematika zdravotního pojištění cizinců byla specifikována výše, zde budou představeny konkrétní obtíže, se kterými se imigranti v této oblasti setkávají. Zahraniční pracovníci jsou často svými zaměstnavateli nuceni pracovat nejen přesčas, což značně zvyšuje riziko pracovního úrazu, ale i v období nemoci. To může mít za následek vleklé zdravotní komplikace, které jedinec v průběhu pobytu neřeší, protože nemá zapláceno zdravotní pojištění. Důvodem je i nedostatek informací přistěhovalců o fungování zdravotnictví v ČR a zákonech vztahujících se k veřejnému a komerčnímu zdravotnímu pojištění. Zároveň nízká důvěra v ošetrovatelský personál, lékaře a zdravotní sestry, je další překážkou v integraci cizinců. V důsledku neznalosti českého jazyka pak vstupuje do tohoto vztahu tlumočník, který se tak dostává k pro pacienta citlivým údajům. Také finanční náročnost komerčního zdravotního pojištění, nebo nízká dostupnost zubní péče jsou obtíže, se kterými se migranti při svém pobytu v ČR musí vyrovnávat (Topinka a kol., 2010, s. 41 – 43).

Bydlení jako poslední z oblastí strukturální dimenze integrace je životní nutností, kterou si přistěhovalci zajišťují ještě před příjezdem, anebo těsně po něm prostřednictvím kontaktů s krajany, kteří na území pobývají již delší dobu, nebo přes zprostředkovatelskou agenturu. Zpočátku jsou upřednostňovány ubytovny z hlediska nízkých finančních nákladů a přijatelné kvality, jež jsou vhodné zvláště pro jednotlivce. Rodiny mají za nějaký čas tendenci přejít z ubytoven do pronájmu, pro větší soukromí a lepší podmínky. V souvislosti s hledáním podnájmu mají cizinci často problémy s majiteli bytů, kteří jsou nedůvěřiví a trpí předsudky. Nehledě na to, že přechod do podnájmu se pojí s vysokými finančními náklady. Mezi hlavní strategie využívané při hledání bydlení patří, procházení inzerátů, telefonická komunikace



s pronajímateli, kontaktování známých, ale také využívání sociálních pracovníků neziskových organizací (Topinka a kol., 2010, s. 18 - 21).

Strukturální dimenze je ze všech čtyř oblastí sociální integrace cizinců nejobsáhlejší, neboť zasahuje do mnoha sfér života společnosti. Patří sem především začlenění na trhu práce, oblast vzdělávání, zdravotní péče a také bydlení. Při propojení informací o legislativním rámci integrační politiky z předchozí kapitoly s těmi uvedenými výše získá čtenář kvalitnější představu o životě cizinců v České republice. Navíc i vzhledem k cíli práce je důležité, aby čtenář porozuměl tomu, co ovlivňuje integraci cizinců u nás a jaké strategie cizinci využívají k zvládnutí různých situací, kdy tyto poznatky zohlední hlavně při četbě empirické části. I přes to, že je strukturální dimenze velmi obsáhlá nezahrnuje však komplexní obrázek o aspektech integrace cizinců v ČR, proto bude následující text pokračovat popisem dimenze kulturní.

### **3.2.2 Kulturní dimenze sociální integrace**

Další z dimenzí sociální integrace cizinců se vztahuje k jejich začleňování v oblasti kulturní. Následující text se bude blíže věnovat jazykovým kompetencím migrantů, dále tomu, jakým způsobem získávají potřebné informace, nebo jak naplňují svůj volný čas.

Schopnost komunikovat v jazyce přijímající země je stěžejní pro úspěšnou integraci ve všech zmiňovaných dimenzích. U cizinců pocházejících ze třetích zemí je úroveň znalostí češtiny různá. Například pro přistěhovalce pocházející ze zemí bývalého SSSR není čeština úplně cizí, neboť stejně jako jejich rodný jazyk patří do skupiny slovanských jazyků. Často se česky učí sami, nebo s pomocí přátel, spolupracovníků, čtou knihy a navíc sledují v televizi české pořady. Naproti tomu pro členy vietnamského etnika je čeština velmi obtížná na osvojení z toho důvodu, že se velmi liší od vietnamštiny co do gramatiky i výslovnosti. Zároveň jsou mezi Vietnamci také značné rozdíly ve schopnosti zvládnout český jazyk, kdy déle usazení mají lepší předpoklady než nově příchozí. Zejména pak pracovní migranti a zaměstnanci mezinárodních organizací, kteří neplánují dlouhodobé usazení na území ČR, si neosvojují český jazyk vůbec. Avšak někdy i ti, kteří plánují dlouhodobý pobyt na území cizího státu, mohou pocítovat silné kulturní a sociální bariéry, jež jim brání rozvíjet své jazykové kompetence. V mnoha případech je ale spíše možné se setkat s postupným překonáním ostychu komunikovat v jazyce dané země, čímž se přispěje ke zvýšení přísunu informací a posiluje se pocit sounáležitosti (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 142 – 144, 180 a 221 - 222).

Nedostatečná znalost českého jazyka způsobuje přistěhovalcům největší komplikace zejména při komunikaci na úřadech a dalších institucích, kde dochází k nedorozuměním při

výměně informací či k nepochopení českého právního řádu a obecných pravidel. Nejlépe se v těchto situacích uplatňují přátelé českého původu, kteří pomáhají cizincům v každodenních povinnostech, jako je placení nájmu, nebo kontaktování různých služeb. Podobnou roli průvodce byrokratickým systémem mohou vykonávat také imigranti žijící na našem území delší dobu, kteří již měli příležitost seznámit se blíže s fungováním české administrativy související se statutem cizince a navíc si osvojili dobrou znalost češtiny. V rámci vietnamského etnika se tato pozice nazývá *DichVu* [zik vu] a jedná se o obecný výraz pro služby, kdy tyto jedinci pomáhají svým krajanům za finanční příspěvek s překlady, tlumočením a procházejí s nimi různými pobytovými procedurami. Avšak i zde může hrozit nebezpečí zapletení se do struktur klientského systému zmiňované výše (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 223 a181).

Klíčovými strategiemi pro zvyšování jazykových kompetencí přistěhovalců jsou mimo jiné účast v sociálních sítích a kontakt s majoritní společností v rámci přátelských vazeb. Obojí se může odehrávat například v zaměstnání, kde cizinci navazují kontakty jak s českými kolegy, tak se zákazníky. Rizikem však může být úzce vymezený okruh komunikace, který je limitován oborem činnosti, a pracovní migranti mají později problém hovořit o tématech, která pro ně nejsou tak běžná. Zatímco prostřednictvím rozličných sociálních kontaktů se cizinci dostávají do situací, jichž jsou součástí a získávají tak nové zkušenosti. Výhodou pro oblast kulturní integrace mohou být i rodinné vazby, sdílení společné domácnosti s partnerem českého původu, nebo vychovávání dítěte, které navštěvuje českou školu. Obojí je pro jedince přínosem z hlediska orientace v české společnosti a její kultuře. Jako studijní materiál často slouží také denní tisk či sledování českých televizních pořadů, jak už bylo uvedeno (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 221 - 222).

Kromě znalosti českého jazyka je pro úspěšnou integraci v kulturní oblasti významná i schopnost migrantů získávat a zpracovávat informace o životě hostitelské společnosti. Čím více je jedinec schopen komunikovat v češtině, tím lépe pak chápe jednotlivé hodnoty, normy, zvyky a tradice, což má následně vliv na jeho plány a očekávání do budoucna. Nutnost informací se projevuje nejvíce na počátku pobytu, kdy se jedinec s prostředím seznamuje a důležitou roli zde sehraává jednak intervence státu, který prostřednictvím svých orgánů distribuuje základní informace migrantům a poté mnohokrát zmiňované krajanské sítě. Nejčastějším typem informací hledaných z kraje pobytu jsou ty ohledně bydlení, zaměstnání a jiných každodenních záležitostí (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 144 a 224).

Informačních kanálů existuje celá řada, patří mezi ně například brožury a letáky se základními informacemi pro nově přichozí rozdávané neziskovými organizacemi či na úřadech

MV ČR zabývající se problematikou migrace a integrace. Jedním z hlavních zdrojů je dále Internet, kde cizinci hledají zvláště zprávy o dění v ČR, ale i ve světě, nebo se informují o legislativních podmínkách jejich pobytu. Pro nově příchozí z Vietnamu, kteří zde pobývají krátce, jsou velmi důležité komunitní tiskoviny v rodném jazyce, které poskytují praktické informace o událostech v ČR i Vietnamu a většinou jsou distribuovány ve velkých vietnamských centrech v Praze a Brně. Nezanedbatelný vliv má také působení médií směrem k majoritní populaci, kdy kvalita poskytovaných informací o hodnotách a tradicích určité kultury může zmírňovat, nebo naopak posilovat předsudky a stereotypy vůči jejím členům. Instituce jako zdroj informací využívají převážně cizinci s vyšší úrovní jazykové kompetence a tyto mohou být jak ziskového, tak neziskového charakteru (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 184 a 224 - 226).

Způsob trávení volného času migrantů je také jedním z aspektů kulturní integrace, neboť při něm může docházet k častým kontaktům s majoritou, poznávání české kultury a ke sdílení společných zájmů. Avšak poměrná část migrantů přišla do České republiky za účelem výdělečné činnosti a proto většinu svého času tráví v zaměstnání a ve volnu se věnují činnostem, při kterých se do kontaktu s českou společností příliš nedostávají. Jedná se o pasivní odpočinek, často spánek, sledování TV, samostudium jazyka nebo odborných materiálů a manuální činnosti. Skupina Vietnamských příslušníků se snaží nejvíce volného času trávit s rodinou a blízkými přáteli, které v hodnotách staví na první místo. Příležitosti k setkávání a společnému udržování kulturních tradic je poté navštěvování pravoslavných či katolických kostelů a slavení nedělní mše a ostatních svátků, kde mají příslušníci stejného etnika možnost hovořit v rodném jazyce, případně se domlouvat na společné akce. Nedostatek volného času a jeho trávení výlučně ve společnosti příbuzných a členů stejné etnické skupiny může způsobit určitou izolovanost, avšak jak bylo zjištěno, tato strategie není příliš častá. Jinak je na tom v trávení volného času druhá generace migrantů, která se zabývá stejnými či podobnými aktivitami jako jejich čeští vrstevníci, zahrnující návštěvy diskoték, kina či sportovní vyžití (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 145 -146, 183 a 226).

V neposlední řadě ovlivňuje proces kulturní integrace také skutečnost, zda a do jaké míry mohou imigranti v hostitelské zemi praktikovat svá náboženská vyznání. Například Topinka a kol., ve svém výzkumu potvrzují, že pro zkoumanou ukrajinskou skupinu přistěhovalců je naplnění duchovních potřeb nezbytnou součástí života, kdy v ČR docházejí do kostela pravidelně o velkých svátcích a i pravoslavní věřící nacházejí cestu do svých svatostánků. Avšak někdy, jak píší, není na církev hlavně z důvodů zaměstnání čas, nebo je

naopak trápí nízká dostupnost informací o působení církve v blízkém okolí (2010, s. 44 – 46). Zároveň narážejí duchovně založení cizinci v České republice i na fakt, že naše společnost z větší míry neprojevuje zájem o duchovní hodnoty a někdy vystupuje netolerantně a stereotypně proti určitým typům náboženství. V poslední době se v ČR s projevy předsudků a xenofobie nejvíce setkávají příslušníci islámu. Nicméně církve a její instituce zastávají v procesu integrace cizinců aktivní a prospěšnou roli, neboť jednak slouží jako zdroj potřebných informací, nebo mohou přispět při hledání zaměstnání. Navíc účast na bohoslužbách je zárukou kvalitního využití volného času a místem pro navazování nových kontaktů i útočiště při hledání duchovní útěchy (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 227 - 228).

V rámci popisované dimenze je bezesporu stěžejní znalost českého jazyka, která následně zjednoduší integraci cizincům ve všech dalších oblastech. Strategii pro usnadnění komunikace či získávání informací bylo uvedeno mnoho, vždy ale záleží na individuálních schopnostech a možnostech každého jednotlivce, který si pro sebe zvolí to nejvhodnější. Vzhledem k využívání volného času vidím značné mezery hlavně u starší generace přistěhovalců, kteří mimo náboženské aktivity tráví své volno výhradně s rodinou. Možnému zapojování této kategorie cizinců do běžného života české společnosti se bude později věnovat empirická část této práce.

### **3.2.3 Interaktivní dimenze sociální integrace**

Třetí rozměr sociální integrace cizinců se vztahuje k jejich schopnosti navazovat a udržovat vztahy se členy hostitelské společnosti. Sociální kapitál přistěhovalců a jeho význam byl částečně tematizován již v dimenzi strukturální i kulturní, avšak následující text, zabývající se dimenzí interaktivní, se bude navíc věnovat postojům cizinců vůči příslušníkům majority a jejich vztahem k českým institucím. Krajané jak už bylo zmiňováno, jsou pro nově příchozí klíčoví převážně v prvních fázích jejich pobytu a v okamžicích krize, kdy dokážou na základě vlastních zkušeností rychle pomoci. Později se cizincům daří navazovat nové kontakty ve svém nejbližším okolí, zejména v zaměstnání, z nichž vznikají méně formální až přátelské vztahy. Největší překážku pro navazování vztahů, která se prolíná všemi dimenzemi integrace, je znalost jazyka. Nepříznivě však může působit i aktuální životní situace, nebo příslušnost k etniku, které se silně kulturně vyhraňuje. Naopak předpokladem pro snadnější navazování kontaktů je pobyt celé imigrantské rodiny včetně dětí, které navštěvují základní školu a spontánněji vstupují do vztahů s ostatními. Bezproblémově pak získávají kontakty studenti na českých vysokých školách, neboť povaha tohoto prostředí to mimoděk předpokládá (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 146 - 147).

Hodnocení české společnosti z pohledu cizinců ze tzv. třetích zemí je většinou pozitivní. Negativně je vnímána orientace na vlastní zájmy a potřeby, neochota vážit si dobrých životních podmínek, nebo také určitá lhostejnost. Avšak imigranti, kterým se podařilo dostat se za tyto překážky a proniknout do sociálních sítí majority soudí charakter české populace příznivěji. Stereotypy a předsudky vnímané cizinci ze strany české společnosti vůči vlastní menšině, lze podle nich překonat zvýšením vzájemné informovanosti o svých kulturách (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 148 - 149). Neboť bylo různými evropskými výzkumy prokázáno, že postoje obyvatelstva hostitelské země vůči přistěhovalcům jsou utvářeny i podle toho, nakolik je jejich kultura odlišná od kultury místní. Je pravděpodobné, že čím více je tato kulturní distance větší, tím méně příznivě budou cizinci přijímáni (Průcha, 2004, s. 103).

Vznik a upevňování sociálních kontaktů může probíhat v několika prostředích. Cizinci přicházející k nám za účelem vzdělání rozvíjejí nejvíce svůj sociální kapitál v průběhu svých studií, kdy navazují vztahy jak sekundárního charakteru, tak i vazby primární, partnerské a přátelské. Tyto následně sehrávají významnou roli při ukončení školy, hledání zaměstnání, trávení volného času atd. Rozvětvené sociální sítě se mohou stát dokonce určujícím faktorem při rozhodování o budoucím odchodu či setrvání zahraničního studenta na území ČR. Dále charakter rodinných vazeb rovněž ovlivňuje průběh sociální integrace cizinců. Jedná se většinou o smíšené partnerské, nebo manželské vztahy, kde jeden z partnerů je původem z ČR a naplnění tohoto svazku je příčinou migrace. Druhým typem jsou vztahy, které se utvořily ještě před odchodem ze země původu, a kde ani jeden z partnerů není příslušníkem ČR. Příčiny imigrace těchto osob jsou většinou politické či ekonomické a bezprostředně po příchodu je jejich hlavním zájmem především zajištění základních potřeb než interakce s majoritou. Poslední variantou je vznik etnicky smíšeného partnerského svazku utvořeného v přijímající společnosti, kde v procesu interaktivní integrace hrají rodinné vazby spíše méně významnou roli (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 231 - 232).

Variabilita vztahů je pozorována i mezi spolupracovníky na pracovišti. Vztahy zahraničních pracovníků v zaměstnání se liší vzhledem k tomu, zda se jedná o nadnárodní společnost, nebo o českou firmu s kolektivem převážně českých spolupracovníků. Předpokladem vzniku hlubších vztahů v mezinárodním kolektivu zaměstnanců je používání světových jazyků, což je základem pro odstranění prvotní bariéry a intenzivní mimo pracovní kontakty. Naproti tomu vztahy v českých firmách jsou mnohem formálnější a čeští pracovníci si drží od svých zahraničních kolegů odstup. Mimo jiné jsou pracovní podmínky ovlivňovány také nastavením vztahů podřízenosti a nadřízenosti uvnitř pracovních kolektivů, které

většinou odpovídají zavedeným postupům, avšak existují i výjimky (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 233 – 234).

Zároveň zahrnuje interaktivní dimenze sociální integrace přistěhovalců i kontakt s institucemi hostitelské společnosti. Významné jsou v tomto ohledu krajské organizace neboli různá sdružení a spolky založené cizinci stejného původu, které umožňují jejich setkávání a sdílení vlastní kultury. Problémem však je, že mnoho z nich nemá o existenci těchto institucí dostatek informací, nebo je znají, ale jsou limitováni časově. Skupinou imigrantů, která se v kontaktu s občanskou společností hostitelské země orientuje převážně na své krajské instituce, jsou Vietnamci. V České republice již vznikl například *Svaz Vietnamců v ČR*, *Svaz vietnamských podnikatelů* nebo *Svaz vietnamských studentů a mládeže v ČR*. Cílem těchto uskupení je možnost vystupovat jako partner pro styk s úřady v místě působení a ulehčovat proces začleňování Vietnamců do majoritní společnosti (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 149 a 189 - 190).

Nezbytností, kterou musí všichni nově příchozí, kteří mají zájem pobývat v ČR projít, je komunikace s českými úřady. Postupně se tak seznámí s cizineckou policií, úřadem práce, zdravotní pojišťovnou, finančním úřadem atd. Neproblematictější je z pohledu migrantů spolupráce s cizineckou policií, která je zahrnuta velkým množstvím případů a vyřizování požadavků je proto zde zdoluhavé a náročné. Klienty tohoto úřadu trápí také fakt, že poskytované informace jsou často neúplné a neexistuje jistota, že dříve požadované dokumenty budou při další návštěvě dostačující. Hlavním nedostatkem je neschopnost úředníků komunikovat alespoň v jednom ze světových jazyků. Tím se vytváří mocensky nerovné vztahy, kdy policisté svou neochotou a nevěřícností demonstrují jejich nadřazenou pozici. S tím souvisí pocity frustrace a ponížení na straně imigrantů vyplývající z dlouhých hodin čekání, nejistoty a nutnosti opakovaně navštěvovat cizineckou policii. Avšak cizinci mají tendenci toto chování úředníků omlouvat a připisovat je stresujícímu prostředí a pracovnímu přetížení (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 151 a 235 - 236).

Výzkum Topinky a kol., uvedené skutečnosti potvrzuje a dokládá, že z pohledu mongolských příslušníků je jednání na cizinecké policii strohé až byrokratické a úředníci spíše poukazují na nedostatky, než aby se snažili poradit. Podobné zkušenosti mají také přistěhovalci z Ukrajiny, u nichž je zřejmá snaha nařízením a požadavkům porozumět, i když jsou často vnímány jako protichůdné. Nicméně byla zaznamenána i pochvala pro úřady, kdy je snaha obviňovat především nesrozumitelný právní řád a nesoudit špatná rozhodnutí příliš přísně (2010, s. 46 – 50).

Podle vyjádření zaměstnanců úřadu cizinecké policie je problém obsažen ve vysoké fluktuaci v důsledku značné náročnosti agendy spojené s neadekvátním ohodnocením. Následkem toho dochází k častému zaučování nových posil, které je pro služebně starší zaměstnance velmi časově náročné. Navíc překvapujícím faktem, je i skutečnost, že úřad nemá dosud zpracován odpovídající systém dalšího vzdělávání svých pracovníků, kdy se vychází spíše z jejich aktuálních potřeb a část problematiky jsou nuceni dostudovávat ve svém volném čase. Vzhledem k jazykovým kompetencím se zaměstnanci domnívají, že hlavní odpovědnost nese cizinec, který chce žít v České republice, a proto by měl umět jazyk, nebo si aspoň zajistit tlumočníka. Mimo jiné pracovníky cizinecké policie trápí i nepřehledná a komplikovaná legislativa v oblasti vstupu a pobytu cizince na území ČR, kde by uvítali jednoznačnější výklad. Realitou pak je, že kombinace pracovního vytížení, velké odpovědnosti, neexistence kvalitního vzdělávání a nutnosti konkurovat specializovaným právníkům je příčinou nepříznivého vnímání cizinecké policie (Trbola, Rákoczyová, 2011b, s. 174 – 178).

Popisované interakce s institucemi probíhají také na úrovni neziskových organizací orientujících se buď na skupiny imigrantů či azylantů v ČR, nebo poskytující služby jiným cílovým skupinám. Dosud mezi cizinci v České republice neexistuje široké povědomí o působení těchto institucí. Nejčastěji se o nic dozvídají prostřednictvím informačních schůzek na úřadu práce, od známých, nebo při hledání jazykových kurzů. Větší zkušenost s činností neziskových organizací mají pak účastníci azylové procedury. Mezi jejich hlavní aktivity patří zprostředkování sociálního a právního poradenství, organizování sociokulturních kurzů, jazykových kurzů, nebo různých volnočasových programů či interkulturních akcí (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 150). Zároveň, jak již bylo uvedeno v předchozí části, MV ČR prostřednictvím Správy uprchlických zařízení zřizuje *Centra na podporu integrace cizinců*, jejichž úkolem je systematická podpora začleňování příslušníků tzv. třetích zemí do majoritní společnosti. Z výzkumu Topinky a kol. je patrné, že tyto Centra jsou shodně Mongoly i Ukrajinci vnímána jako místo, kde se jim dostává opravdové pomoci (2010, s. 46 – 50).

Osobní kontakt v zaměstnání, ve školách, prostřednictvím institucí, ať státních či neziskových, nebo skrze krajské organizace je předpokladem úspěšné sociální integrace. Možností, jak se dostat do kontaktu s majoritní společností je mnoho, avšak mezi základní podmínky patří znalost jazyka, ale také ochota jak cizinců vstupovat do vzájemné interakce, tak otevřenost na straně Čechů. Podpora oboustrannosti procesu integrace je jedním z hlavních cílů všech zainteresovaných stran. Nakolik se tato snaha odráží například v míře identifikace migrantů s českou společností, bude pojednávat závěrečná část této kapitoly.

### 3.2.4 Identifikační dimenze sociální integrace

Oproti předchozím kategoriím sociální integrace sleduje tato poslední dimenze spíše vnitřní pocit každého přistěhovalce vztahující se k tomu, nakolik se cítí být v ČR doma a zároveň do jaké míry se ztotožňuje s českou společností. Míra identifikace jedince může být vyjádřena například subjektivním pocitem domova, plánováním délky pobytu či úvahami nad získáním státního občanství. Následující text se bude jednotlivých ukazatelům věnovat podrobněji.

Jak již bylo zmíněno výše, základem dobré orientace v hostitelské společnosti je dostatek kvalitních informací, avšak v souvislosti s identifikační dimenzí se zájem cizinců o události v České republice soustřeďuje spíše na zásadní momenty s potenciálem ovlivnění jejich budoucího postavení v ČR. Například cizinci pocházející ze zemí bývalého SSSR získávají pro ně podstatné informace nejčastěji z televize z důvodu jazykové blízkosti. Zvýšení zájmu o dění v ČR a naopak jeho pokles ve vztahu k událostem v zemi původu se týká často jednotlivců či rodin plánujících svou budoucnost v souvislosti s dlouhodobým pobytem v ČR. Subjektivní pocit domova se u přistěhovalců vztahuje jak k zemi původu, tak k zemi hostitelské. Českou republiku chápou spíše racionálně jako místo svého aktuálního pobytu, místo, kde mají své přátele a známé, kde pracují a tráví svůj volný čas. Stěžejní roli pro vznik emocionálního vztahu k přijímající zemi zde hraje především přítomnost rodiny a blízkých. Charakteristické je někdy také vysílání jednoho člena rodiny, nebo odchod rodičů, kdy děti zůstávají v rodné zemi, s čímž se pojí pocity odloučení a vnímání domova je pak spojováno výhradně se zemí původu. Význam domova vztahující se k zemi původu je obsažen v pocitech k místu, kde se člověk narodil, prožil své dětství a zná jeho tradice a zvyky. Z toho vyplývá, že vnitřně mohou cizinci prožívat existenci dvou domovů, kdy je pro ně každý z nich jinak významný. Na jednu stranu mohou tuto situaci vnímat jako pozitivní a přínosnou, avšak pro jiné může být zdrojem pocitů vykořeněnosti a ztráty domova, z toho důvodu, že nejsou příslušníkem ani jedné ze zemí plně a bezvýhradně (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 153 – 155 a 240).

Bariérou sociální integrace nově příchozích v rámci identifikační dimenze jsou do značné míry postoje české společnosti vyjadřující nepřijetí a stereotypní představy, které mají za následek stigmatizaci populace cizinců u nás. K odstranění tohoto jevu je zapotřebí změny postoje především na straně majoritní společnosti, která trpí nedostatkem kontaktů s lidmi odlišného původu. Příslibem lepší budoucnosti jsou v tomto ohledu mladší generace, které se do kontaktu s jinými etniky a národnostmi dostávají pravidelně (Rákoczyová, Trbola, 2009, s.



241). Jak vztah příslušníků české společnosti k cizincům hodnotí oslovení respondenti a jak je dle nich možné toto soužití podporovat se čtenář dozví v empirické části.

Míra identifikace přistěhovalců s českou společností může být rovněž vyjádřena úsilím o získání českého státního občanství. Udělení českého občanství je pak obecně považováno za úspěšné dovršení procesu integrace. Až dosud byl však mezi imigranty o české občanství malý zájem kvůli administrativním překážkám, finanční náročnosti a potřebě některých migrantů nechat si otevřená „zadní vrátka“ (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 242). Nicméně od loňského roku, kdy vešel v platnost nový zákon o státním občanství, zájem trvale žijících cizinců strmě roste. Oproti roku 2013, kdy Ministerstvo vnitra udělilo státní občanství něco přes dva tisíce lidem je nárůst v roce 2014 více jak dvojnásobný, a to necelých 4 800. Z hlediska státní příslušnosti o české občanství nejvíce žádali migranti z Ruska, Ukrajiny a Slovenska (ČT24, 2014). Důvodem pro tento obrat je zásadní změna v zákoně, která umožňuje **tzv. dvojí občanství**, cizinci již nejsou nuceni vzdát se svého původního občanství ve prospěch českého ovšem za předpokladu, že to umožňuje i jejich země původu. Mezi základní podmínky pro získání českého občanství patří bezúhonnost, pět let trvalého pobytu, nebo trvalý pobyt a deset let oprávněného pobytu na území ČR, zkouška z českého jazyka a českých reálií, prokázání příjmů a nezávislost na sociálních dávkách (Čižinský, 2013).

Uvažování o České republice jako o novém trvalém domovu ovlivňuje řada okolností; rodinná situace a negativní dopady zpětné migrace pro děti, příčiny migrace nebo status v cílové zemi. Svou roli hraje často délka pobytu, neboť s jejím prodlužováním se mění také plány na návrat do země původu. Většina přistěhovalců totiž předpokládá pouze časově omezený pobyt ohraničený koncem studia, ukončením válečného konfliktu, nebo několika lety pracovní činnosti. Nicméně s osvojením způsobu života, navázáním sociálních kontaktů a lepšími možnostmi seberealizace v zaměstnání v hostitelské společnosti je možnost návratu odsouvána na neurčito. Dlouhodobě usazení cizinci spojují možnost návratu s osamostatněním dětí, nebo s dosažením důchodového věku (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 156).

Příkladem je vietnamská komunita, kde spíše dlouhodobě pobývající jedinci vyjadřují snahu se po určité době vrátit do Vietnamu, protože mají ke své zemi vybudované velmi silné pouto. Avšak realita je opačná, kdy se vrací pouze malé procento z nich, z důvodů nákladnosti cesty a navíc neexistence systémového zabezpečení ve stáří v zemi původu. Proto zůstávají v ČR a vydělané prostředky posílají svým rodinám. Míra jejich identifikace je tedy nízká, za svůj domov považují stále Vietnam, kam také jezdí a navštěvují příbuzné. Opačně jsou na tom

přistěhovalci, kteří mají celou rodinu v hostitelské zemi a uvádějí ČR za svůj domov. Jinou kategorií jsou příslušníci druhé generace Vietnamců, kteří navštěvují české školy a plně ovládají český jazyk. Tito jedinci ve většině případů považují ČR za svůj domov, ale cítí se být také Vietnamci, i když neovládají plynule jazyk a ani netouží Vietnam navštívit (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 190 - 191).

Podobně jsou na tom také Ukrajinci, kteří do České republiky přicházejí také nejdříve na omezenou dobu, avšak v souvislosti s adaptací na místní podmínky se jejich původní záměr mění a zůstávají déle. Příčinou této skutečnosti je i fakt, jak rychle se danému prostředí přizpůsobují jejich děti, které navštěvují české školy. Zajištění lepší budoucnosti pro své děti chtějí rovněž i přistěhovalci z Mongolska, což je jedním z důvodů jejich dlouhodobějšího usazení. Zároveň u nich často dochází k situaci, kdy své děti musí zanechat v zemi původu a následně čelit značným administrativním překážkám než dojde ke sloučení jejich rodiny (Topinka a kol., 2010, s. 55).

Závěrem je možno říci, že většina cizinců považuje Českou republiku za svůj druhý domov, necítí se zde cizí, znají kulturu, jazyk, mají zde rodinu a přátele. Nicméně jsou přesvědčeni o tom, že se nikdy nemohou stát Čechy, když se na jednu stranu cítí být stále příslušníky svého původního národa a navíc jim v tom brání obezřetný postoj české společnosti. Naděje spočívá v druhé generaci přistěhovalců, kteří mají k zemi původu svých rodičů kladný, ale spíše zprostředkovaný vztah. Ovšem míra jejich identifikace s českou společností i přijetí ze strany hostitelské země jsou na mnohem vyšší úrovni (Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 243 - 244).

## II. EMPIRICKÁ ČÁST

### 4 METODOLOGIE VÝZKUMU

#### 4.1 Cíl výzkumu

Cílem praktické části diplomové práce je zjistit, jak příslušníci většinové společnosti přistupují k možnostem integrace cizinců v České republice, a jaké by pro jejich úspěšnou integraci volili strategie.

#### 4.2 Výzkumná otázka

Obecně se má za to, že příznivé vnímání cizinců členy majoritní společnosti státu, ve kterém dlouhodobě žijí, je předpokladem jejich úspěšné integrace na daném území.

Výzkumná otázka se tedy zaměřuje na zjištění toho, jaké konkrétní kroky českých institucí a organizací vnímají občané jako významné pro zlepšování postojů české majoritní společnosti k cizincům. Dílčí výzkumná otázka pak souvisí s rozdělením výzkumného vzorku na dvě skupiny označované jako „zainteresovaní“ a „nezainteresovaní“, myšleno v problematice migrace a integrace cizinců v ČR a jejímž cílem je zjistit, nakolik se výsledky u jednotlivých skupin respondentů budou lišit, a v čem budou naopak shodné.

#### 4.3 Popis použitých metod

Pro zpracování výzkumného problému diplomové práce byl ze sociálně-vědních metod a technik zvolen kvalitativní přístup. Podle Miovského se tato metoda využívá nejčastěji „*pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných a nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality*“ a staví mimo jiné na principech jedinečnosti, kontextuálnosti a dynamiky (2006, s. 18). Hlavními přednostmi kvalitativního přístupu jsou možnost zkoumat daný jev v přirozeném prostředí, příležitost získat detailní popis jedince, skupiny či události, schopnost reagovat na místní situace a podmínky, nebo příležitost ke studování procesů a navržení teorie. Naopak spíše nevýhodou jsou obtíže s testováním hypotéz a teorií, výsledky jsou ovlivnitelné výzkumníkem a jeho preferencemi a je i časově náročný (Hendl, 2008, s. 50).

Hlavní metodou sběru dat byl ve výzkumu kvalitativní hloubkový rozhovor. Rozhovory měly vždy charakter polostrukturovaného interview, které je podle Miovského v současnosti nejrozšířenější podobou metody rozhovoru, s několika stěžejními okruhy otázek. Schéma s otázkami si výzkumník stanovuje v předstihu a tvoří jakési jádro interview, které je závazné,

avšak v průběhu rozhovoru dochází k úpravě strategie na základě aktuální situace, jsou pokládány doplňující otázky, nebo upravováno znění otázek původních, tak aby bylo získáno, co nejvíce relevantních informací (2006, s. 159 – 160). Ideálně si partneři při rozhovoru zachovávají odlišné role, tazatel je ten, který vede rozhovor, určuje pravidla a klade otázky, na druhé straně je pak odpovídající respondent. Ten se později dostává do hlavní role, když mu tazatel pozorně naslouchá a dává mu stále větší prostor pro vyjádření, neboť respondent disponuje věděním, které tazatel nemá. Tímto se obě výrazné role vyrovnávají (Kaufmann, 2010, s. 56 – 57).

#### 4.4 Popis výzkumného souboru

Vzhledem k tomu, že cílem výzkumu je ve zkratce zjistit, jak příslušníci většinové společnosti přistupují k možnostem integrace cizinců, nebyla na výzkumný soubor kladena specifická kritéria, ale úmyslem bylo naopak zajistit, co největší různorodost vzorku.

Výzkumný soubor se skládá z dvanácti respondentů rozdělených nerovnoměrně do dvou skupin. První skupina je složena z osob převážně „zainteresovaných“ ve zkoumané problematice integrace cizinců v ČR, kdy tři respondentky byly osloveny na interkulturní akci pořádané *Centrem na podporu integrace cizinců pro Olomoucký kraj* a dále do této skupiny patří dva studenti Mezinárodní humanitární a sociální práce na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Dvě z žen oslovených na interkulturní akci jsou imigrantky původem z Vietnamu a z Mongolska, obě zde žijí od dětských let a v současné době studují. Třetí z žen je Češka vyučující češtinu pro cizince. Druhou skupinu tvoří sedm respondentů, kteří jsou charakterizováni jako „nezainteresovaní“, z toho důvodu, že pocházejí hlavně z okruhu známých výzkumníka a s touto problematikou se setkávají pouze skrze média. Zároveň tato skupina zahrnuje tři středoškolsky a čtyři vysokoškolsky vzdělané respondenty. Celkově se výzkumný soubor skládá ze sedmi žen a pěti mužů různých profesí s tím, že polovina respondentů spadá do věkové kategorie 20 – 30 let a druhá část byla ve věku 30 - 50 let. Všem respondentům byl objasněn záměr výzkum spolu s ubezpečením o anonymitě dat a nabídnutím možnosti autorizace záznamu, které však nikdo nevyužil.

Mimo výzkumný soubor byly za účelem rozhovoru osloveny tři zaměstnankyně *Centra na podporu integrace cizinců pro Olomoucký kraj*. Cílem těchto rozhovorů byla možnost porovnání toho, nakolik se liší postoje a názory lidí osobně zainteresovaných v práci s cizinci od těch, kteří neměli dosud žádnou příležitost se s imigranty potkat.

## 4.5 Způsob zpracování dat

Získané rozhovory s respondenty byly následně zpracovány převedením zvukového záznamu do písemné podoby tzv. transkriptu. Transkript každého rozhovoru byl dále analyzován procesem kódování, kdy jsou slovům, nebo částem textu přiřazována určitá označení vycházející z teorie relevantní pro oblast výzkumu. V tomto případě byla pro vyhodnocení získaných dat využita metoda zakotvené teorie, která vznikla v šedesátých letech 20. stol. a přinesla s sebou řadu promyšlených postupů pro uskutečnění kvalitativního výzkumu s cílem formulování teorie. Od svého vzniku prošla mnoha transformacemi, ale stále představuje velmi populární a respektovaný design (Švaříček, Šedřová a kol., 2014, s. 84). Podle Strausse a Corbinové se jedná o teorii induktivně odvozenou ze zkoumaného jevu, který zastupuje. To znamená, že je tato teorie odhalena, vytvořena a dočasně ověřena systematickým sběrem dat o zkoumaném jevu a jejich analýzou. Z toho vyplývá úzká vzájemná propojenost jednotlivých úkonů v rámci metody zakotvené teorie (1990, s. 23).

Metoda zakotvené teorie rozlišuje tři druhy kódování, z nichž bylo pro analýzu použito nejdříve otevřené a poté axiální kódování. Otevřené kódování se provádí při prvním průchodu daty, kdy jsou v textu odhalována různá témata, která jsou dále výzkumníkem tříděna, kombinována a doplňována. Kódovat lze jednotlivá slova, odstavce či celý text, záleží vždy na výzkumném cíli. Proces analýzy posléze pokračuje identifikací obecnější kategorií a jsou hledána vhodná přídavná jména a vlastnosti definovaných kategorií. Tento proces se nazývá dimenzionalizace. Po otevřeném kódování následovala v procesu analýzy fáze kódování axiálního, v jehož rámci je zkoumaný fenomén analyzován z hlediska příčin a následků, jsou zvažovány různé podmínky, interakce a strategie jednání, kdy své úsilí směřuje výzkumník k nalezení spojnic mezi jednotlivými kategoriemi. Zároveň jsou identifikovány nové vzájemně související kategorie či koncepty a hledány odpovědi na otázky, zda je třeba některé kategorie sloučit, nebo naopak rozdělit (Hendl, 2008, s. 247 - 248).

Nezbytným úkonem v rámci procesu analýzy získaných dat je jejich interpretace. To znamená, že nejvýznamnější poznatky z každého rozhovoru byly i v tomto případě jednotlivě interpretovány a uváděny do vzájemných souvislostí. Všechny výše uvedené fáze analytického procesu neprobíhaly přesně v uvedeném pořadí, ale vzájemně se překrývaly, kdy současně v jednom týdnu probíhaly rozhovory, jiná data byla přepisována a další již kódována. Za účelem upřesnění získaných informací byli někteří z respondentů navštíveni či osloveni vícekrát.

## 4.6 Interpretace výsledků výzkumu

Na následujících stránkách budou prezentovány zjištěné výsledky provedeného výzkumu odpovídající na výzkumnou otázku týkající se konkrétních aktivit české společnosti s cílem zlepšení postojů majority vůči cizincům. Vzhledem k tomu, že se výzkumný soubor skládal ze dvou skupin respondentů, budou tyto výsledky interpretovány odděleně za účelem jejich následného porovnání. Přičemž nejprve budou uvedeny výsledky vztahující se k „zainteresované“ skupině respondentů.

„Zainteresovaní“ respondenti hodnotí postoje příslušníků české majoritní společnosti k cizincům za spíše negativní. Především pak respondentky pocházející ze třetích zemí vnímají náladu v ČR jako xenofobní a také popisují své zkušenosti s diskriminací v zaměstnání na základě svého původu. Dále jsou postoje Čechů k cizincům vnímány často jako zkreslené a generalizované, což je hlavně příčinou jednak negativní prezentace cizinců v médiích, nedostatkem pozitivních osobních zkušeností s cizinci a také chybí informace ohledně právní úpravy postavení cizinců v ČR, nebo vůbec o cizích kulturách a jejich životě na našem území. Navíc je zmiňována i komunistická minulost v České republice, která má podle některých za následek neschopnost obyvatel přijímat nové kultury.

*„...ale prostě ta diskriminace tam jde furt vidět, to je jasný...to už nejde vyřešit, myslím ani, protože to bychom si museli úplně změnit jako obličej a to tedy ne. Ale spíš ta diskriminace byla odmalíčka, kdy ještě ta multikulturní záležitost nebyla tak na vzestupu.”(R4)*

*„...podle mě jsou dost zkreslený a generalizovaný ty postoje, že spousta lidí v Čechách nemá vůbec ponětí o nějaký právní úpravě tady tý problematiky, a vycházejí hlavně o tom, co se píše v bulváru, v novinách a podle mě jim chybí, za prvý přímý kontakt s nějakým cizincem, kde by si oni sami mohli udělat obrázek.”(R11)*

*„...ona se ta Česká republika hodně vzpamatovává z té politické situace, z doby komunismu a tak dále. Není to nějak moc dlouho, aby se celkově jako všechno vlastně takhle změnilo, ale je tady stále spousta lidí, kteří žili v té době, mají takové názory, ať už jsou to senioři, ti starší obyvatelé, ti jsou absolutně uzavření vůči novým lidem...” (R3)*

Své osobní postoje k cizincům pak respondenti charakterizují jako vstřícné, což je dáno jednak pozitivní osobní zkušeností s cizinci v ČR, nebo v zahraničí a zároveň i oblastí vlastního působení jako například učitelka češtiny pro cizince, nebo student sociální práce.

*„Já jsem vstřícnější vůči cizincům si myslím, i to vyplývá z toho vzdělání, který mám. Takže tady z toho pohledu určitě pozitivní a snažím se, i co mám zkušenosti, kdy já sem byl jako v zahraničí, jak se tam ke mně lidé chovali, tak se nesnažím, nebo snažím se nechovat stejně.” (R11)*

Vzhledem k tomu, že si výzkum kladl za cíl zjistit, jak se lidé staví k možnostem integrace cizinců u nás a jaké by pro tento účel volili strategie, aby byla integrace úspěšná, budou se následující řádky vztahovat k objeveným poznatkům relevantním k tomuto cíli.

Jednou z klíčových strategií úspěšné integrace, na které se shodli všichni z oslovených „zainteresovaných” respondentů, je vzdělávání a výchova dětí. Zaměření na děti má svůj význam proto, že často přejímají negativní vzorce chování od svých rodičů a následně se tak i projevují. Vzděláváním se myslí především seznamování českých dětí na základních a středních školách s kulturami menšin žijících v ČR, nebo i dalších cizích národů formou multikulturní výchovy či přidáním specifických hodin do výuky. Jinak by mohly být různé kultury prezentovány formou besed ve třídách pořádané neziskovými organizacemi, kde by se děti mohly setkat i s příslušníkem daného státu. Kombinace pozitivní osobní zkušenosti s cizincem a získání informací o cizích kulturách může do budoucna napomoci k lepšímu vnímání cizinců u nás. Významná je zde také osoba učitele, kdy je důležité, aby danou situaci dokázal využít ve prospěch všech zainteresovaných. Zvláště to platí při začleňování dětí cizinců do běžných základních škol, díky čemuž se lépe naučí jazyk a snáze se zapojí do české společnosti. Prostřednictvím výuky dětí lze pozitivně ovlivňovat i jejich rodiče, když se například začnou přátelit se svým spolužákem z Vietnamu a tuto pozitivní zkušenost pak prezentují doma.

*„...vlastně to zacílení na tu mladou generaci, na tu, co ještě chodí do školy, tak jsou třeba projekty té multikulturní výchovy a to si myslím, že je dobré, protože vlastně už ty děti jakoby už se v té škole s tím tématem setkají a mají možnost třeba besedovat s tím cizincem a vyptávat se ho...a myslím si, že když už to jakoby semínko spadne na tu půdu jako toho žáka jo v té škole, tak už je to taková lepší, že už má třeba lepší startovní pozici než třeba jeho rodiče, kteří o tom opravdu jako neshýšeli a pokud se nezajímají, tak to nevyhledávají a to dítě najednou už má tu informaci, už má to setkání s tím cizincem třeba v té škole v rámci multikulturní výchovy.” (R5)*

*„...i třeba vzdělávání, nějaký globální vzdělávání, interkulturní vzdělávání na školách, začleňování těch dětí cizinců prostě do normálních škol státních.” (R11)*

*„Tak možná jako ve školách tam přidat nějaký hodiny navíc o různých těch kulturách těch menšin tady, stačí jenom pár hodin, aby se s tím ty děcka seznámily, ale aby si nemusely dělat nějaké poznámky a tak, to by ještě šlo víc.“ (R4)*

Znalost českého jazyka je podle „zainteresovaných“ respondentů nezbytností taktéž pro dospělé cizince a pro jejich úspěšné začlenění do většinové společnosti. Do popředí tedy staví účast cizinců na kurzech češtiny, které jsou pro ně pořádány vládními či nevládními organizacemi. Respondentka cizího původu by dokonce tyto kurzy stanovila jako povinné pro všechny nově příchozí, neboť z vlastní zkušenosti ví, jak může být bez této znalosti život v ČR složitý. Což dokládá i tvrzení dalšího respondenta, z jehož pohledu se Češi nejsou ochotni přizpůsobovat a spíše očekávají aktivitu na straně cizinců. Dále je pro přistěhovalce nezbytná také znalost socio-kulturního kontextu prostředí, ve kterém žijí, aby byli schopni adekvátně reagovat na rozličné situace, které je potkají a následně i lépe přijímání většinovou společností. Zároveň byly v této oblasti zmiňovány i rekvalifikační kurzy pro cizince, které by zajistily uplatnitelnost cizinců na trhu práce. Avšak společným problémem, který komplikuje všechny popisované typy vzdělávání, je nedostatečná časová flexibilita na straně cizinců způsobená nejčastěji druhem podnikání zahrnující pevnou otevírací dobu v případě vedení potravin či oděvů. V otázce rekvalifikačních kurzů je velmi skeptická respondentka vietnamského původu, která tvrdí, že příslušníci jejího etnika nemají většinou co rekvalifikovat vzhledem k věkovému složení nově příchozích.

*„V podstatě jedna z klíčových věcí, aby se ti cizinci mohli integrovat do naší společnosti je naučit se ten náš jazyk, a v tom jim pomáhám, ale tím, že pracuju s těma cizincema, tak mě zajímá obecně ta problematika jejich integrace a není to pro mě jenom už o té češtině, abych je naučila česky, ale je to pro mě o tom, abych jim pomohla se celkově orientovat v té naší společnosti, kultuře a tím pádem zase bude na ně lepší pohled jako těch Čechů, že vlastně budou seznámeni s tou naší kulturou a tradicemi a budou se tím pádem chovat nějak přijatelněji pro nás pro Čechy, že vlastně pomáhám jim taky informovat o tom jak je to u nás a tím pádem zase ti Češi můžou pozitivněji reagovat, můžou se cítit lépe tady.“ (R5)*

*„...v tomhle bych byl tvrdá, dala bych to jako podmínku, aby se naučili, aby měli, já nevím nějakých 150, 160 hodin 200 hodin klidně odseděných na jazykovém kurzu. Následně prostě ukončeném nějakou zkouškou, jo protože jazyková bariéra je taky strašně velkej důvod, proč je ta izolace. A oni udělají také líp pro sebe, protože s jazykem jako spíš najdou práci.“ (R3)*

*„Tak jako třeba ten český jazyk si myslím, že je fakt jako důležitý, protože Češi jinak mluvit neumí. Jakože když přijede cizinec třeba do nějaké země, kde se jako hodně mluví anglicky, že, nebo tak, tak třeba*



*ani jako nepotřebuje úplně se naučit, já nevím třeba finsky, ale si myslím, že v Česku by to měl jako dost těžké člověk, který jako fakt neumí česky no. Jako kdekoli, na úřadech, v obchodě.” (R10)*

*„Jako někteří by fakt chtěli se naučit ten jazyk, to jako vím, ale když má někdo potraviny, tak to prostě nestihne.” (R4)*

V úvodu této části bylo popsáno, že mezi možné příčiny negativních postojů české společnosti vůči cizincům patří nedostatek kvalitních informací týkajících se jejich právního postavení či kulturních odlišností. Proto jednou z dalších strategií úspěšné integrace cizinců je kontinuální zvyšování informovanosti občanů v těchto a dalších oblastech. Za vhodný nástroj pro prezentaci kulturních odlišností jednotlivých národů či etnik považují respondenti interkulturní akce různého typu, o nichž bude ještě řeč v samostatné kategorii níže. Zároveň vnímají jako nezbytné zlepšování mediálního obrazu cizinců, kdy jsou v médiích o této cílové skupině uváděny často zkreslující a spíše negativní zprávy a to formou vzdělávání žurnalistů, které v současnosti již probíhá. Jako neméně významnou hodnotí respondenti potřebu korigovat veřejná prohlášení politických představitelů, která někdy působí rozporuplným dojmem. Formou šíření pozitivní informací je taktéž prezentace příkladů dobré praxe například skrze články, reportáže, nebo rozhovory v novinách, které by se týkaly příběhu života jednoho konkrétního cizince či celé rodiny přistěhovalců, na čem mohou občané poznat, že mají stejné radosti i starosti jako cizinci a proto z nich nemusí mít strach. Pro odbornou společnost je stěžejní spolupráce státních i nestátních institucí zabývajících se cílovou skupinou migrantů, kdy v rámci různých platforem dochází k výměně informací a diskuzi nad společnými tématy.

*„Asi větší informovanost, že mi přijde i třeba v těch novinách a tak, že jsou dycky jenom negativní...jakože když je nějaká negativní zpráva, tak je tam napsané, že to udělal cizinec a pak se to jenom jakože pořád probírá dokola.” (R10)*

*„...jakoby podle mě vzdělávat ty žurnalisty samotný v té problematice. To zas vím, že dělá Člověk v tísni, že pro žurnalisty, kteří píšou právě o cizincích. Takže určitě tady to jakoby ten obrázek skrze vzdělávání novinářů vlastně upravit ten obrázek o cizincích, aby se vlastně k Čechům...samozejmě, že se musí dostávat i informace o cizincích, kteří dělají bordel, ale aby to nebyl jedinej vhled, kterej majoritní společnost má.”(R11)*

*„...to taky vidíš u těch politiků, to jako aj ti politici mají takové zvláštní názory na ty cizince, přistěhovalce a tak dále. Třeba takovej Okamura ten je podle mě rasista jako blázen prostě, i když sám je*

*poloviční, ale myslím si, že takové názory má, aby se zalíbil třeba voličům...ale politika to také moc neulehčuje, co si budem říkat.”(R3)*

*„Nebo jakože i v novinách třeba nějaké články, ale jakože když by to bylo...já myslím, že to bude trvat jako nějaká ta změna tobo postoje. Ale kdyby prostě byli každý den, nebo ne každý den, ale prostě jako častěji nějaké články, tak já nevím, kde by byly prezentovány třeba nějaké, někdo kdo tady podniká, nebo nějaký zajímavý rozhovor s nějakým cizincem...”(R10)*

Zároveň respondenti, jak bylo naznačeno v úvodu, poukazují též na nedostatek osobních kontaktů obyvatel ČR s cizinci, v důsledku čehož pak vznikají jejich zkreslené pohledy živené pouze neúplnými informacemi z médií. Cílem veřejných představitelů by z toho důvodu mělo být utváření prostoru, kde by se na lokální úrovni mohli setkávat příslušníci majority s menšinou cizinců a vzájemně se tak lépe poznávali. Jako příklad uvádějí respondenti projekt *Rodina odvedle*, kde pozitivně hodnotí právě příležitost k osobnímu setkání a odbourání vzájemné nedůvěry a předsudků. Problémem však je, že účastníky tohoto projektu jsou většinou lidé, kteří jsou této problematice již nakloněni. Dále je důležité zapracovat na tom, abychom se setkávali s cizinci i v našem běžném životě v tom smyslu, že je budeme potkávat jako učitele na školách, kolegy v zaměstnání, nebo budou voleni jako naši zastupitelé. Hlavním přínosem osobního kontaktu je příležitost k získání pozitivní osobní zkušenosti, která povede ke zmírnění xenofobních pocitů. Navíc pokud cizinci budou zastávat profese, které Češi vnímají jako důvěryhodné, kam patří například lékař či právník, může to v budoucnu pozitivně ovlivnit jejich postoje. V jiném smyslu je významná osobní zkušenost z pobytu v zahraničí, kdy většinou mladí lidé mají možnost vyzkoušet si, jaké to je být v pozici cizince a díky tomu dokážou lépe chápat pocity a potřeby cizinců u nás. Neméně přínosné je pro zlepšování vztahů mezi majoritou a cizinci i doporučení blízké osoby, která má s cizinci pozitivní zkušenost a dělí se o ni s ostatními známými. Šířením pozitivní zkušenosti je pak možno oslovit více lidí.

*„...tak určitě vytvářet prostor, kde se majorita může potkávat s cizincema, který nejsou nějakým způsobem..., protože cizinci samozřejmě jsou vietnamský tržiště, jsou ukrajinský ubytovny a všechno takovídlle. Ale s normálníma cizincema, který tady pracujou, který tady mají rodinu, který tady žijou...no tak vytvořit tady ten prostor, kde by se tady ta majorita mohla potkávat právě tady s těma cizincema.” (R11)*

*„Ale takovíto osobní setkání, to osobní setkání třeba tady je projekt, to Slovo 21 dělá ty Rodiny odvedle a to je možnost, že se česká a cizí rodina sejdou u oběda. A to je vlastně taky taková příležitost se osobně setkat, vlastně ty rodiny se vzájemně neznají a skrze ten oběd, kterej je teda takovej zinscenovanej, tak*

*oni se můžou poznat a potom zase odpadne taková ta xenofobie, protože je poznají osobně a najednou zjistí, že mají stejný radosti a starosti jako my Češi.” (R5)*

*„...vůbec vmísení cizích lidí vůbec do života běžného, do školství, do politiky...máme tam jenom jednoho asiata, že jo vlastně teď toho Okamuru sice napůl, který má divný názory, ale je to jako...víc jako cizích lidí, nemyslím jako evropské typy, jo bílé lidi, ale více jako různorodých různobarevných lidí na veřejných místech. To si představuju, proč třeba i asiata, nebo proč nedělá asiata na krajském úřadě, nebo na pracovním úřadě.” (R3)*

*„...taký hodně pomáhá, když se ten Čech ocitne v zahraničí a ocitne se v té pozici toho cizince, že to mu dá taký strašně moc, protože potom je takový citlivější, vnímavější pro ty potřeby toho cizince tady, protože vlastně sám si zažil být cizincem v nějaké zemi. Ta zkušenost osobní být cizincem někde, si myslím, že taký jako zcitliví a jako pomůže lidem mít pozitivnější přístup.” (R5)*

*„Právě, pak už to jede brozně rychle, jakmile se člověk potká na pracovišti s kolegou cizincem, má dobrou zkušenost, už to řekne doma, doma se ty historiky posouvaj prostě dál a dál. Takže tak fakt takhle nenásilný...” (R11)*

Interkulturní akce pak spojují obě výše zmiňované strategie úspěšné integrace cizinců v ČR, když kombinují poskytování informací s možností osobního setkání s cizincem v rámci daného programu. I přesto jim bude věnována následující část textu. Všichni „zainteresovaní“ respondenti shodně považují interkulturní akce za přínosné, tím spíše pak ty respondentky, které byly na jedné z nich přímo osloveny. Každý má však vlastní představu o tom, za jakých okolností bude ta, která interkulturní akce úspěšná ve smyslu oslovení velké části majoritní společnosti. Kromě toho, že na popisovaných akcích mohou občané získat nové informace o kulturách, jejich zvycích a tradicích a mají příležitost se osobně setkat s příslušníky daného národa, měly by navíc podle respondentů naplňovat ještě další kritéria. Všechny pořádané akce by měly mít určitou hloubku a poslání, to znamená, že by mělo být už na začátku zřejmé, co je jejich cílem. Neméně významný je výběr účinkujících či zvolený obsah akce vzbuzující mezi lidmi zájem o danou problematiku. Součástí akcí by mohla být i diskuze návštěvníků s cizinci, kde by byla probrána společná témata. Zároveň by tyto akce měly podle respondentů probíhat na lokální úrovni a opakovaně v pravidelných intervalech, mělo by jich být dostatek, přičemž je nezbytná také kvalitní propagace, aby bylo osloveno, co nejvíce lidí a dozvěděli se o akci včas. Komplikací, která pořádání interkulturních akcí provází, a kterou shodně identifikují všichni respondenti je malá ochota příslušníků české společnosti tyto akce navštěvovat. Většinou jsou akce navštěvovány lidmi, kteří se o tuto problematiku již zajímají a naopak

nepřijdou ti, kteří jsou nastaveni spíše negativně. Možným řešením je pak připravovat akce s respektem k cílové skupině, pro kterou je organizována a posílit již zmíněnou oblast propagace, která je podle tvrzení respondentů hojně zanedbávána. Jinak je možné oslovit potencionální účastníky akce prostřednictvím člověka, který má dobrou osobní zkušenost a dokáže svým příkladem nadchnout i ostatní. Rizikem je i přílišné zviditelňování kulturních odlišností jednotlivých národů, které je přínosné z hlediska rozvoje všeobecných vědomostí občanů, avšak v první řadě je důležité hledat, co je pro naše kultury společné a na čem se dá stavět. Na základě toho pak může dojít k navázání přátelských vztahů a známostí mezi cizinci a majoritou. V této spojitosti pak respondenti uvádějí konkrétní podoby interkulturních aktivit, kam patří uspořádání sportovní olympiády, fotbalového turnaje, workshopu o vaření, nebo společný projekt česko-vietnamských novin. Cílem je tedy zajistit spolupráci v oblastech, které jsou nám blízké. Nicméně jako nezbytné zůstává na straně české společnosti uplatňovat přátelský a trpělivý přístup ve vztahu k cizincům, kteří nemusejí úplně všemu rozumět a spíše u nich převládají obavy.

*„...veškeré ty akce by měly mít nějakou hloubku, neměla by to být nějaká strohá akce, kdy prostě lidi se přijdou pobavit a napít se a pojíst, ale prostě, aby...je strašně důležitý vlastně ten výběr těch lidí, kteří tam přednáší, nebo já nevím, nějaká ta...ta kulturní vložka, nebo jak se to...prostě, aby to mělo nějakou jako hloubku a určitě tam nějaké poslání tak dále jo, prostě mít tam to téma a prostě, jako držet se toho a ne jenom působit jako akce, kde se prostě přijdou lidi pobavit a vlastně v rámci té akce uvidí nějaké cizince jo. To prostě vůbec nemá jako žádný význam, ale nějakým způsobem opravdu prostě namotivovat, nebo nabudit prostě nějak, aby to mělo opravdu hloubku, aby se ti lidi se nad tím jako opravdu zamysleli.” (R3)*

*„Tak určitě tady ty interkulturní akce jsou jako dobrí pro tu veřejnost, když mají možnost se seznámit nějakým způsobem s prostě těmi jinými národnostmi, s jejich zvyky a kulturou a na to už dneska je docela dost různých jako projektů a těch center, které to jako propagují...tak určitě v tom vidím jako přínos, proto aby si ti lidi mohli...ale problém samozřejmě je, aby se o tom dozvěděli a aby chtěli, že...” (R5)*

*„...záleží na tom, kdo ti tam přijde. Když tam přijde někdo, kdo už se hodně zajímá, tak to pro něj sice bude přínosný, ale furt to nějak moc neovlivní tu společnost, ale kdyby se tam objevili lidi, co o tom prostě nic neví, ale chtěli by, tak jako najednou získáš trochu větší skupinu. Jako by by dobré, kdyby byly častější a vědělo by se o nich asi tak.”(R4)*

*„...takže interkulturní jo, ale ať to není založený jenom na tý kultuře. Ať tam jsou i ty normální věci, který máme všichni společný.” (R11)*

Mimo zmíněné kategorie je ve strategiích zlepšování soužití mezi cizinci a českou majoritou komunitní tlumočnick. Role komunitního tlumočnicka je nejvíce využívána v rámci terénní sociální práce s cizinci, kdy ji zastává nejčastěji příslušník daného etnika, který kromě svého mateřského jazyka ovládá i češtinu. Respondentka považuje za největší přínos, který komunitní tlumočnick do vztahu obou stran přináší umožnění vzájemné komunikace a odstranění prvotních bariér. Hlavním předpokladem pro tuto roli je z vlastní zkušenosti respondentky znalost obou kultur, z toho důvodu, aby tlumočnick dokázal dobře spolupracovat s oběma skupinami.

*„Tak rozhodně ty komunitní tlumočnicky, protože oni (cizinci) jako fakt nerozumí...když si třeba nevezmou jako vlastní děti, nebo nějak ty mladší, kteří by jim říkali, o co jde, tak oni prostě můžou dělat, že chápou, ale nechápou a to vím z vlastní zkušenosti no.” (R4)*

*„...a pak taky, že ten komunitní tlumočnick by měl znát obě kultury, takže to je přednější, protože ta majorita třeba vůbec nezná formálnost, neformálnost té naší menšiny.” (R4)*

Navazující text se bude dále věnovat interpretaci výsledků výzkumu vztahující se ke skupině „nezajímavých” respondentů, jež dosud neměli žádnou, nebo minimální osobní zkušenost s cizinci. V úvodu bude stejně jako v předchozí části popsáno, jak vnímají postoje české majority k cizincům a rovněž uvedeny jejich osobní postoje k této skupině obyvatel ČR. Následovat bude interpretace zjištěných poznatků ve shora uvedených kategoriích.

Skupina „nezajímavých” respondentů není v hodnocení postojů příslušníků české společnosti k cizincům tak jednotná, jako skupina respondentů v předchozím případě. Nicméně převážná část vnímá postoje Čechů k cizincům jako negativní avšak pro některé jsou postoje rozhodně negativní a pro jiné spíše obezřetné vznikající na základě často zkreslených představ o záměrech cizinců. Lidé mají podle respondentů strach, že nás sem cizinci přišli vykořistit, okrádají nás na daních a berou nám práci, který je navíc posilován řečovou bariérou mezi námi. Respondenti dále poukazují na skutečnost, že se jinak stavíme k cizincům jako příslušníkům pro nás exotických národů a naopak Ukrajinci či Rusy máme spíše tendenci opovrhovat.

*„Tak ten vztah Čechů je takový možná bych řekl rezervovanější v této chvíli, jsou tam různé motivace, může to být obava, nebo strach z toho, že nám berou pracovní místa, na druhou stranu vyplňují místa na trhu, které nejsou tak ty práce kvalifikované, což si myslím, že je příjemné...” (R6)*

*„Takže obecně postoje české majority, no tak ty sou negativní, jsou, určitě jsou negativní a to z mnoha důvodů. Je to o tom, že prostě názor většiny, není to můj názor, ale je to většinový názor a to je, že nás sem prostě přišli vykořistit, udělat si tady byznys, okrádají nás na daních a podobně.“ (R8)*

*„A ono je to jako těžké, jako záleží na národnosti. Když jsou tady jako Barmánci, tak se na ně díváme jinak, než když jsou tady Vietnamci jo, kteří prodávají prostě nekvalitní oblečení, jo jakože je to takové to levné, lidi na ně nadávají. Jakože záleží na tom, že které vlasti ta minorita pochází...Na Rusáky taky člověk kouká jinak, než když jsou prostě někde z Mexika, nebo ze Španělska a tak.“ (R1)*

Už menší část „nezainteresovaných“ je přesvědčena o tom, že postoje k cizincům pocházejícím ze třetích zemí nejsou negativní, nebo nejsou vyloženě negativní. Respondenti ve vzájemném vztahu cizinců a majoritní společnosti identifikují určitý respekt, ale na druhou stranu převažuje spíše tolerance vyplývající z dlouhodobého charakteru jejich pobytu. To znamená, že vůči cizincům pocházejícím ze třetích zemí, kteří v ČR pobývají již delší dobu, nejsme negativní a již je chápeme jako součást naší společnosti. Nicméně jedna respondentka přiznává určité obavy ekonomického charakteru, kde se silně negativně vyhraňuje vůči příslušníkům vietnamské menšiny, avšak jiná etnika za ohrožující nepovažuje a vyjadřuje jejich přijetí.

*„Takže je tam trošku takový určitý respekt, nebo určitým nějakým způsobem to není takové, jako kdyby tu byl příliv cizinců ze západu, že jo. Ale jinak si myslím, že, co se týče, jakože názoru mého, tak je tam určitá tolerance, takže jako není s tím až takový problém dle mého soudu. My sme taková tolerantnější, nemáme nějakou až tak velkou averzi.“ (R9)*

*„...některý ty národy tady u nás mají větší zastoupení a už dlouholetý. Takže si myslím, že ty některý jsou vnímány líp než ostatní. Dlouho zakořenění jsou tady ti Vietnamci, Ukrajinci, protože už tady mají několik generací dětí. Dřív tady možná byli ještě Mongolci, ti byli zapojeni ještě za komunismu do průmyslových firem, kde hodně jich dělalo, takže si myslím, že tyhle národy, na ty sme zvyklí.“ (R7)*

Osobně se žádný z respondentů nestaví k cizincům vyloženě odmítavě. Převládá snaha o toleranci a hodnocení lidí dle jednotlivých případů. Respondenti se snaží být přátelští a otevření ve svém vztahu k cizincům a rovněž neházet všechny do „jednoho pytle“ a tím předcházet generalizaci. Pozitivně hodnotí ekonomický přínos cizinců, avšak na společné soužití v jednom státě kladou určité podmínky spočívající především v dodržování kulturních tradic a zákonů české společnosti cizinci. Osobní zkušenost s cizinci pak nemá žádný z oslovených respondentů.

*„Můj osobní názor je spíš ten ekonomický, já jsem otevřený a velký optimista, to znamená, já nebážu všechny do stejného pytle. To znamená mě nevádí ani Vietnamec, ani Rus, ani Ukrajinec, ani tady prostě tydle národnosti v žádném případě, protože je nemůžu házet do stejného pytle. Ano, přišli sem, dělají tady neplechu, ale záleží, kdo a co.” (R8)*

*„Já sám se stavím k cizincům, tak, že...vnímám tam tu řečovou bariéru, snažím se být přátelský, ale...tak, když to vezmu ze svého pohledu, tak jak už jsem řekl ty práce, které na trhu chybí, nabídka té pracovní síly, tak to vidím jako pozitivní.” (R6)*

*„...ale taky je potřeba si tu kulturu bránit, my Češi například vůči muslimům, asi mi rozumíte...že mi se jim teď budeme všichni přizpůsobovat a pak z nás budou muslimové a budou ženy nosit ten šátek. Nějakým způsobem se na to já dívám takto, když já se sem nastěhuju, já se musím víceméně přizpůsobit.” (R2)*

V návaznosti na shora uvedené poznatky týkající se postojů české společnosti k cizincům bylo vzhledem k cíli výzkumu z výpovědí respondentů identifikováno několik kategorií vztahujícím se k možným strategiím zlepšování těchto postojů. Tyto pak odpovídají kategoriím popisovaným u první skupiny respondentů.

V podpoře vztahů mezi příslušníky českého národa a imigranty vnímají respondenti jako přínosné především vzdělávání, a to jak vzdělávání dětí, tak dospělých. Cizincům by měla být hned po jejich příchodu zajištěna podpora v jazykovém vzdělávání s možností dosáhnout na certifikát, kterým by se v budoucnu mohli prokázat u případného zaměstnavatele. Navíc by někteří respondenti ocenili v této oblasti individuálnější přístup, neboť znalost českého jazyka je považována za stěžejní pro život v ČR, usnadňující komunikaci a navazování mezilidských vztahů. Dále by měl stát umožňovat cizincům získat skrze rekvalifikační kurzy, nebo rozdílové zkoušky potřebnou kvalifikaci, aby byli uplatnitelní na trhu práce. Avšak nejdůležitější je vždy skloubit individuální situaci jednotlivce a jeho přání s aktuální nabídkou na trhu práce. Zároveň ze strany státu by měla být přijímána určitá opatření vztahující se k promyšlené podpoře zahraničních studentů, nebo i ostatních cizinců, kteří chtějí v ČR studovat.

Podle respondentů by se měl stát a další instituce ve snaze o zlepšení vzájemných vztahů mezi Čechy a cizinci orientovat spíše na mladou populaci. Vzhledem k vzdělávání českých dětí je třeba jejich výuku doplnit o hodiny zahrnující multikulturní výchovu, díky čemuž získají do budoucna k cizincům úplně jiný přístup. Rovněž jako významný je interpretován aspekt začleňování dětí-cizinců do běžných škol, kde přirozeně mezi dětmi dochází k vytváření přátelských vztahů, poznávání cizích kultur a tuto zkušenost pak přenáší i

na své rodiče. Rodiče se začnou společně scházet a zjistí, že mají mnoho společného. Děti se pak navzájem mohou od sebe učit, kdy tížádostivost vietnamských dětí může pozitivně ovlivnit i děti české.

*„Tak asi ze začátku, když ti cizinci sem přijedou tak je důležité, aby uměli jazyk...pak asi nějaká ta podpora v takovém tom prvotním začleňování jako udělat si nějaký kurz s nějakou certifikovanou zkouškou, aby když třeba potom žádají o práci, aby měli nějaký...že aspoň umí mluvit v té řeči. A vzdělávací kurzy, nebo dozdělávací jo, když sem třeba přijede nějaký člověk, který už je v nějakém oboru, má vystudované já nevím třeba učitelku v mateřské školce, tak nějaké rozdílové zkoušky, abychom věděli, že má dostatečné vzdělání i pro nás. Někáká nabídka asi toho vzdělání, si myslím, že je důležitá.” (R1)*

*„...podporovat třeba studenty na školách, nebo ty lidi, co mají možnost studovat, nebo jsou natolik jako třeba inteligentní, že by zvládli nějakou školu, tak udělat pro ně takové podmínky, aby se na té škole udrželi.” (R1)*

*„Tak i ty děti budou ve finále vychovávat rodiče a měnit ty názory. Jak ty děti, ty už si na sebe budou zvykat, ale prostě i to dítě pak bude na nás a řekne, hele já jdu s Barborkou támhle ven a naráz prostě ti rodiče se musí spolu vídat, musí spolu mluvit a naráz zjistí, že ty problémy mají úplně stejné, ne-li horší. Tak asi tak, to si myslím, že to je to...spíš prostě od těch dětí malých.” (R8)*

Zároveň byla ve výpovědích respondentů zmiňována potřeba větší informovanosti o cizincích žijících v České republice, která by mohla do budoucna pomoci lepšímu přijímání migrantů českou společností. Poskytované informace by se pak měly týkat nejenom kulturních specifik jednotlivých národů, které zde žijí, ale měly by zahrnovat i statistická data o počtech přistěhovalců a navíc i popis jejich životních podmínek v ČR. Na základě těchto údajů mohou podle respondentů lidé získat reálnější představu o této části populace. Nicméně jiní respondenti dodávají, že toto informování se, by nemělo být pouze jednostranné, ale také cizinci by měli získávat informace o české kultuře a aspektech české společnosti. Informovanost by měla být tedy vzájemná, kdy by mělo dojít k jakémusi prolnutí kultur, které respondenti objasňují na příkladu vietnamské televize s českými titulky či českými hosty. Nejúčinněji jsou informace prezentovány v rámci tzv. interkulturních akcí, o kterých bude řeč později, avšak předávány mohou být i skrze média formou dokumentárních filmů, spotů v televizi, nebo článků v novinách. Zároveň je třeba dbát na to, aby byly zveřejňovány pravdivé a nezkrácené údaje. Mimo jiné je kladen důraz na lokální charakter, to znamená, že cizincům mají být předávány informace nejen o české společnosti jako celku, ale také o kulturních specifických místech, kde žijí. Určitou formou pozitivní prezentace cizinců na území



ČR je prohlášení politických představitelů vztahující se k potřebám zahraničních pracovníků v českém průmyslu a stavebnictví. V případě, že stát chce přijímat zahraniční pracovníky, měl by tato rozhodnutí umět objasnit před svými občany, kteří se na základě toho budou k cizincům stavět lépe.

*„Určitě informovanost a hlavně stavět lidi i do toho, ukázat jim spíš to i to procentuální řeknu rozdělení to, kdo u nás vůbec pracuje a za kolik u nás pracuje, ukázat jim opravdu za jaké peníze jsou schopní ti cizinci dělat a teď je otázka za jakých podmínek tady žijou vůbec, ještě odvádějí domů svým nadřízeným, předákům v uvozovkách mafiánům a tady těm odvádí neuvěřitelné peníze. Takže tohle všechno podle mě by možná chtělo tu informovanost zvětšit, aby ti lidi si dokázali udělat lepší názor, protože takhle vidím, že prostě dobře jsou tady Vietnamci, okrádají nás na daních, prodávají nám šunty, ale za kolik, za kolik?“ (R8)*

*„...tak důležitá je asi i osvěta, aby lidi se nebáli, protože přes média se přefiltruje spousta zpráv, které jako lidem zamotají hlavu a které jsou strašně neobjektivní, tak udělat pořádek i tady v...to je strašně těžké no. Jako zlepšovat názor té většinové společnosti informovaností...v médiích asi.“ (R1)*

*„Každopádně si myslím, že by bylo určitě přínosem to, že vlastně to nebude jenom my Češi, že se budeme učit od někoho, nebo že si budeme shánět nějaké informace o tom cizinci jako takovém, ale určitě i ten cizinec by zase naopak měl vědět, když už teda v té zemi žije a pracuje a má tady nějakým způsobem působení, tak by měl vědět zase něco i o našem státu, o českém národě jako takovém, o zvycích a tady těchto věcech, které jsou v nás zaběhnuté, v jejich státech třeba ne, tak zase aby on potom si dokázal představit, vlastně proč my můžeme reagovat takhle a takhle, když jemu se to zdá být jako běžná, normální, normální stav jo, pro nás je to trošku něco jiného jo.“ (R9)*

*„...ale napadlo mě třeba aj takové společné kulturní programy anebo...kde člověk může vlastně poznávat, že například na Slovácku, sme teď na Slovácku, že tady je ta kultura jaká, zvyklosti, tradice a dát možnost účastnit se.“ (R2)*

*„Jestliže ten stát bude říkat, máme v těchto oborech nedostatek vlastních lidí, proto sme povolali ty cizince, tak je podle mě ta pozitivní propagace tomuto.“ (R6)*

Přínos osobního kontaktu s cizincem byl částečně tematizován v kategorii o vzdělávání, avšak získat pozitivní osobní zkušenost, která následně ovlivní i náš postoj k cizincům je možné i dalšími způsoby. Respondenti se obracejí na oblast zaměstnání, kdy za předpokladu, že se cizinci osvědčí jako dobří pracovníci, budou se na ně jejich kolegové a nadřízení dívat s mnohem větším respektem. Zaměstnanci budou své zahraniční kolegy vnímat jako

odpovědné a výkonné pracovníky a pozitivně hodnotit jejich ekonomický přínos. Právě osobní kontakt v práci, nebo mezi sousedy a vzájemné sdílení každodenních událostí života se taktéž na vztazích pozitivně odráží. Dále je třeba podporovat vznik prostoru, kde by se příslušníci většinové společnosti a cizinci mohli setkávat tzv. tváří v tvář, neboť podle respondenta v současnosti ubývá osobních kontaktů mezi lidmi a veškerá komunikace se odehrává na síti. Specifickým prostorem, kde dochází k setkávání majoritní společnosti s minoritní, jsou různé interkulturní akce. Hodnocení jejich přínosu respondenty bude popsáno níže.

*„Jo, tak jako já si myslím, že když začnou chodit do školy, tak děčka mezi sebou se budou kamarádit úplně normálně, jak kdyby to byl Čech, akorát prostě budou mít jinou národnost, ale když bude mluvit česky, tak se skamarádí úplně stejně, jak kdyby to byl Čech.“ (R12)*

*„...když budou zaměstnání v konkrétních firmách, oborech, kde je nedostatek naší pracovní síly, tak vlastně...a ti Češi to budou vnímat, budou tam třeba na jiných pozicích v té firmě, které naopak ovládáme a oni budou vnímat, že tam jsou užiteční, tak si myslím to je ta praxe, ze které jakoby můžou vnímat ten jejich prospěch, takže samozřejmě cizinec, který je zaměstnaný, tak je pro tu zemi vyhodný.“(R6)*

*„Takže si myslím, že to vzájemné setkávání dřív bylo běžnou součástí toho života, tak se teďka začíná nějakým způsobem odcizovat všem. Takže si myslím, že určitě stoprocentní přínos to bude mít, když ti lidi se poznají face to face jo, že to nebude zas přes nějakou sociální, mediální síť, ale že to bude vyložene přímo někde v nějakém prostoru, někde v nějakém něčem takovém.“(R9)*

Interkulturní akce vnímají respondenti shodně jako přínosné, avšak za určitých jimi definovaných předpokladů a podmínek. Obsahem těchto akcí jsou většinou zprostředkovaná setkání mezi příslušníky majority a menšin žijících v ČR za účelem společného trávení volného času, kdy hlavním cílem je navázání vztahů a zlepšení soužití mezi nimi. Problémem však je respondenty identifikovaná malá ochota Čechů podobné akce navštěvovat vyplývající jednak z jejich pohodlnosti, nedostatku zájmu o danou problematiku, ale i celkově o lidi kolem sebe, neochoty zejména střední a starší generace rozvíjet se a dál vzdělávat v různých oblastech a také v důsledku nízkého zájmu o kulturu mezi lidmi vůbec. Možným řešením je dle respondentů vytvářet takové akce, které budou mít dobrou myšlenku a odpovídat aktuálním trendům jako je například vaření, nebo cestovatelství navíc spojené s nějakou mediálně známou osobností, která by dokázala toto téma správně uchopit a majoritě předložit. Takový pořad by obsahoval například vaření tradičních jídel a navíc i informace o dalších kulturních zajímavostech. Zároveň je v rámci přípravy podobných akcí třeba neupozorňovat na aspekt

menšin, ale spíše lákat na zajímavé kultury, konkrétně propojit fotografickou výstavu s krátkou přednáškou o dané zemi a na závěr doplnit informace o tom, jak se těmto lidem žije u nás. Navíc kultura je považována za významný tmelící prvek ve společnosti, kterou právě cizinci ji svým přispěním obohacují. Důležité je pořádat více akcí s různým obsahem, aby došlo k oslovení, co nejvíce lidí z toho důvodu, že zájmy lidí se liší. Kvalitní propagace je v současnosti nezbytnou součástí organizace jakékoliv akce, proto i zde ji respondenti považují za stěžejní. Zároveň zvyšovat návštěvnost akcí lze i díky pozitivní zkušenosti blízké osoby, to znamená, že pokud nám účast na akci doporučí známý, nebo kamarád, jsme více ochotní tuto akci navštívit. Akce lze pořádat nejen pro majoritu, aby se dozvěděla něco o cizincích, ale i pro cizince na lokální úrovni, aby se poznali navzájem a získali potřebné informace o životě v ČR od svých krajanů. Navíc respondenti poukazují na fakt, že je třeba zjišťovat od samotných cizinců v jejich prostředí, zda mají o integraci vůbec zájem, neboť často žijí v uzavřených komunitách a není zřejmé, jestli se chtějí zapojovat do české společnosti, nebo ne. Potřebná je tedy otevřenost na obou stranách, kdy se česká strana projevuje otevřeně zvaním cizinců na naše kulturní akce, do našeho společenského života. Klíčovým pro naše vzájemné vztahy je hledat, co nás spojuje a na tom stavět.

*„...a myslím si ještě tady s těma akcema, že možná by byl problém tam nějaký běžný Čechy dostat, aby tam přišli vůbec kvůli tomu, pokud nebudou spojeni s tou organizací, co to pořádá, spíš větší zájem jde od těch cizinců, aby se tam potkali.” (R7)*

*„Já si myslím, že přes tu kulturu se lidi strašně moc sbližují a že...mám takový pocit, že Česká republika je velice jako akulturní. Jako, že se lidi o kulturu moc nezajímají, jsou takoví vybořelí, že nemají takovou jako širokou duši, že nemají peníze třeba na kulturu, protože to je, že jo drabé a tak, no.” (R1)*

*„...propagace musí být na všechno, ať se to týká jakýchkoliv kulturních událostí, nebo čehokoliv, pokud není zakořeněná a než to zakoření, tak to trvá trochu delší dobu. Co pro to udělat? Já si myslím, že by to chtělo, aby se do toho zapojily nějaký významný osobnosti, který se tady už nějakým způsobem prosadil, nebo ideální by byl případ, jak je Ital v kuchyni, nalákal bych je, nebo bych jim nabídl Čechům, oni mají teďka v oblíbení vaření jídla a takový. Nalákal bych je ještě tady na takovou akci a mohli by se ty národy aspoň přátelit, začlo by se aspoň přes tu kuchyni a pak by se řeklo, jak vypadá ta kultura v té zemi, v Itálii. Nebo zase někdo jiný, kdo je známější pro nás jo, takže přes tohle by to třeba šlo.” (R7)*

*„To znamená, spíš bych to viděl a spojit to s nějakou fotografickou výstavou se zemí...s nějakou přednáškou o té zemi, nespojovat to s tou menšinou, ale spíš, že se chceme dozvědět o tom státu o té kultuře a při té příležitosti prostě pár otázek, a víte vůbec, jak se žije menšině u nás, nebo nevím. Jako spíš*

*tímhle způsobem, aby ti lidi nedošli vyloženě na tuble problematiku, a to otevřenosti o tom zlepšení těch vztahů, ale spíš o tom, víte vy vůbec, jak oni žijou, to je ta otázka, o kterou by se měl každý alespoň trošku zajímat, by měl vědět a znát.” (R8)*

*„Vzhledem k tomu, že nevařím, takže nešla. Když si představím, kdybych třeba vařila a bavilo mě to a domluvila by sem se ještě s dalšíma známýma tak jakože třeba jo.” (R12)*

*„Prostě všechno udělat, já nevím, v jeden měsíc kulturní akci, nebo téma jakože hudební, další měsíc něco o tom vaření, třetí měsíc něco sportovního...prostě ze všech oborů, aby si tam každý našel to svoje.” (R12)*

*„...co tomu může pomoci té integraci, hledat věci, co nás spojuje. Jestli je to, co nás spojuje, třeba křesťany, že v Evropě, ve světě víra v Krista jo. Třeba konkrétně když to vezmu, tak určitě je to přínos pro ty vztahy s těma lidma. Takže je pravdou to, že křesťané přijímají cizince, kteří jsou křesťané daleko lépe, než jiné skupiny, protože oni ví, že je spojuje ten Kristus, mají si co říct. To znamená, oni se nebojí. Jestliže má někdo osobní víru, tak určitě to prospívá, když člověk má si...co spojuje, má možnost se sdílet, tak tím pádem padají tyto bariéry i ty jiné zvyky kulturní a podobně.” (R6)*

V následujícím odstavci budou obecně shrnuty hlavní podobnosti a rozdíly v interpretovaných výsledcích výzkumu z hlediska dvou skupin respondentů, „zajímavých” a „nezajímavých” v problematice integrace cizinců na území ČR. Postoje české společnosti k cizincům téměř všichni vnímají shodně jako negativní až na část „nezajímavých” respondentů, kteří hodnotí tyto postoje jako převážně tolerantní. Navíc „zajímaví” doplňují hodnocení postojů Čechů k cizincům uváděním možných příčin tohoto stavu. Rozdíly lze také hledat v popisovaných osobních postojích, kdy postoje „zajímavých” respondentů jsou hlavně vstřícné, avšak postoje respondentů „nezajímavých” je možné vnímat také jako pozitivní nicméně s určitými podmínkami kladenými na vzájemné soužití s cizinci. V rámci kategorie týkající se vzdělávání shodně obě skupiny kladou důraz na multikulturní výchovu dětí a začleňování dětí-cizinců do běžných škol. Rovněž shodně jako významnou vnímají jazykovou přípravu cizinců, avšak rozcházejí se v hodnocení rekvalifikačních kurzů. V kategorii zvyšování informovanosti respondenti často zmiňují podobné oblasti, avšak v odlišných souvislostech, proto je možno mluvit o významnějších rozdílech mezi oběma skupinami. Například „zajímaví” respondenti hovoří o potřebě zlepšování mediálního obrazu cizinců skrze vzdělávání žurnalistů, na druhé straně „nezajímaví” mluví o pozitivní prezentaci cizinců prostřednictvím médií s důrazem na uvádění nezkreslených informací. Podobně by zde bylo možné popsat oblast veřejných politických prohlášení či informování o kulturních specifických různých národů.

Zatímco v kategorii věnující se přínosu pozitivních osobních zkušeností lze nalézt více shodných bodů, mimo jiné například potřebu vytváření společného prostoru pro setkávání cizinců a příslušníků majority či přínos osobního setkávání v práci či ve škole. Interkulturní akce pak všichni považují za přínosné, nicméně za určitých předpokladů, v rámci kterých se obě skupiny částečně rozcházejí. Stejná vyjádření respondentů se týkají vnímané potřeby kvalitní propagace akcí, významu pozitivního doporučení blízké osoby, nebo organizování akcí s respektem k cílové skupině. Shodně se vyjadřují i o neochotě příslušníků české většinové společnosti podobné akce navštěvovat s tím, že „nezainteresovaní“ hledají možné příčiny tohoto jevu v české mentalitě na rozdíl od „zainteresovaných“, kteří se zaměřují spíše na to, jak jinak by akce měly vypadat, aby majoritu zaujaly. Závěr této kategorie mají obě skupiny respondentů identický, kde sledávají jako klíčové zaměření svých aktivit na to, co je pro majoritu i menšinu cizinců společné. „Zainteresovaní“ mimo kategorie doplňují navíc roli komunitních tlumočnicků ve vztahu k popisovaným skupinám obyvatelstva.

V části popisující výzkumný vzorek bylo uvedeno, že za účelem výzkumu byly osloveny navíc také sociální pracovnice *Centra na podporu integrace cizinců pro Olomoucký kraj* (dále CPIC). Z toho důvodu bude poslední odstavec této kapitoly věnován krátké interpretaci zjištěných poznatků.

Podle respondentek je důležité si uvědomit, že česká společnost je velmi různorodá, kdy i názory a postoje k cizincům se liší podle toho, o jakou skupinu obyvatel se jedná. Například starší generace považuje cizince za něco neznámého a cizorodého, avšak mladí jsou ve svých postojích vstřícnější. Obecně lze postoje k cizincům v rámci populace rozdělit podle toho, jakou s nimi má člověk zkušenost. V případě, že je jeho zkušenost pozitivní má tento jedinec i otevřenější postoj vůči cizím kulturám, pokud nemá dobrou zkušenost a ve vztahu k cizincům spíše váhá, otevírá se zde prostor pro změnu, ale v okamžiku, kdy je člověk silně negativně nastaven, není změna postoje prakticky možná. Při přípravě různých interkulturních akcí je pak dle respondentek třeba dbát na toto rozdělení společnosti a akce vždy připravovat s respektem k různým cílovým skupinám. V rozhovorech je dále tematizována i potřeba podporovat otevřenost pro přijímání cizích kultur mezi lidmi a to formou posilování občanských iniciativ a budováním občanské společnosti, avšak na začátku musí být vždy zájem a potřeba samotných lidí se sdružovat a něco sdílet. Další strategie pro úspěšnou integraci se orientují stejným směrem jako u respondentů z hlavního výzkumného vzorku. Respondentky zmiňují jak vzdělávání dětí a dospělých, zvyšování informovanosti a zlepšování mediálního obrazu cizinců v ČR, tak osobní setkávání mezi cizinci a majoritou. U odborné společnosti

pak doporučují pravidelná setkávání, výměnu informací a příkladů dobré praxe a diskuzi nad společnými tématy. V rámci interkulturních akcí je třeba se zaměřovat na posílení vzájemného dialogu obou stran s cílem dosažení provázanosti a spolupráce v rámci různých aktivit. Podle respondentek by mělo dojít k vzájemnému propojení obou kultur, abychom se už více nerozdělovali na „my a oni“, ale všichni se cítili být součástí jedné společnosti. Snahou respondentek je prostřednictvím své práce mimo jiné pomoci cizincům, aby si byli vědomi svých práv a postupně dosáhli svého zplnomocnění.

*„...já si myslím, že se dá vypořádat různý přístup v rámci generací...já nevím třeba generace rodičů a prarodičů...tak to už jsou fakt jako důchodci, plus minus pětadesát, sedmdesát let a ti mají k cizincům úplně jiný přístup a jiný postoj, protože prostě jejich produktivní život byl v jiné době než lidí, se kterými se setkávám tady, to znamená lidi dvacet až třicet. Nebo prostě lidi, kteří už teďka chodí do školy a už v těch školách se setkávají s multikulti tématy.” (CPIC-R1)*

*„...prostě ta společnost je strašně taková jako heterogenní. Je to prostě spousta skupin lidí, který mají prostě na cizince určitý názor. Jsou nějakí, kteří se staví k cizincům hodně pozitivně, mají s něma třeba obecně nějakou dobrou zkušenost a to sou většinou ti, kteří pak chodí na ty naše různé integrační akce. Pak bych řekla, že je taková skupina lidí, kteří tak nějak váhají, neví, nebo tak jako...v podstatě, který třeba jako nemají úplně pozitivní pohled na cizince, ale prostě ty jejich pohledy jdou změnit. A pak si myslím, že je část lidí, kteří jsou taková zatvrzelí, že prostě není v našich silách to jako nějak měnit...” (CPIC-R3)*

*„Poměrně hodně cizinců, kteří se rozhodnout žít v České republice, tak úplně nechtějí, aby bylo oni a my. Jo, radši mají to, když se můžou jako kdyby společně do toho začlenit a najednou...není to bráno jako minorita majorita, my sme ti v té menší míře a to sou ti, kteří sou většinou. Oni by už byli rádi jakoby součástí.” (CPIC-R2)*

*„...to znamená víc nějak rozjet, podporovat komunitní práci, jako ten komunitní rozvoj. Já myslím, že tady tímhle způsobem tam se to dá jako rozvíjet. Já myslím, že je to takový jako problém naší společnosti jako obecně, že tady chybí taková nějaká ta občanská iniciativa, angažovanost a jako tímhle směrem myslím, že bysme se měli zaměřit a rozvíjet tady tohle a pak prostě to přijde samo.” (CPIC-R3)*

Z výše uvedeného je zřejmé, že v hlavních bodech týkajících se možných strategiích pro úspěšnou integraci cizinců u nás se jak „zainteresovaní“, tak „nezainteresovaní“ respondenti a sociální pracovníci CPIC shodují. Nicméně s respektem k vlastní oblasti činnosti, nebo zaměření či zájmu o danou problematiku jsou mezi nimi patrné rozdíly v tom, jak rozumí příčinám současné situace týkající se postojů české majority k cizincům, nebo do jaké míry jsou konkrétní v definování možných strategií a hledání řešení tohoto stavu.

## 5 DISKUZE

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak příslušníci většinové společnosti přistupují k možnostem integrace cizinců v ČR a jaké by pro jejich úspěšnou integraci volili strategie. V této části práce budou základní poznatky výzkumu, které byly interpretovány výše, více specifikovány a zároveň uvedeny do kontextu současného poznání ve zkoumaném oboru. Navíc budou získané závěry porovnány s výsledky jiných výzkumů v souvisejících oblastech a dány do vztahu s teoretickou částí práce za účelem vytvoření uceleného textu diplomové práce.

Převážná část respondentů ve svých výpovědích uvedla, že postoje české společnosti k cizincům považuje za negativní, spíše menšina z nich pak vnímá postoje Čechů jako tolerantní. Tato zjištění potvrzuje i nedávné šetření *Centra pro výzkum veřejného mínění* z roku 2014, které dokládá, že **51% českých občanů** hodnotí počet cizinců na území ČR jako příliš vysoký (CVVM, 2014, s. 2). Navíc podle posledních zjištění výzkumu Eurobarometru má **74% Čechů** odmítavý postoj k přistěhovalcům, což nás dohromady se Slovenskem staví mezi zeměmi Evropské unie na přední příčky (Rozhlas, 2015). To ve svém příspěvku z roku 2009 dokládá i Yana Leontiyeva, kde shrnuje poznatky několika výzkumů veřejného mínění z předchozích let, které nejsou pro ČR příliš příznivé v tom smyslu, že odkazují na nezlepšující se trend v postojích k cizincům (Socioweb). Respondenti také shodně identifikovali, že **výrazně negativně** se k migrantům staví především **občané starší či střední generace**, kteří dosud ve svém životě neměli mnoho příležitostí se s cizinci setkávat. To souvisí i se skutečností, že starší lidé jsou už méně ochotni měnit své postoje, jelikož jsou prověřené dlouholetou zkušeností. Naopak **mladší generace** je ve svých postojích k cizincům **vstřícnější**, což je patrné z výsledků zmiňovaného výzkumu CVVM, kdy variantu, že je v ČR cizinců příliš volili lidé starší šedesát let, senioři a ti, kteří mezi cizinci nemají přátele ani známé. Zatímco mladší 29 let s dobrou životní úrovní, vysokoškolsky vzdělaní, mající přátele mezi imigranty označovali možnost o přiměřeném množství přistěhovalců v ČR (CVVM, 2014, s. 2).

Druhá část první kapitoly teoretické části práce popisuje vznik a utváření postojů u člověka kladoucí v tomto procesu důraz na socializaci, celkové prostředí, v němž jedinec žije, jeho osobní zkušenosti, nebo ideje společnosti a na proces učení, jako hlavní způsob upevnování postojů v lidském vědomí. Ve výzkumu identifikovali „zainteresovaní“ respondenti jako možné **příčiny vzniku negativních postojů** vůči cizincům nepříznivou prezentací cizinců v médiích, nedostatek osobních kontaktů mezi majoritou a cizinci, také chybí relevantní informace o přistěhovalcích, právní úpravě jejich statusu, životních

podmínkách a různých kulturách obecně. Nemalý vliv má také komunistická minulost České republiky, kdy dříve lidé neměli prakticky žádnou možnost se s příslušníkem cizího národa setkat. Z mého pohledu se tedy jedná o vnější faktory ovlivňující vzájemný vztah Čechů a cizinců. Oproti tomu „nezainteresovaní“ příčiny současného stavu vidí ve stereotypním vnímání záměrů cizinců týkající se jejich ekonomické činnosti v ČR. Stereotypy a předsudky jsou pak spíše vnitřní determinantou tohoto vztahu vznikající na základě zobecnění určité zkušenosti a převedení tohoto zobecnění na celou kategorii, jak uvádím podle Hnilici v první kapitole této práce. Do určité míry tyto poznatky potvrzuje v rozhovoru pro Český rozhlas Martin Rozumek, ředitel *Organizace pro pomoc uprchlíkům*, který negativní postoje Čechů dává zčásti za vinu médiím, která podle něj **z devadesáti procent hovoří o cizincích nepříznivě**, dále má svůj podíl i neochota Čechů cestovat za prací a získávat nové zkušenosti, jsme příliš zahledění do sebe, a proto se s jinakostí vyrovnáváme problematictěji (Rozhlas, 2015).

Co se týká osobních postojů respondentů, tak lze říci, že jsou **jednoznačně vstřícné u „zainteresovaných“**, což je dáno jejich osobní zkušeností s cizinci či oborem činnosti, který se cizinci přímo zabývá. U „nezainteresovaných“ jsou osobní postoje k cizincům **taktéž pozitivní**, avšak s ohledem na teoretickou část práce věnující se otázce vztahu postojů a chování člověka je třeba mít stále na paměti, že chování člověka se odvíjí jednak od konkrétní situace, ale také od jejich očekávaných důsledků. To znamená, že čím jsou předpokládané důsledky horší, tím méně odráží projevené chování skutečný postoj člověka. S tím souvisí i to, že lidé jsou často **málo ochotni odkrývat své pravé postoje** a mohou odpovídat spíše podle toho, jak si myslí, že by tazatel chtěl, aby odpověděli, jak píše Vávra (2006, s. 10), což je následně příčinou nepřesností a možnou slabinou tohoto výzkumu. Nicméně rozdílná je u této skupiny respondentů skutečnost, že na soužití s cizinci kladou specifické podmínky, kdy požadují, aby cizinci dodržovali naše zvyklosti a zákonná pravidla. To znamená, že si přejí, aby se přistěhovalci, kteří zamýšlejí v ČR žít dlouhodobě, **chovali jako Češi** a své kulturní zvyklosti uplatňovali, co nejméně. Z toho vyplývá, že je zde určitá obava z rozšiřování cizího prvku v naší společnosti a **potřeba chránit české hodnoty**. Stejně podmínky na soužití s cizinci kladou i respondenti z výzkumu CVVM, který potvrzuje, že **80%** z nich by umožnilo pobývat cizincům v ČR jen za předpokladu splnění určitých požadavků, pouze **6%** by život migrantů u nás nijak neomezovalo a dokonce **11%** si myslí, že by cizincům nemělo být umožněno tady žít vůbec (CVVM, 2014, s. 2). Nicméně Martin Rozumek na závěr rozhovoru dodává, že zkušenosti klientů jeho organizace tak nepříznivé nejsou, jde spíše o to, že **Češi mají strach z neznámého**, ale v případě, že se dostanou s cizinci do osobního kontaktu, tato



bariéra padá (Rozhlas, 2015). Což odpovídá i teoretickému konceptu tzv. kontaktní hypotézy uvedené v první kapitole teoretické části.

V průběhu výzkumu byly zjištěny strategie týkající se následujících oblastí. **Vzdělávání.** V reakci na zhodnocení současného stavu týkajícího se vztahu české společnosti k cizincům žijícím v České republice respondenti uváděli mezi možnými strategiemi na prvním místě vzdělávání a to jak **dětí, tak i dospělých**. Podle respondentů by mělo být mezi českými dětmi zvyšováno povědomí o různých kulturách a vhodně vysvětlovány důvody proč se s příslušníky různých národů můžeme v ČR setkávat, odpovídající formou. Například uváděli formu **multikulturní výchovy**, nebo **pořádání různých besed**, kde by měli děti možnost se s cizinci a jejich kulturou seznámit blíže. Bohužel téma multikulturní výchovy je velmi rozsáhlé a zcela převyšující kapacitu této práce, z toho důvodu bude dán prostor jiným tématům. Různé **přednáškové a vzdělávací akce** pořádá, v této práci mnohokrát zmiňované *Centrum na podporu integrace cizinců*, jak pro děti a dospívající, tak pro širokou či odbornou veřejnost a nejen na školách, ale i v jiných institucích, jako je například *Dům dětí a mládeže* apod. ([integracnicentra.cz](http://integracnicentra.cz)).

Velký důraz ve svých výpovědích respondenti dále kladli na **zapojování dětí-cizinců do základních škol**, za účelem učení se českému jazyku a navázání přátelských vztahů se svými spolužáky. Nicméně i přes to, že je nárok na základní vzdělání garantován všem dětem bez rozdílu národnosti, jak bylo uvedeno i v teoretické části práce, je začleňování dětí-cizinců do běžných škol v ČR tématem. Avšak na základě výzkumu Vojtíškové z roku 2012 je patrné, že se přístupy ke vzdělávání cizinců na školách různí, což je dáno i takovými faktory jako je osobnost učitele, aktivita vedení školy či dostatek finančních prostředků na pokrytí specifických potřeb žáků. Podle autorky je při uvažování nad možnostmi inkluze dětí-cizinců třeba vnímat kromě cílů vzdělávací politiky a školní praxe také představy, potřeby a strategie rodičů a dětí-cizinců. Kromě toho i hodnotit vzájemné podobnosti či rozdíly dané jejich kulturou a národností (s. 17 – 18).

Největším problémem ve vztahu žáka jiné než české příslušnosti a jeho učitele je jazyková bariéra, která má vliv na přístup k učivu i školní úspěšnost. Proto *sdružení META*, které se vzděláváním cizinců zabývá, přišlo s pojmem žák s odlišným mateřským jazykem (OMJ), čímž se snaží poukázat na společnou charakteristiku těchto žáků ([migraceonline.cz](http://migraceonline.cz)). Období potřebné pro adaptaci dětí-cizinců na nový režim se odvíjí také podle jejich národnosti, kdy například mongolské děti se adaptují do jednoho roku, ale ukrajinské mohou být známkovány do dvou měsíců, jak o tom píše v třetí kapitole teoretické části. Účinně v tomto vztahu

pomáhají právě **asistenti pedagoga**, kteří jsou dětem oporou při vyučování českého jazyka, usnadňují komunikaci v rámci školy a jsou prostředníkem mezi rodiči a školou. Právě *META* v rámci svých programů dosud proškolila 29 cizinců, z nichž 25 působí na pozici asistenta pedagoga na základních i v mateřských školách (Georgieva, 2014, s. 15).

V další řadě respondenti upozorňovali na fakt, že jsou v tomto ohledu významné i **znalosti a schopnosti učitele**, který má ve své třídě děti-cizince, nebo chce svým žákům předat vědomosti týkající se cizích kultur a národností, aby mu pomohly tuto situaci adekvátně využít. Odpovědně v této oblasti působí například organizace ARPOK, *Agentura rozvojové a humanitární pomoci Olomouckého kraje*, která pořádá **vzdělávací semináře pro pedagogy** s tématy jako je multikulturní výchova či migrace a pomáhá tak učitelům s tím, jak tato témata děti učit (arpok.cz).

Zároveň je mezi respondenty významným tématem **vzdělávání dospělých cizinců** a to především v oblasti jazykové přípravy. Neboť potřeba znalosti českého jazyka se prolíná všemi dimenzemi sociální integrace cizinců popisovanými v teoretické části, nejvíce pak tuto nezbytnost objasňuje dimenze kulturní. Jak „zainteresovaní“, tak „nezainteresovaní“ respondenti chápou **znalost jazyka jako stěžejní pro život v České republice**, jednak z toho důvodu, že usnadňuje komunikaci na úřadech, ale hlavně umožňuje navazování přátelských vztahů, tak proto, že ve společnosti vnímají nízkou ochotu jejích členů se nově příchozím přizpůsobovat. Dále vnímají respondenti jako nezbytnou **znalost socio-kulturního kontextu české společnosti** u cizinců, neboť to dle nich také přispívá k jejich lepšímu přijetí.

Oba tyto vzdělávací kurzy zajišťuje opět *Centrum na podporu integrace cizinců* se svými pobočkami v téměř každém kraji České republiky a tím pádem i s velkou dostupností. **Jazykové kurzy** jsou uskutečňovány ve variantách základní, intenzivní a specializované, pořádají se dle zájmu účastníků v různých městech kraje a to v přesně stanovených termínech. Do základního kurzu může cizinec docházet i nepravidelně, avšak pokud má zájem získat jazykovou zkoušku, musí navštěvovat kurz intenzivní, do kterého bude řádně zapsán a také vyžadována jeho účast. **Sociokulturní kurzy** se orientují na poskytování základních informací o ČR a jejích systémech, jako je systém vzdělávací, zdravotní, sociální apod. a odehrávají se v předem určených termínech. Naposledy uskutečněné kurzy se týkaly například české kuchyně, sportu a tradic, nebo byly organizovány prohlídky města s cílem představení významných kulturních památek cizincům (integracnicentra.cz).

V neposlední řadě se respondenti v rozhovorech vyjadřovali o potřebě cizinců získat v ČR odpovídající kvalifikaci pro výkon svého zaměstnání, aby byli uplatnitelní na trhu práce. K tomu jim dle jejich názoru mohou pomoci různé **rekvalifikační kurzy** uskutečňované úřadem práce, nebo **rozdílové zkoušky**, na jejichž základě získá cizinec oprávnění vykonávat svou profesi. To znamená, že bude dostatečně kvalifikován i pro naše úřady. Nicméně, jak uvádí třetí kapitola práce o sociální integraci cizinců, nejsou mnohdy tato podpůrná opatření na zvýšení zaměstnanosti v případě registrace cizince na úřadu práce využívána. Podporu od státu si zaslouží podle respondentů i **zahraniční studenti**, nebo ostatní cizinci, kteří jsou schopni vysokou školu zvládnout. Existuje totiž předpoklad, že po získání vzdělání se vrátí do své země původu a budou rozvíjet tu oblast činnosti, pro kterou získali kvalifikaci.

**Zvyšování informovanosti.** Mezi identifikované příčiny negativního přijímání cizinců patřil mimo jiné i nedostatek relevantních a pravdivých informací o této skupině obyvatel mezi občany, kteří se tak nejčastěji dozvídají o cizincích z bulvárních médií a tiskovin, které ani zdaleka neinformují objektivně. Podle respondentů by proto další strategií mělo být zvyšování informovanosti obyvatelstva, kdy by občané měli získávat jak **informace o kulturních specifických** cizinců, ale také by měla být zveřejňována **statistická data o jejich počtech** a rozložení jejich populace ve městech, tak i **poznatky o jejich životních podmínkách** na území ČR. Na základě těchto informací by lidé konečně získali skutečnou představu o životě cizinců v České republice, což by následně mohlo vést k jejich lepšímu přijetí ze strany českého obyvatelstva. Tento předpoklad uvádí i první kapitola teoretické části, avšak dodává, že klíčovým je především vztah člověka k těmto informacím, neboť samotná fakta mohou být různě znehodnocována. Nermalou měrou se podílí i samotný kontext, ve kterém jsou informace předávány, důvěryhodnost zdroje a nejvlivněji působí fakta vzbuzující emoce. Jako nejvhodnější nástroj pro prezentaci podobných informací se zdají být různé *interkulturní akce*, o nichž bude řeč později.

Dále lze **objektivní informace předávat lidem skrze média**, která jsou však některými považována za spíše podporující negativní vnímání cizinců v důsledku poskytování neúplných, nebo zkreslujících informací posilující stereotypy ve společnosti. Navíc i v rámci teoretické části byla činnost médií označena za v některých případech spíše posilující předsudky. Jak píše Hana Černá ve svém příspěvku v rámci publikace *Cizinci, naši a média*, kterou vydalo *Multikulturní centrum Praha* v roce 2007 lze postupně pozorovat vzrůstající zájem médií o problematiku migrace a cizinců, avšak v současnosti vidí spíše rozpaky nad tím, jak o těchto lidech psát, nebo jak toto téma vůbec uchopit. Nejjistější pro novináře je zajít si pro

potřebné informace do institucí, které mají cizince zarovnány do tabulek místo toho, aby je navštívili přímo. To následně ovlivňuje i samotný způsob informování. Styl, který pak v našem veřejném prostoru přetrvává, je charakterizován vypjatou konfrontací v rámci debat, zjednodušováním a až banalizací druhé strany (s. 5 -6).

O dva roky později to potvrzují zjištění analýzy organizace *Člověk v tísni*, která v rámci svého programu *Migrace* provedla monitoring tištěných i elektronických médií z hlediska toho, jak o této problematice informují. Z výsledných zjištění je patrné, že se mediální obraz cizinců příliš neliší od představ, které s migranty spojuje česká společnost. Hlavními tématy, o kterých se v médiích mluví ve spojitosti s cizinci, jsou kriminalita, nelegálnost pobytu a další negativní kontexty. Jako klíčový problém vnímají autoři analýzy, že samotní cizinci nemají žádný, nebo jen omezený prostor pro vlastní vyjádření k danému tématu. Média také často informují o problémech české společnosti s migranty, ale zanedbávají příčiny těchto problémů a úplně vynechávají obtíže samotných cizinců. Jako jednu z možných odpovědí na tuto situaci respondenti vnímají **vzdělávání žurnalistů** v tom smyslu, aby věděli, kde informace o cizincích získávat a jak o nich objektivně informovat, aby neposilovali stereotypy ve společnosti. To odpovídá i závěrečným doporučením zmiňované analýzy, která specifikuje, že novináři by měli umět **citlivěji zasazovat popisované jevy do kontextu** a neužívali termíny s negativními souvislostmi. A **více prostoru by měli dostávat samotní migranti**, kde by mohli vyjádřit své osobní postoje a názory. Člověk v tísni navíc poskytuje novinářům informační servis o problematice migrace a může zprostředkovat setkání s cizinci (ČvT, 2009, s. 19 - 20).

Formou, jak dát větší prostor cizincům jsou například **články, nebo rozhovory s nimi uveřejňované v různých periodických**, které respondenti identifikovali jako možný způsob propagace příkladů dobré praxe, kdy je integrace úspěšná. Rozhovory s cizinci, nebo medializace jejich životních příběhů v rámci reportáží či článků můžeme dnes pravidelně nacházet v časopisech či bulletiních organizací, které se touto problematikou aktivně zabývají, jako je například **Slovo** organizace *Slovo 21*, nebo **Přes** občanského sdružení *Nesebnutí*. Avšak s velkou pravděpodobností se tyto výtisky nedostávají mezi běžnou populaci, ale zůstávají spíše v kruzích osob zabývajících se cizinci či jejich sympatizantů. Podle mého názoru je velmi důležité, aby pracovníci těchto organizací začali **pravidelně spolupracovat se zástupci svých lokálních médií a propagovali jejich prostřednictvím své aktivity** směřující, jak k cizincům, tak majoritní společnosti. Jedině pravidelným zveřejňováním nezkráslých a pravdivých informací prostřednictvím důvěryhodného zdroje lze dosáhnout změny.

Podle respondentů působí na vztah Čechů k cizincům taktéž **politická prohlášení našich veřejných představitelů**, která jsou mezi respondenty vnímána často jako rozporuplná. **Politici by měli dokázat obhájit svá rozhodnutí před širokou veřejností**, tak, aby zbytečně nepodporovali xenofobii mezi obyvateli a neposilovali stereotypy. Nejčastěji máme možnost slyšet politiky mluvit o migraci a cizincích při schvalování zákonů zpřísnujících podmínky pobytu cizinců, nebo ve volebním období, kdy mají snahu získat hlasy voličů. Z toho vyplývá, že to není příliš často, proto je otázkou, proč politici tak málo vysvětlují svá politická opatření a iniciativy a z jakého důvodu mají populistické strany převahu. To se stalo také předmětem výzkumné studie, jejíž závěry vysvětluje, Radko Hokovský v článku časopisu **Slovo**. Zkoumána byla skutečnost, jak političtí činitelé objasňují svá stanoviska v této oblasti a byly identifikovány tři typy argumentů. Nejprve jsou to **pragmatické argumenty**, kde se hovoří zejména o ekonomických výhodách či naopak o výdajích. V druhém případě mluvčí používá ve svůj prospěch **téma národní identity** a třetí typ argumentů je založen na **univerzalistických hodnotách**, na principu rovnosti, nebo spravedlnosti. Navíc podle Hokovského mají populistické strany navrch z toho důvodu, že strany hlavního proudu jednoduše **selhávají při komunikaci s veřejností** o problematice menšin. Populistické strany ze **75 %** doprovázejí svá tvrzení nějakým vysvětlením, středopravicové strany už méně a nejméně obhajují svou politiku středolevicové strany. Tento stav se dá pochopit neboť téma migrace a cizinců je velmi nebezpečné a politiky zanedbávané proto, že ve chvíli, kdy je vysloveno určité stanovisko, které uspokojí jednu stranu, ale druhou už ne (Oljača, 2014, s. 12 -14).

V souvislosti se strategií zvyšování informovanosti bych ještě zmínila hlavní nástroj pro dosažení změny postoje popisovaný v první kapitole teoretické části, kterým je **přesvědčování** založené na racionální a emocionální argumentaci. Podle textu nemusí být primárním zdrojem persvazivní informace člověk, ale může se jednat, jak bylo právě výše uvedeno o zprávy z médií, novin, letáků či politická prohlášení. Abychom prostřednictvím podobných informací dosáhli u jedince změny jeho postoje, musíme se zaměřovat na samotný obsah informace, její atraktivitu, styl a důvěryhodnost, jak je popsáno výše.

**Pozitivní osobní zkušenost.** Pro vytvoření vzájemně obohacujícího a nekonfliktního vztahu nepomáhají pouze objektivní informace o druhé straně, i když jsou předávány vhodnou formou a je využíváno všech dostupných prostředků. Pro důvěryhodný vztah k druhému člověku či skupině lidí je důležitá taktéž pozitivní osobní zkušenost s tímto jedincem, a to ať už je to cizinec, Rom, nebo náš soused - Čech. Respondenti v rozhovorech

identifikovali právě **osobní kontakt a kladnou zkušenost s cizinci** jako jednu z dalších strategií, která má pozitivní vliv na zlepšování postojů české majority k imigrantům. Tato zjištění rovněž odpovídají tomu, co bylo uvedeno v teoretické části věnující se sociální integraci cizinců v ČR, specificky interaktivní dimenzi sociální integrace, která hovoří o schopnosti cizinců navazovat přátelské vztahy se členy majoritní společnosti. Text popisuje interakce probíhající na různých úrovních ať už ve školách, v zaměstnání, na úřadě, nebo v neziskových organizacích a vždy je základním předpokladem ochota jak cizinců, tak Čechů do těchto interakcí vstupovat. Příležitosti k osobnímu setkání, jak je vidí respondenti, jsou popisovány dále.

Konkrétně respondenti zmiňovali potřebu **utváření prostoru pro setkávání majority s minoritou** a to na lokální úrovni, aby se obyvatelé určitého města či části města potkávali a seznamovali s lidmi, cizinci, kteří žijí v jejich bezprostřední blízkosti. Na základě čeho může pak dojít k prolomení bariér strachu a obav, které jsou pro obě strany vzájemné. Toto svým tvrzením dokládá i Martin Rozumek, jehož vyjádření byla popsána výše. Za úspěšnou variantu vytváření prostoru pro setkávání považují respondenti například několikaletý projekt **Rodina odvedle** neziskové organizace *Slovo 21*, který už od roku 2004 umožňuje vzájemná setkávání rodin Čechů a cizinců u společného oběda. Tento projekt je vnímám jako úspěšný proto, že podporuje především **vzájemnou komunikaci, porozumění kulturním odlišnostem a budování přátelských vztahů** a tím usnadňuje integraci cizinců na osobní úrovni. Jiný, neméně úspěšný projekt této organizace s názvem **V šest před domem** taktéž vyzývá k setkávání mezi českou majoritou a cizinci na úrovni měst. V rámci této akce byli vyzváni obyvatelé určité lokality, aby se sešli se svými sousedy, které většinou mívají a to v parku, na hřišti nebo na sídlišti, kde byl pro ně připraven bohatý program ([slovo21.cz](http://slovo21.cz)). Čím více bude podobných akcí přibývat, tím více bude posilována nejen občanská společnost, ale také příznivé vztahy mezi imigranty a majoritou. Potřeba **vytváření občanské společnosti** za tímto účelem byla pak nejvíce obhajována mezi sociálními pracovníci CPIC. Jak si může zároveň čtenář všimnout tato, i tvrzení následující potvrzují teorii, která je označována jako tzv. kontaktní hypotéza a o níž bylo pojednáno v první kapitole teoretické části této práce.

Zároveň respondenti pozitivně hodnotí příležitost k **setkávání se s cizinci například v rámci zaměstnání**, kdy mohou získat zkušenost s cizincem jako výkonným pracovníkem, který navíc provádí svou práci odpovědně a pečlivě. Rozdílem však může být, jak bylo uvedeno v teoretické části, zda se jedná o zahraniční firmu, kde pracovníci hovoří světovými jazyky a snáze tak vstupují do interakce, nebo o českého zaměstnavatele, kde si pracovníci

spíše udržují odstup. Nicméně za účelem posílení kladných vztahů mezi cizinci a majoritou a **pro získání větší důvěry v cizince by bylo přínosné, kdybychom cizince nepotkávali jen v zaměstnání, nebo jako prodavače v obchodě, ale také ve vážených profesích jako je učitel, lékař, nebo právník.** Ovšem, aby cizinci začali u nás obsazovat tyto pozice, musí nejdříve získat potřebné vzdělání a to, jak bylo uvedeno v teoretické části, je třeba absolvovat v českém jazyce, což nemusí být pro všechny stejně snadné. Navíc by muselo dojít k oslabení předsudků a xenofobie mezi českými zaměstnavateli, aby začali cizince do svých organizací přijímat. Téma pozitivní osobní zkušenosti s cizinci je navíc možno dát do souvislosti se změnou postoje objasňované v první kapitole teoretické části, kdy lze obecně říci, že *silná přímá osobní zkušenost* může za určitých okolností tuto změnu způsobit.

Tématem pro některé respondenty je také **volební právo pro cizince** zahrnující jak právo pasivní, tak aktivní, aby měli možnost být voleni či volit své zástupce do parlamentu, nebo zastupitelstev obcí a krajů a tím zvýšit zájem veřejnosti o tuto problematiku. Aktuálně mají však volební právo pouze státní občané ČR, jak je možno nalézt i v teoretické části práce. Nicméně v minulém roce **otázkou volebního práva pro cizince**, kteří mají na území ČR povolen trvalý pobyt, otevřel ministr pro lidská práva *Jiří Dienstbier*, který navrhuje, aby tito lidé dostali volební právo nejdříve na regionální úrovni a posléze i na sněmovní (ČT24, 2014). Návrh má již své odpůrce, kteří obviňují ministra z populismu, jiní se obávají islámské imigrace, ale na druhou stranu pokud tady tito lidé žijí, pracují a jsou součástí naší společnosti, měli by mít právo volit ty, kteří o nich rozhodují (reflex.cz). Pravdou je, že ministr Dienstbier nastínil určitý přístup, nad kterým je třeba uvažovat a zpracovat do takové podoby, která bude přijatelná pro většinu (Oljača, 2014, s. 14). Zároveň jsou mezi respondenty i ti, kteří spíše předpokládají posílení už tak negativního přijímání cizinců právě v případě, že budou tito více vidět například v politických funkcích, nebo jako učitelé ve školách.

Jak mnozí respondenti popsali, velký význam pro jejich vstřícný postoj k cizincům měla **osobní zkušenost ze zahraničí**, kdy se sami ocitli v pozici cizince. Na základě jejich slov jsou díky této zkušenosti mnohem **vnímavější k potřebám a pocitům cizinců**, které u nás mohou prožívat. Jeden z respondentů dokonce popisoval spíše negativní zkušenost ze zahraničí, kterou se ve vztahu k cizincům na našem území snaží neopakovat. V dnešní době pravidelně odjíždí velké množství studentů a mladých lidí sbírat nové zkušenosti a znalosti do cizích států, proto v sobě generace mladých Čechů skrývá **velký potenciál pro budoucí pozitivní vývoj** v oblasti vztahů majority a menšin. Navíc v případě, kdy lidé začnou více vzájemně mezi sebou sdílet své kladné zkušenosti s cizinci nejen ze zahraničí, ale i z běžného

života může to také významně ovlivnit probírané téma k lepšímu. Když nemáme vlastní zkušenost, spoléháme proto více na **doporučení blízké osoby**, které důvěřujeme. V důsledku toho se mínění většiny stává silnějším než názory odborníků, čímž Musil v první kapitole podle své knihy poukazuje na velký vliv referenční skupiny pro změnu postojů u člověka.

**Interkulturní akce.** Poslední ze zjištěných strategií jsou interkulturní akce, které respondenti shodně považují pro posilování vzájemných vztahů mezi příslušníky majority a cizinci za přínosné. Navíc aktivní participací a spoluprací v rámci různých aktivit tohoto charakteru, jak bylo zmíněno v části věnované postojům je možno dosáhnout změny k lepšímu. Avšak současné interkulturní akce vnímají jako méně úspěšné, než by podle jejich úsudku mohly být a z toho důvodu uvádějí určité předpoklady, které by měly budoucí akce naplňovat. Jedná se především o to, aby bylo zřejmé, co je **cílem akce** a nešlo jen povrchní představování cizinců a jejich kultury. To znamená, že je třeba, aby každá akce měla **určitou hloubku a poslání**, s tím souvisí samozřejmě i pečlivý výběr účinkujících a zvolený program akce. Dále je požadovaný **pravidelný charakter** akcí, které by měly být uskutečňovány opakovaně a **na lokální úrovni** s respektem k místním podmínkám, na což upozorňuje i druhá kapitola zaměřená na integrační politiku ČR v části vysvětlující funkce jednotlivých aktérů integrace s tím, že je potřeba zavést zákonnou povinnost spolupráce krajů a obcí na této problematice.

Jak dodávají zaměstnankyně *Centra na podporu integrace cizinců* je česká společnost velmi různorodá, zahrnující velké množství cílových skupin, proto je potřeba, aby pořádané akce byly organizovány vždy s přesným **vědomím toho, pro koho je akce určena**. Na základě toho budou pak snáze voleny různé aktivity a celková náplň akce. S tím se pojí také potřeba pořádat **více akcí s různým obsahem**, abychom oslovili, co nejvíce lidí je v dané lokalitě možné, protože někdo má rád vaření, jiný ocení spíše sportovní program, nebo pořad o různých kulturách. Zároveň je dle mého názoru třeba **brát ohled na roční období**, kdy například v zimě jsou nejčastěji pořádány různé plesy a v létě spíše zahradní párty. Důležité je podle respondentů jednoduše hledat a následně se zaměřit na to, **co máme jako kultury společné**, než zbytečně vyzdvihovat rozdíly. Dokonce někteří navrhují vůbec **akce nespojovat s konkrétní menšinou**, ale spíše zaměřovat pozornost potenciálních návštěvníků na zemi, ze které cizinec pochází. Vzhledem k tomu, že v dnešní době je pořádáno velké množství interkulturních akcí s různým obsahem a existují různé subjekty, které je zajišťují, nebudou zde poznatky výše dávány do souvislosti s relevantní teorií, ale spíše bude dále nastíněno, s jakými představami o interkulturních akcích přišli sami respondenti.



Větší úspěšnost akcí by podle nich mohla být zajištěna tím, že budou sledovány **aktuální trendy ve společnosti týkající se širokého zájmu občanů** a těmi se při organizaci akcí řídit. Například velkým fenoménem současnosti je vaření, proto mnozí ocení kulinářské workshopy týkající se exotické kuchyně, kde se budou moci účastníci podílet na přípravě jídla ve všech jeho fázích a naučí se při té příležitosti zároveň něčemu novému. Oblíbeným tématem je také cestování, proto je možno propojit fotografickou výstavu o nějaké zemi například s přednáškou o tamní kultuře a na závěr připojit otázku, nakolik jsou návštěvníci obeznámeni se životem příslušníků tohoto národa u nás. Významným pojícím prvkem je mimo jiné i sport a proto jakékoliv sportovní aktivity jako je olympiáda či fotbalový turnaj, kdy proti sobě stojí tým Čechů a tým cizinců, které pojí stejný cíl, porazit soupeře a zvítězit, mohou přispět k vzájemnému odbourávání předsudků. Zajímavým interkulturním projektem je také koncept **česko-vietnamských novin**, který aktuálně probíhá na pražské Sapě. Jedná se lokální tisk vycházející dvojjazyčně, čímž potřebné informace získají obě skupiny obyvatel. Neméně poutavým by byl projekt **vietnamské televize s českými titulky, nebo českými hosty**, který navrhoval taktéž jeden z respondentů, čímž by podle něj došlo k nenásilnému propojení obou kultur. Mimo jiné by součástí akcí mohla být **diskuze** účastníků, myšleno majority s cizinci, kde by obě strany mohly vyjádřit svá přání, potřeby i nespokojenosti.

Bohužel největším problémem, se kterým se pořadatelé interkulturních akcí setkávají je **malá ochota příslušníků majoritní společnosti tyto akce navštěvovat**. Návštěvníky jsou většinou lidé, kteří mají k dané problematice určitý vztah, jsou otevření přijímat cizí kultury, nebo jsou jednoduše známými osob, kteří se touto oblastí profesionálně zabývají. Z toho vyplývá klasická skladba účastníků interkulturních akcí, kde se často setkávají cizinci s lidmi, kteří jsou jim primárně nakloněni a tím nedochází k potřebné interakci s lidmi z nezajímavé populace. V rozhovorech jsme s respondenty často naráželi na tento fakt a společně hledali cesty, jak větší otevřenost u občanů ČR podporovat. Příčiny současného vztahu zde byly již vícekrát rozkrývány, ale je třeba poznamenat, že největší bariérou pro příznivější vztahy mezi majoritou a cizinci je **strach a obava z neznámého**, který může být překonán jedině vstupem do tohoto neznáma. Navíc tyto pocity nejsou vlastní pouze českým občanům, ale zažívají je i migranti, kterým je vyčítána jejich přílišná uzavřenost a soustředěnost do vlastních komunit. Tuto skutečnost odráží i definice integrace Bosswicka a Heckmanna z úvodu části týkající se sociální integrace cizinců. A navazuje částí zahrnující identifikační dimenzi sociální integrace cizinců, která říká, že většina cizinců považuje ČR za svůj druhý domov, ale nikdy se nemohou stát Čechy, protože jim v tom brání obezřetný postoj české majority. Největší potenciál je pak spatřován v druhé generaci migrantů, jejichž míra

identifikace a přijetí ze strany majority je mnohem vyšší. Jedná se tedy o jakýsi **začarovaný kruh**, ze kterého nelze tak lehce vystoupit. Ale pokud se o to nebudeme snažit, situace se sama k lepšímu neobrátil. Jako další možná řešení, kromě těch nastíněných výše, můžeme označit důraz na kvalitní **propagaci** zmiňovaných akcí, která je někdy pro jiné povinnosti zanedbávána, oslovení **mediálně známých osobností**, které dokážou s publikem pracovat a strhnout diváky na svou stranu, nebo **šíření osobních zkušeností** z podobných akcí mezi svými přáteli, kteří nás na další akci již můžou doprovodit.

V závěru diskuze se následující text bude zabývat otázkou, nakolik se výše uvedená zjištění shodují s vládním dokumentem Konceptce integrace cizinců z roku 2011 a opatřeními každoročně přijímanými v rámci dokumentu *Postup při realizaci aktualizované Konceptce integrace cizinců z roku 2014* částečně tematizovanými v druhé kapitole. O vzniku, vývoji a současných požadavcích konceptce bylo pojednáno v teoretické části práci v kapitole věnované integrační politice České republiky. Klíčovými předpoklady konceptce ve vztahu k cizincům jsou znalost českého jazyka, ekonomická soběstačnost, orientace ve společnosti a vztahy s majoritní společností. Konceptce Společné soužití z roku 2011 považuje shodně s respondenty za stěžejní pro život cizinců v ČR **znalost českého jazyka**, kdy navrhuje rozšíření dostupnosti kurzů a zároveň i jejich větší diverzifikaci (s. 19 – 20).

Postup realizace již navrhuje konkrétní opatření s respektem k různým cílovým skupinám. Stejně jako respondenti se orientuje na **zajištění rovných příležitostí** ve vzdělávání dětí-cizinců, kdy je absolvování povinné školní docházky podmínkou pro získání vzdělání navazujícího. Toto opatření pak dokument navrhuje podpořit dotacemi pro **služby asistentů pedagoga**, o nichž byla již také řeč, nebo podporou **zvyšování interkulturních kompetencí učitelů** či zlepšováním komunikace s rodiči žáků a mimoškolními aktivitami. U dospělé populace cizinců je třeba zajišťovat zmíněnou regionální **dostupnost kurzů**, pořádat kurzy **různé úrovně pokročilosti**, které je nutno doplňovat o **alternativní formy výuky** (s. 8 – 9).

Další dva klíčové předpoklady integrace cizinců týkající se ekonomické soběstačnosti a orientace ve společnosti spočívají zejména v **poskytování sociálního a právního poradenství** a předávání informací ohledně jejich práv a povinností. Nicméně tyto konkrétní aspekty nebyly ve výzkumu respondenty tematizovány až na **sociokulturní kurzy**, které jsou vnímány jako nezbytné pro orientaci nově příchozích ve společnosti. **Adaptačně-integrační kurzy** jsou specifikovány jak v Konceptci z roku 2011, tak v postupu z minulého roku, kde se do budoucna hovoří o možném zavedení povinného absolvování těchto kurzů (2011, s. 19).

Nejvíce shodných oblastí mezi návrhy opatření a výsledky výzkumu bylo identifikováno v oblasti zahrnující vztahy cizinců s majoritní společností. Postup realizace koncepce charakterizuje integraci jako oboustranný proces produkující přínos pro obě strany, založený na snaze cizinců se integrovat a na ochotě majoritní společnosti cizince přijímat. Z toho důvodu je třeba **podporovat otevřenost společnosti, vzájemnou komunikaci a aktivity propojující obě strany**. Nutno dodat, že respondenti na základě výše uvedeného popisovali ve svých výpovědích právě tyto okolnosti jako klíčové. To znamená, že je důležitá nejen ochota většiny vstupovat do vztahů s cizinci, ale nezbytný je také zájem samotných cizinců se integrovat a mimo jiné identifikovali potřebu zaměřit se na to, co je nás společné a na základě toho vytvářet různé aktivity.

Mezi specifická opatření patří **financování** formálních i neformálních aktivit společných pro cizince i majoritu, na druhou stranu **zapojování cizinců** do aktivit majority, nebo naopak **účast příslušníků většinové společnosti** na akcích cizinců. Respondenty byla tato opatření identifikována jako interkulturní akce, jejichž podoba, přínos a význam jsou detailně popsány výše. Dále je třeba podporovat vznik **webového portálu**, který bude sloužit jako platforma pro oblast kultury, pro zvyšování informovanosti a vyměňování příkladů dobré praxe. Zároveň chce stát finančně podporovat vyváženou **mediální prezentaci postavení cizinců v ČR** a realisticky informovat o cizincích v rámci mediálních výstupů v oblasti své působnosti. Tím se myslí odpovědná **politická prohlášení** v jednotlivých rezortech (2014, s. 12 – 13). Potřebě zvyšování informovanosti je věnována celá kategorie definovaných strategií respondenty, která navíc zahrnuje i prezentaci příkladů dobré praxe, zlepšování mediálního obrazu cizinců a potřebu usměrňovat politická prohlášení veřejných představitelů.

Z mého pohledu je klíčovým zjištěním provedeného výzkumu to, že se jeho výsledky z velké části shodují s opatřeními, která jsou definována na úrovni státu. Překvapením je i to, že nejen „zainteresovaní“, ale především „nezainteresovaní“ respondenti, kteří s problematikou migrace a cizinců nemají žádné zkušenosti, dokázali identifikovat důležité body budoucího vývoje integrace v ČR, které jsou shodné s představami vládních činitelů. Ukazuje to buď na tu skutečnost, že komunikace vlády ohledně přijímaných opatření s občany je na dobré úrovni, anebo na schopnost oslovených respondentů vnímat potřeby cizinců, i přes to, že s nimi nejsou v pravidelném kontaktu.

Na úplný závěr diskuze bych mimo výše popsaná uvedla jaká opatření pro zlepšování vztahů majority a cizinců jsou do budoucna přínosná z mého pohledu. Nejvýznamnější je dle mého názoru hledat možná řešení na lokální úrovni, vládní koncepce nastoluje určitý rámec,

v kterém je třeba se pohybovat, avšak každé město či region se liší svou demografickou strukturou a dalšími specifiky. První město, které v České republice přijalo vlastní koncepci integrace cizinců, byla v loňském roce Praha, která má na svém území největší počty cizinců u nás. Inspiraci čerpá ze strategií západoevropských měst, je v souladu s národní koncepcí, avšak reaguje na specifika vlastní oblasti (Jenková, 2014, s. 9). Dále bych kladla důraz na větší provázanost a spolupráci jednotlivých subjektů zabývajících se problematikou cizinců či pracujících přímo s touto cílovou skupinou. Pravidelné odborné platformy v rámci všech regionů mohou zajistit kvalitní výměnu informací, dobré praxe a řešení společných otázek. Zároveň bych doporučila využívání služeb komunitních tlumočnicků, které vnímám do budoucna jako velmi perspektivní a potřebné. V rámci koncepce je navrhováno posílení terénních sociálních pracovníků, což taktéž považuji za šťastné. Nicméně schopnosti komunitního tlumočnicka, jako příslušníka daného etnika, se znalostí obou kultur a jazyka, který dokáže prolomit prvotní bariéry dané strachem z neznámého a navodit u cizinců pocit důvěry, jsou nenahraditelné.

## Závěr

V závěru budou zhodnoceny hlavní body diplomové práce a doporučeno možné využití poznatků získaných v rámci výzkumu. Cílem práce bylo zjistit, jaké jsou postoje příslušníků většinové společnosti k uskutečňování integrační politiky ve vztahu k cizincům v České republice. Pro zpracování výzkumného tématu byl zvolen kvalitativní přístup, s tím, že hlavní výzkumnou metodou byly hloubkové rozhovory s dvanácti respondenty rozdělenými do dvou skupin na základě míry jejich zainteresování v problematice integrace cizinců. Data byla následně analyzována metodou zakotvené teorie a dalším krokem byla interpretace výsledků výzkumu a jejich uvedení do vzájemných souvislostí v rámci části diskuze.

První část práce byla zaměřena na teoretické vymezení konceptů relevantních k cíli práce, kam patří koncept postojů, integrační politika ČR a kapitola věnující se cizincům žijícím v České republice. Takové složení teoretické části práce v propojení s částí empirickou přispělo k lepšímu porozumění probíranému tématu a ke komplexnějšímu uchopení dané problematiky. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak příslušníci majoritní společnosti přistupují k možnostem integrace cizinců a jaké strategie by pro jejich úspěšnou integraci volili. Na základě výsledků výzkumu bylo identifikováno několik klíčových kategorií těchto strategií, které respondenti považují za klíčové pro zlepšování postojů majority k cizincům a tím i pro jejich úspěšné začlenění. Jedná se o **vzdělávání**, myšleno, jak dětí, tak dospělých, **zvyšování informovanosti**, **pozitivní osobní zkušenost** a **interkulturní akce**. Mimo kategorie je identifikována ještě jako stěžejní pro utváření vztahu mezi cizinci a majoritou role komunitního tlumočnicka. Zároveň jako největší bariéru pro vzájemné vztahy vnímají všichni respondenti malou ochotu a otevřenost Čechů, ale i cizinců do těchto vztahů vstupovat. Zde vidím možný potenciál pro další výzkum, který by se zabýval otázkou, co je možné dělat pro posilování vzájemné otevřenosti mezi cizinci a českou populací vedoucí k vzájemně obohacujícímu soužití ve společnosti.

Největší přínos této práce spatřuji v možnosti poskytnout organizacím zabývajících se imigranty a usilující o lepší vztahy mezi nimi a majoritou, inspiraci pro budoucí přípravu různých interkulturních akcí, ale také pro jejich intenzivnější aktivitu v oblastech jako je mediální prezentace cizinců či politická prohlášení na veřejnosti. Navíc velmi pozitivně hodnotím zjištění, že i „nezainteresovaní“ respondenti identifikovali z velké části podobná opatření týkající se zlepšování vztahu majority a cizinců, jako tvůrci vládní koncepce integrace, což má podle mého názoru významný potenciál do budoucna.

## Seznam literatury

1. ARPOK (2015), Co děláme, Globální rozvojové vzdělání, Pro pedagogy [online] Dostupné 25. 2. 2015 z <http://www.arpok.cz/index.php/cs-CZ/co-delame/globalni-rozvojove-vzdelavani/grv-pro-pedagogy>
2. BOMMES M., KOLB H. (2006), Migrants' Work, Entrepreneurship and Economic Integration in The Dynamics of International Migration and Settlement in Europe. Amsterdam: Amsterdam University Press.
3. CASTLES, S., MILLER, M. J. (2009), The age of migration: international population movements in the modern World, Basingstoke: Palgrave Macmillan, ISBN 978-0-230-51785-1.
4. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2004), Common Basic Principles for immigrant integration in the European Union, Brussels [online] Dostupné 21. 8. 2014 z [http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms\\_data/docs/pressdata/en/jha/82745.pdf](http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/82745.pdf)
5. COUSSEYOVÁ, M. (2000), Rámec integrační politiky, Vydavatelství Rady Evropy, ISBN 92-871-4341-2.
6. CVVM (2014), Názory veřejnosti na usazování cizinců v ČR - březen 2014, Centrum pro výzkum veřejného mínění [online] Dostupné 24. 2. 2015 z [http://cvvm.soc.cas.cz/media/com\\_form2content/documents/c1/a7212/f3/ov140411.pdf](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7212/f3/ov140411.pdf)
7. ČERNÁ, H., BURGETOVÁ, E. (2007) Cizinci, našinci a média. Mediální analýzy, Multikulturní centrum Praha [online] Dostupné 25. 2. 2015 z [http://www.mkc.cz/uploaded/download/Cizinci\\_nasinci\\_a\\_media.pdf](http://www.mkc.cz/uploaded/download/Cizinci_nasinci_a_media.pdf)
8. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2014), Cizinci v ČR 2014, Demografické aspekty života cizinců [online] Dostupné 19. 1. 2015 z [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/9C00389581/\\$File/29002714\\_k1CJ.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/9C00389581/$File/29002714_k1CJ.pdf)
9. ČIŽINSKÝ, P. (2009), Kdo má řídit migraci? Stručná analýza kompetencí úřadů [online] Dostupné 15. 8. 2014 z <http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/kdo-ma-ridit-migraci-strucna-analyza-kompetenci-uradu>.

10. ČIŽINSKÝ, P. (2013), Nový zákon o získávání českého státního občanství: hlavní změny [online] Dostupné 7. 1. 2015 z <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/novy-zakon-o-ziskavani-ceskeho-statniho-obcanstvi-bezplatne-poradenstvi-v-poradne-pro-obcanstvi>
11. ČIŽINSKÝ, P. et al. (2012), Cizinecké právo: práva a povinnosti cizinců a jejich rodinných příslušníků při vstupu a pobytu na území ČR, jejich zaměstnávání a podnikání, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení, řízení a provozování vozidla, přístup ke vzdělání a studiu, rodinné soužití s cizinci, mezinárodní ochrana/azyl, státní občanství, Praha: Linde Praha, ISBN 978-80-7201-887-1.
12. ČLOVĚK V TÍSNI (2009) Média a migranti [online] Dostupné 25. 2. 2015 z [http://migration4media.net/wp-content/uploads/2011/05/MIG\\_2010\\_Media-a-migranti.pdf](http://migration4media.net/wp-content/uploads/2011/05/MIG_2010_Media-a-migranti.pdf)
13. ČT24 (2014), Dienstbierův nový plán – volební právo pro cizince [online] Dostupné 25. 2. 2015 z <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/275732-dienstbieruv-novy-plan-volebni-pravo-pro-cizince/>
14. ČT24 (2014), Zájem o české občanství byl letos rekordní [online] Dostupné 19. 1. 2015 z <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/295802-zajem-o-ceske-obcanstvi-byl-letos-rekordni/?mobileRedirect=off>
15. DRBOHLAV, D. (2008), Nelegální ekonomické aktivity cizinců (Česko v evropském kontextu), Praha: Karolinum, Univerzita Karlova, ISBN 978-80-246-1552-3.
16. DRBOHLAV, D. a kol. (2010), Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), ISBN 978-80-7419-039-1
17. DVOŘÁKOVÁ, K. (2007), Kontaktní hypotéza v odborné literatuře pojednávající o interetnických vztazích [online] Dostupné 5. 1. 2015 z <http://www.rexter.cz/kontaktni-hypoteza-v-odborne-literature-pojednavajici-o-interetnickych-vztazich/2007/11/01/>
18. GEORGIEVA, R. (2014), Asistence pro žáky s odlišným mateřským jazykem v českých školách, Slovo, Bulletin pro cizince a o cizincích, roč. 11, č. 3., s. 15.
19. HAYES, N. (2000), Základy sociální psychologie, Praha: Portál, ISBN 80-7178-415-X.
20. HENDL, J. (2008), Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace, Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-485-4.
21. HNILICA, K. (2010), Stereotypy, předsudky, diskriminace: pojmy, měření, teorie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, ISBN 978-80-246-1776-3.

22. HORÁKOVÁ, M., ČERNÁNSKÁ, D. (2001), Zaměstnávání cizinců v České republice, Část II, Závěrečná zpráva z empirického šetření, Praha: VÚPSV [online] Dostupné 19. 1. 2015 z <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/zamci2.pdf>
23. INTEGRAČNÍ CENTRA (2015), Poskytované služby, Kurzy českého jazyka [online] Dostupné 24. 2. 2015 z <http://www.integracnicentra.cz/PoskytovaneSluzby/KurzyCeskehoJazyka.aspx>
24. INTEGRAČNÍ CENTRA (2015), Poskytované služby, Sociokulturní kurzy [online] Dostupné 24. 2. 2015 z <http://www.integracnicentra.cz/PoskytovaneSluzby/SociokulturniKurzy.aspx>
25. JENKOVÁ, P. (2014), První české město má vlastní koncepci integrace cizinců, Slovo, Bulletin pro cizince a o cizincích, roč. 11, č. 3., s. 9 – 10.
26. KAUFMANN, J. - C. (2010), Chápající rozhovor, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), ISBN 978-80-7419-033-9.
27. LEONTIYEVA, Y. (2009), Imigranti v ČR – jsou přínosem, nebo zátěží? [online] Dostupné 25. 2. 2015 z <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=330&lst=113>.
28. MIGRACEONLINE (2013a), Témata, Nové cizinecké zákony, Návrhy nových cizineckých zákonů z května 2013 a připomínky Konsorcia migračních organizací [online] Dostupné 3. 10. 2014 z <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/navrhy-novych-cizineckych-zakonu-z-kvetna-2013-a-pripominky-konsorcia-migracnich-organizaci>
29. MIGRACEONLINE (2013b), Témata, Nové cizinecké zákony, MV nebude letos předkládat návrhy zákonů o pobytu cizinců, připravuje nicméně novelu [online] Dostupné 3. 10. 2014 z <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/mv-nejde-letos-predkladat-navrhy-zakonu-o-pobytu-cizincu-pripravuje-nicmene-novelu>
30. MIOVSKÝ, M. (2006), Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu, Praha: Grada Publishing, ISBN 80-247-1362-4.
31. MPSV ČR (2014), Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců Společné soužití 2011 [online] Dostupné 7. 1. 2014 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/19017/Postup.pdf>
32. MUSIL, J. (2005), Sociální psychologie. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, ISBN 80-7318-292-0.



33. MV ČR (1999), Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky [online] Dostupné 25. 8. 2014 z [http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni\\_webtest.nsf/0/C0665259AEE14CA4C12571B6006D8A70](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/C0665259AEE14CA4C12571B6006D8A70).
34. MV ČR (2006), Koncepce integrace cizinců v roce 2005 a její další rozvoj [online] Dostupné 25. 8. z <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>
35. MV ČR (2011), Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců Společné soužití 2011 [online] Dostupné 27. 8. 2014 z <http://www.mvcr.cz/soubor/uv-09022011-pdf.aspx>
36. MV ČR (2014), Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2013 [online] Dostupné 19. 1. 2015 z <http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-a-integraci-2013-pdf.aspx>
37. NAKONEČNÝ, M. (1997), Encyklopedie obecné psychologie, Praha: Academia, ISBN 80-200-0625-7.
38. NAKONEČNÝ, M. (2009a), Sociální psychologie, Praha: Academia, ISBN 978-80-200-1679-9.
39. NAKONEČNÝ, M. (2009b), Psychologie osobnosti, Praha: Academia, ISBN 978-80-200-1680-5
40. OAMP MV ČR (2011), Změny v oblasti vstupu a pobytu cizinců na území ČR od roku 2011, MV ČR, Služby pro veřejnost, Informace pro cizince [online] Dostupné 2. 10. 2014 z <http://www.mvcr.cz/clanek/zmeny-v-oblasti-vstupu-a-pobytu-cizincu-na-uzemi-cr-od-roku-2011.aspx?q=Y2hudW09Mw%3D%3D>
41. OLJAČA, G. (2014), Politici versus cizinci, Slovo, Bulletin pro cizince a o cizincích, roč. 11, č. 3., s. 12 – 14.
42. PRŮCHA, J. (2004), Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů, Praha: Portál, ISBN 80-7178-885-6.
43. RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. a kol. (2009), Sociální integrace cizinců v České republice, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), ISBN 978-80-7419-023-0.
44. REFLEX (2014), Volební právo i pro cizince? Pokud tu žijí, pracují a platí, to by šlo. [online] Dostupné 25. 2. 2015 z <http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/56937/volebni-pravo-i-pro-cizince-pokud-tu-ziji-pracuji-a-plati-to-by-slo.html>

45. ROZHLAS (2015), Češi jsou podle Eurobarometru nevstřícní k cizincům, [online] Dostupné 24. 2. 2015 z <http://www.rozhlas.cz/mozaika/reportaze/zprava/cesi-sou-podle-eurobarometru-nevstricni-k-imigrantum-74-procent-je-odmita--145773>
46. SLOVO 21 (2015), Integrace cizinců v ČR, Projekty, Rodina odvedle, [online] Dostupné 25. 2. 2015 z <http://www.slovo21.cz/index.php/projekty-cizinci/rodina-odvedle>.
47. SLOVO 21 (2015), Integrace cizinců v ČR, Projekty, V šest před domem, [online] Dostupné 25. 2. 2015 z <http://www.slovo21.cz/index.php/projekty-cizinci/bulletin-slovo>.
48. STRAUSS A., CORBIN J. (1990), Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques. Sage Publications. London United Kingdom, ISBN 0-8039-3251-2.
49. ŠIŠKOVÁ, T. (2008), Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi], Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-182-2
50. ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ K. a kol. (2014), Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0644-6.
51. TITĚROVÁ, K. (2011), Vzdělávání dětí cizinců: výzva českému školství, Migraceonline, [online] Dostupné 25. 2. 2015 z <http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/vzdelavani-deti-cizincu-vyzva-ceskemu-skolstvi>.
52. TOPINKA, D., JANOUŠKOVÁ, K., KLIMENT, P. (2010), Strategie zvládnání obtížných situací cizinci z Ukrajiny a Mongolska, Analýza strategií zvládnání obtížných životních situací vybraných skupin cizinců z třetích zemí, SocioFactor s. r. o. [online] Dostupné 12. 10. 2014 z <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/strategie-zvladani-obtiznych-situaci-cizinci-z-ukrajiny-a-mongolska>.
53. TOŠNEROVÁ, B. (2009), Podoba integrace cizinců v českých krajích – Krajská integrační centra [online] Dostupné 15. 8. 2014 z <http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/podoba-integrace-cizincu-v-ceskych-krajich-krajska-integracni-centra>.
54. TRBOLA, R., RÁKOCZYOVÁ, M. a kol. (2011a), Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR. I, Integrační politika, Brno: Barrister & Principal, ISBN 978-80-87474-19-8.
55. TRBOLA, R., RÁKOCZYOVÁ, M. a kol. (2011b), Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR. II, Role zaměstnání a vybraných institucí v procesu integrace, Brno: Barrister & Principal, ISBN 978-80-87474-20-4.

56. VÁVRA, M. (2006), Nesnáze s měřením postojů, Sociologický ústav AV ČR, SDA Info (roč. 8) č. 1, s. 9 – 12, ISSN 1212-995X. [online] Dostupné 30. 3. 2015 z <http://archiv.soc.cas.cz/sites/default/files/2006-1.pdf>
57. VOJTÍŠKOVÁ, K. (2012) Vzdělávání dětí cizinců na pražských základních školách, Centrum pro výzkum veřejného mínění, [online] Dostupné 25. 2. 2015 z [http://cvvm.soc.cas.cz/media/com\\_form2content/documents/c3/a6966/f11/Vzdělávání%20dětí%20cizinců%20na%20pražských%20základních%20školách.pdf](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a6966/f11/Vzdělávání%20dětí%20cizinců%20na%20pražských%20základních%20školách.pdf)
58. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. (2008), Sociální psychologie. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-1428-8.
59. Zákon o pobytu cizinců. Zákon č. 326/1999 Sb. v účinném znění ke dni 30. 3. 2015.